

—Людзьмі зваца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

12

ЛЮТАГА
1993 г.
№ 7 (3677)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ
3 рублі

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

У МАНЮШКІ НА РАДЗІМЕ

Да юбілею кампазітара яшчэ шэсць гадоў. Але рыхтавацца да яго мы пачынаем сёння.

СТАРОНКА 3

НА ВЫШЫНІ АБСУРДУ

Уладзімір КАЛЕСНІК: «Паэт цяжка параніў сябе нажом дома, у спальні, вярнуўшыся ноччу з чарговых запросін у ГПУ для «беседы». Быў на валасок ад смерці, два месяцы мінскія медыкі змагаліся за яго жыццё, нават сакратар ЦК КП(б)Б Гей чакаў лятальнага зыходу і дзеля перастрахоўкі пайнфармаваў пра выпадак Сталіна, які нядаўна прыслаў гэтага функцыянера ў Беларусь са спецзаданнем: чысціць рэспубліку ад ворагаў».

СТАРОНКІ 5, 14—15

ПА ПРЫСТУПКАХ «ЧОРНАЙ ЛЕСВІЦЫ»

Аляксандр СТАНЮТА пра новую кнігу вершаў Васіля ЗУЁНКА.

СТАРОНКА 7

КАІН

Паэма Васіля ВІТКІ.

СТАРОНКІ 8—9

«Я БАЧЫЎ НЯПРАЎДУ...»

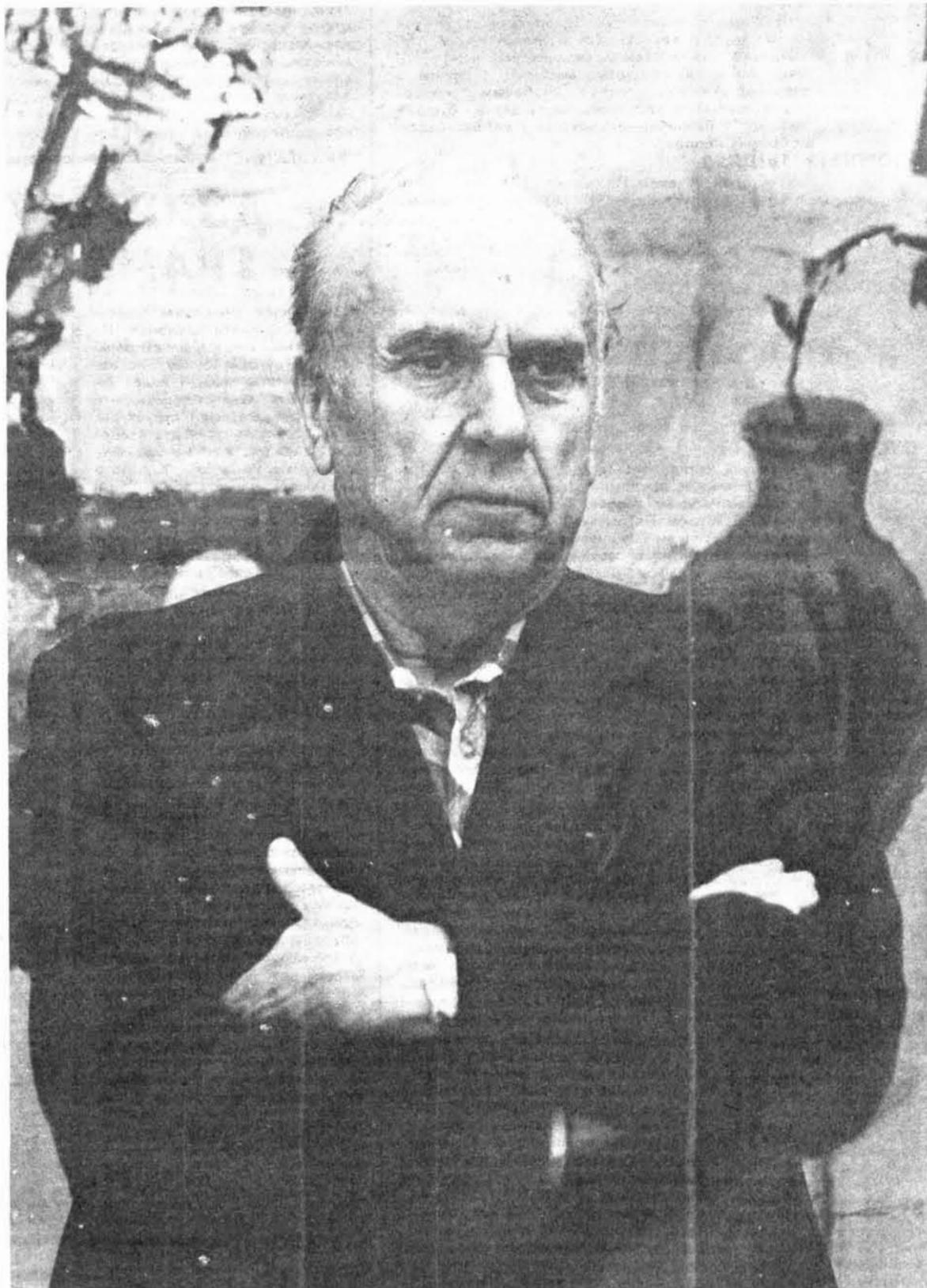
Нататкі Жаны ЛАШКЕВІЧ пра спектакль «Курыца» Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

СТАРОНКІ 10—11

БІЯСФЕРА-3

Казкі перабудовы Вячаслава ПІЛІПЧЫКА.

СТАРОНКА 16

Народнаму мастаку Беларусі Віталю Цвірку — 80. Пранікнёны, тонкі і тэмпераментны жывапісец, чалавек неспакойнай думкі і моцнага пачуцця, ён па праву заняў выдатнае месца ў сучасным пейзажным жывапісе як сапраўдны пясняр зямлі беларускай. Яго творы сцвярджаюць светлы і добры пачатак у навакольным сіладаным, часам драматычным свеце, уражваюць адкрытай душой іх стваральніка.

Пачатак пачаткаў яго — вёска Радзеева на Гомельшчыне, песні, казкі, легенды роднай зямлі, яе колеры, гукі і пахі. Потым быў Гомель. Вучоба ў М. Станюты і А. Тычыны. Затым — Мінск, першы настаўнік у мастацтве —

К. Крапіва. Вучоба ў Віцебскім мастацкім тэхнікуме і Маскоўскім мастацкім інстытуце ў С. Герасімава, Г. Ражскага і І. Грабара. Першыя творчыя ўзлёты. Дзівосныя па лірызму камерныя пейзажы. Эпічныя манументальныя кампазіцыі і філасофскія пейзажы-карціны. Педагагічная дзейнасць, якая глыбока паўплывала не на адно пакаленне мастакоў. І ў гэтых нястомных паездках па Беларусі. І — дзесяткі, сотні выставак на радзіме і за мяжой. Прызнанне. Слава. І — штодзённая творчая праца...

...Калі я назіраў, як Цвірка працуе, не мог пазбавіцца адчування, што на маіх вачах творыцца цуд. Жывапісец узаўляе склада-

ныя контуры ландшафту, яго зменлівыя фарбы з такой свабодай і лёгкасцю, што спачатку здаецца, быццам пейзаж не пішацца, а праступае на палатне пад ударамі пэндзля. Але чым далей, тым больш пачынаеш разумець, якая цяжкая гэтая вонкавая лёгкасць, як далёка маэстра ад няхітрага паўтору натуре. Ён гутарыць з прыродай, давяраючы ёй свае думы і хваляванні, пытаючыся адказу. Гэта і складае ўнутраную тэму палатна, жывую душу яго...

Дай Бог Вам, дарэгі Віталь Канстанцінавіч, здароўя і доўгіх гадоў жыцця і творчасці на шчасце нашай айчыны!

Барыс КРАПАК.

Кола Дзён

Змагары за поўную і канчатковую русіфікацыю Беларусі зноў падымаюць галовы. У каторы раз выдавецка-паліграфічная кампанія «Эрыдан», якая заваліла рускамоўнай фантастычна-прыгодніцкай прадукцыяй усе кнігарні Беларусі і блізкага замежжа, правяла «сацыялагічнае даследаванне», па выніках якога большасць апытаных выказалася супраць дзяржаўнасці беларускай мовы. На прэс-канферэнцыі з гэтай нагоды кіраўнік кампаніі А. Патула заявіў нават, што Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы — абсурд, што ён падобны на закон аб барацьбе з п'янствам і алкагалізмам і з ім далей нельга мірыцца. Не будзем каменціраваць гэтыя словы. Бо людзі дасведчаныя добра ведаюць і разумеюць, а недасведчаныя могуць здагадацца, чаму эрыданаўцы гэтак не любяць беларускую мову. Але гэта ж як трэба не паважаць народ, сярод якога жывеш, каб не дапамагчы яму ў цяжкія часны выжыць і адрадыцца, а наадварот, становіцца ў адзін шэраг з ягонымі магільшчыкамі? «Московские новости» могуць праінтэрвіюваць над рашэннем Міністэрства інфармацыі Беларусі аб абмежаванні рэнтабельнасці паліграфічнай дзейнасці, скіраваным найперш супраць рускамоўных выданняў: «Во всем мире такими льготами пользуются издания на языках национальных меньшинств». Мы ў сваёй краіне аказаліся якраз у такім становішчы. Мы прызнаём гэта. І нам не да смеху.

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

На Украіне прайшлі Дні беларускай культуры. Нашыя суседзі пазнаёмліліся з беларускім нацыянальным мастацтвам практычна ўсіх жанраў. У Кіеве адбыліся канцэрты, выставы, сустрэчы з дзеячамі культуры Беларусі. Як бачым, некаторыя з традыцыйнай застойнай часоў варта было б пакінуць. І найперш — сяброўства і добрасуседства братніх народаў.

СЮРПРЫЗ ТЫДНЯ

У аўторак вечарам Прэзідэнт ЗША Біл Клінтан патэлефанаваў Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларусі Станіславу Шушкевічу. Ужо адно тое, што пра нас памятаюць і не забываюць не толькі ў расійскім Белым доме, але і ў заакеанскім, — прыемна.

НАВІНА ТЫДНЯ

У Германіі друкуецца беларуская валюта, якая, мажліва, у хуткім часе заменіць «зайчыкаў». На новых грашах — выявы Скарыны, Купалы, Коласа, Цёткі... а на адваротным баку — помнікі архітэктуры Беларусі. Назва беларускіх грошай... рубель. Вельмі ўжо, відаць, не падабаецца нашым банкірам і, пэўна, не толькі ім, слова «талер».

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

Беларусь наведвала дэлегацыя дэпутатаў ВС Украіны на чале са старшынёй парламенцкай камісіі па міжнародных справах і знешнеканамічных сувязях Дзмітрэм Паўлычкам. Дэлегацыя сустрэлася з Станіславам Шушкевічам, з членамі Камісіі па міжнародных справах і знешнеканамічных сувязях ВС Беларусі. Дзмітро Паўлычка і сябар камісіі пэат Іван Дрэх сустрэліся таксама ў Доме літаратара са сваімі калегамі па пры.

АДМЕТНАСЦЬ ТЫДНЯ

Вярхоўны Савет Беларусі прыняў рашэнне «Аб індексаванні ўкладаў насельніцтва ва ўстановах Ашчаднага банка Рэспублікі Беларусь». У тых, у каго на 1 студзеня 1991 года на ашчадніцкіх лічбы на да адной тысячы рублёў, пасля індексавання ўклад павялічыцца ў 5 разоў, астатнім жа будзе дададзена толькі па 4 тысячы рублёў. Забудзем на час пра інфляцыю, якая даўно перавысіла гэтыя лічбы, і парадземся «рашучасці» нашых дэпутатаў у абароне правоў выбаршчыкаў.

СЕНСАЦІЯ ТЫДНЯ

Як паведаміла маскоўскае радыё і некаторыя рэспубліканскія газеты — знойдзена бібліятэка Івана Грознага. Не ў Маскве, дзе яе шукалі доўгі час, а ў сцялах на тэрыторыі Крамля і манастыра ў горадзе Аляксандраў Уладзімірскай вобласці. На нашу думку, не меншую, чымсьці для расейцаў, каштоўнасць гэтая знаходка будзе мець і для беларусаў. Сярод «ваенных» трафэяў Івана Грознага было шмат беларускіх кніг, летапісаў, абразоў, прадметаў быту і інш.

ПАРТСХОДКА ТЫДНЯ

Пасля доўгага перапынку адбылося пасяджэнне бюро ЦК КПБ. Падставай для яго правядзення стала адмена Вярхоўным Саветам Беларусі сваёй пастановы аб прыпыненні дзейнасці кампартыі. Удзел у адкрытым пасяджэнні прыняло 17 з 24 членаў бюро і члены палітвыканкома роднаснай ПКБ. Прынята рашэнне аб правядзенні XXXII з'езда КПБ. Пытанне аб сваёй маёмасці камуністы пакуль не ўздымаюць. Але, па словах другога сакратара (ужо не былога!) ЦК КПБ А. Камяя, «усім зразумела, што тое рашэнне Вярхоўнага Савета было неканстытуцыйным і было б вельмі адказна і прыстойна, калі б камуністы самі распарадзіліся сваёй маёмасцю». Беларусь мела да жніўня 1991 года амаль паўмільёна камуністаў. Колькі будзе зараз — не важна. Аднак тое, што прывід камунізму зноў блукае па Беларусі, — ужо факт.

КУР'ЭЗ ТЫДНЯ

Паслугамі метро штодзень карыстаюцца 370 тысяч мінчан і гасцей сталіцы. Аднак, падчас спецыяльнага даследавання, выяўлена, што палова пасажыраў — льготнікі. Яшчэ больш цікавыя лічбы паведамілі гомельскія транспартнікі: у паўмільённай горадзе дзве трэці гамяльчан ездзяць на тралейбусах бясплатна. Усе яны — таксама льготнікі.

«АДКРЫЦЦЕ» ТЫДНЯ

Аказваецца, з пачатку 1993 года прызнаны несапраўднымі пячаткі са старым гербам БССР. У нас гэтая «фармальнасць» засталася незаўважанай, а вось на мяжы з Літвой ватшае камандзіраванае пасаджэнне са старой пячаткай могуць за дакумент не прызнаць.

ДЗВЕРЫ ДЛЯ СУПРАЦОЎНІЦТВА

Словы, вынесеныя ў загаловак, належыць міністру культуры і адукацыі Літоўскай Рэспублікі сп. Трынкунасу. Так шаноўны міністр вызначыў значэнне Пагаднення аб супрацоўніцтве ў галіне культуры паміж Міністэрствам культуры і адукацыі Літоўскай Рэспублікі і Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, падпісаным міністрамі Д. Трынкунасам і Я. Вайтовічам 5 лютага г. г. у Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь. Акрамя Пагаднення, міністры падпісалі і Праграму культурнага супрацоўніцтва і абмену паміж дзвюма міністэрствамі на 1993-94 гг.

На імпрэвізаваанай прэс-канферэнцыі ў Міністэрстве культуры, якая выглядала хутчэй як сустрэча з творчай, мастацкай грамадскасцю Мінска, калегі-міністры пракаментавалі падпісаныя дакументы. Я. Вайтовіч адзначыў, што дадзенае пагадненне выводзіць міжкультурнае супрацоўніцтва Літвы і Бе-

ларусі на новы, больш дасканалы ўзровень і прымаецца на аснове дзяржаўнай, палітычнай самастойнасці абедзвюх краін. Аднаўдзена ўзрастае і ступень адказнасці бакоў у справах культурнага абмену. Д. Трынкунас асабліва адзначыў ролю, якую павінны адыграць дакументы ў пошуках, рэстаўрацыі і вяртанні адпаведна літоўскай і беларускай культурнай спадчыны. (Артыкул 4 «Пагаднення» сцвярджае: «Бакі будуць абменьвацца інфармацыяй аб вывезеных нацыянальна-культурных каштоўнасцях, якія цяпер знаходзяцца ў музеях, бібліятэках і архівах другога боку, супрацоўнічаць у пошуку і вяртанні каштоўнасцяў...»). У Праграме супрацоўніцтва вызначана ўжо за першае паўгоддзе 1993 г. абмяняцца інфармацыяй аб каштоўнасцях, якія знаходзяцца ў суседняй краіне, — беларускай спадчыне ў Літве і літоўскай — у Беларусі. Часткова «абмен інфар-

мацыяй» адбыўся падчас прэс-канферэнцыі: дырэктар Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны прафесар А. Мальдзіс паведаміў, што ў Беларусі знаходзіцца архіў Віленскага ўніверсітэта даваеннага часу, а ў Літве — фрагменты Турэўскага евангелія... Для вырашэння арганізацыйных пытанняў у справе вяртання спадчыны, як пазначана ў праграме, будзе створана двухбаковая камісія.

Акрамя дэкларавання намераў, бакі пагадзіліся на канкрэтныя акцыі і мерапрыемствы: вырашэнне «пытанняў лёсу і адраджэння» музея І. Луцкевіча ў Вільні (1-я чвэрць 1993 г.); удзел у рэстаўрацыі і адбудове Крэўскага і Наваградскага замкаў; абмен творчымі калектывамі падчас правядзення фальклорных фестываляў і г. д. Пагадненне будзе дзейнічаць на працягу трох гадоў.

Ю. З.

УРАЖАННЕ

ДЗЯРЖАЎНЫЯ КЛОПАТЫ ГРАМАДСКАГА КАМІТЭТА

Адбылося чарговае пасяджэнне Камітэта вяртання. На пасяджэнні прагучалі вытрымкі з лістоў вайскоўцаў на адрас камітэта, лічбы і іншыя інфармацыя, якая сведчыць, што нашы дзяржаўныя структуры, мяжка кажучы, не надта клопацца аб вяртанні на Бацькаўшчыну тысяч сям'яў, што аказаліся зараз заложнікамі палітычных дактрын і загадаў чужых урадаў.

Нагадаю, што Камітэт вяртання быў створаны ў кастрычніку мінулага года з галоўнай мэтай — садзейнічаць вяртанню на радзіму вайскоўцаў, якія нарадзіліся або былі прызваныя на вайсковую службу з тэрыторыі Беларусі. І хаця з'яўленне Камітэта было выклікана перш за ўсё пасіўнасцю, а часам і нежаданнем урада і Мінабароны вырашаць гэту надзвычайную праблему, Камітэт не прэтэндаваў на апэрацыйнасць да афіцыйных структур. Якраз наадварот — імкнуўся прадставіць сваё плычо. А канкрэтна: узяць на сябе функцыю грамадскага кантролю за выкананнем законаў аб вяртанні, інфармаваць аб справах у гэтай галіне шырокую грамадскасць. Але Міністэрства абароны адрэагавала на такія прапановы ў сваім стылі: на словах паабяцала ўзаемадзейнічаць, а на справе — пачало як мага далей трымаць сяброў Камітэта ад сваёй чыноўніцкай «кухні». Зрэшты, такую, не зусім сумленную гульню, можна вытлумачыць наступным чынам.

Па-першае, чыноўнікаў у пагонах б'яцэжыць дрэнная «спадчынасць» Камітэта, «хросны бацькам» якога з'яўляецца БЗВ, а ўзначальвае народны дэпутат Г. Сямдзянава. Гэтыя людзі для прадстаўнікоў Міністэрства абароны сімвалізуюць нацыяналізм, дэстабілізацыю і г. д. Па-другое, шмат

што з апарату міністэрства зберагае чырвоныя партблеты і дагэтуль перакананы ў тым, што служыць у расійскіх войсках паўночна-заходняга напрамку.

Што ж датычыць дзяржавы і урада, то іх клопат аб сынах нашае Бацькаўшчыны абмежаваны рашэннямі і пастановамі аб адлічванні вайскоўцаў-беларусаў з «гарачых кропак». Дарэчы, пад гэты вызначэнне не трапілі Малдова з Прыднястроўем і Паўночны Каўказ, дзе, як мы ведаем, ідзе сапраўдная вайна. Больш таго, ход выканання дзяржаўных пастаноў і рашэнняў ніхто не кантралюваў.

Клеркі ж з «будынка пад шпілем» на гэта і спадзяваліся. Не, яны не сабатавалі загад урада, але і не выканалі яго. У вайсковыя часці, дзе служыць беларусы, былі адпраўлены лісты. А ўжо далей, маўляў, вашы асабістыя цяжкія, спадары беларусы. Цяжкія аказаліся не так і шмат, але без дапамогі дзяржавы яны амаль не пераадолялі.

Пачнём з таго, што сёння ні адна краіна СНД свае ваенныя кадры проста так не аддае. І калі салдат вярнуць дамоў яшчэ няцяжка, то афіцэру ці прапаршчыку вылузацца з чужой арміі часцей за ўсё немагчыма. Тым больш з «фронту».

У дадатак, таго, хто знаходзіў магчымасць вырацца на радзіму, яна сустракае словамі ўсё таго ж штатнага бюракрата ваеннага ведамства: «Месцаў і жылля няма. Шукайце самі». Зразумела, што знайсці сабе месца ў перапоўненай і скарачаемай арміі мала каму ўдаецца. Пра жыллё ўжо маўчу. Добра, калі ёсць мінімальныя выслуга — тады табе проста прапануюць звольніцца на пенсію. А што рабіць, калі выслугі няма?

Зусім дрэннае становішча ў тых нашых земляках, што служыць на чужыне і не трапляюць пад пастанову аб адлічванні. На свае звароты ў МА Беларусі часцей за ўсё атрымліваюць адказ: «Прыняць не маем магчымасці». Аб тым, што хаваецца за гэтай фармулёўкай, удзельнікам пасяджэння на

прыкладзе ўпраўлення контрразведкі КДБ Беларусі расказаў супрацоўнік упраўлення народнай дэпутат В. Кастно. Валерыя Іванавіч на падставе аналізу службовых дакументаў зрабіў выснову, што такі адказ далёка не заўсёды грунтуецца на дэталёвым вывучэнні кадровай сітуацыі. І тут жа пераканаўча праілюстравалі выснову канкрэтнымі лічбамі на кадравых зменах за мінулы год. Відавочна, што ў Мінабароне сітуацыя наўрад ці лепшая.

Зрэшты, нічога дзіўнага ў такім становішчы няма. Ці ж будучы спрыяць вяртанню землякоў надравікі, якія сустракаюць сяброў Камітэта пытаннем: «А што значыць «вяртанне» по-руску?»

Не, я не за тое, каб наша войска камплектавалася выключна па нацыянальным прызнаку. Такой бязглуздзіцы вы не пачуеце і ад смага радыкальнага нацыяналіста. Але ж афіцэры беларускай арміі павінны як мінімум цікавіцца жыццём краіны, якой ён служыць. Як рабіў і робіць гэта намеснік старшыні Камітэта вяртання афіцэр запаса Юры Буруцін.

— Калі хтосьці спрабуе прадставіць нашу дзейнасць як рэвалюцыйна-нацыяналістычны амбіцый, мне становіцца смешна. Сам я рускі. Так атрымалася, што большая частка майго жыцця прайшла на Беларусі. Краіна мне стала роднай. Падабаецца яе народ, культура, мова. Ну ці ж магу я пасля гэтага быць раўнадушным да таго, як пануюць беларусы, якія не могуць вярнуцца дамоў?

Ведаю, не для выхвалення гаворыць Юры Аляксандравіч высокія словы. Справа, за якую ўзяўся, ён аддае ўвесь свой час. Вялікі яму за гэта дзякуй. Вось толькі дзіўна: чаму ён, а не тыя, хто займаюць адпаведныя пасады і каму прадпісана гэта службовымі абавязкамі, павінны браць на сябе дзяржаўны клопат?

М. Б.

АДГАЛОСКІ

Ці будзе наша пакаленне жыць пры камунізме?

На пачатку лютага беларуская камсамолія адсвяткавала гадавіну свайго адраджэння. Сама па сабе падзея ў вірлівым жыцці рэспублікі не надта адметная і яшчэ месяц-два назад наўрад ці знайшла б яна месца на старонках «ЛіМа».

Пачну з таго, што апошнім часам у палітычным спектры Беларусі значна прыбавілася чырвані. І калі большасць з нас за тлумам і мітуснёй вакол «каубасных» праблем гэтага не заўважае, то партыі і рухі разгучыць на такія змены вельмі чуйна.

Першы штуршок даў прыход да ўлады ў Літве А. Бразаўскаса. Нягледзячы на тое, што з камуністамі старшыню літоўскага

парламента звязвае тое ж, што і Ельцына, і Краўчука, нашы чырвоныя ўзялі вакол гэтага факта такія прапагандысцкія гвалт, быццам бы Літвой зноў кіруе ЦК КПСС.

Другі сігнал да выхаду з апопаў яны пачулі ў прызначэнні Л. Кучмы на пасаду кіраўніка ўкраінскага ўрада. Калі, цікава, і каму ён прызнаваўся аб сваіх сімпатыях да камуністаў? Ды нікому. Такая выснова магла нарадзіцца толькі на падставе змены эканамічных прырытаў Украіны ў бок Расіі. Але гэта — проста цяперыя і лагічны погляд на эканамічную сітуацыю, што склалася ў абедзвюх краінах, а ніяк не дэманстрацыя прыхільнасці да старых

ідэалаў.

Тым не менш масіраваная апрацоўка мазгоў, якой міжвольна спрыяла і дэмакратычная прэса, дала свой плён. І, здаецца мне, далёка не апошняю ролю адыграла шуміха вакол уляўнага вяртання камуністаў на авансцэну вільняй палітыкі Беларусі. Адмена вядомай пастановы — гэта ўжо не сігнал, а казырная карта ў налоду, якой гуляе сёння зборная каманда чырвоных і карычневых. Можна не сумнявацца, што козыр хутка ўвайдзе ў палітычную гульню. Зрэшты, пад яго ўжо спрабуюць рабіць стаўкі. Той жа камсамол.

У лютым мінулага года на турбазе ў вёсцы Кочыцы, што пад Пінскам, гучалі перапоўненыя рэвалюцыйным пафасам прамовы маладых большавікоў: ЛКСМБ праводзіў свой аднаўленчы з'езд. Але ў такі вольны рэвалюцыйны аптымізм наўрад ці верылі самі прамовыцы. Праз год урачыстасці, прысвечаныя леташняму з'езду, прахо-

З НАГОДЫ

ВАРТАВЫЯ ПРАЗРЫСТЫХ МЕЖАЎ

Ёсць падзеі, якія вельмі нагадваюць айсберг: траціна навідавоку, аб астатнім даводзіцца толькі здагадацца. Адна з такіх падзей адбылася 2-га лютага ў вучэбным цэнтры пад Мінскам.

Пагранічны факультэт Вышэйшых курсаў КДБ Беларусі ўрачыста і нават з помпай правёў першы выпуск сваіх курсантаў. Бадай што самым ужывальным словам у гэты дзень было слова «першы». «Першыя беларускія пагранічнікі, якія скончылі першую беларускую навучальную ўстанову падобнага тыпу», — не без гонару адазваўся аб выпускніках у сваім віншавальным выступленні палкоўнік М. Папоў.

Безумоўна, ганарыцца ёсць чым. Беларусь мацуе сваю дзяржаўнасць, клопаціцца аб уласнай бяспецы. Згодна з дадзенымі пагранпраўлення мяжу Беларусі з Літвой і Латвіяй сёння перасякае не менш 150-ці дарог, якія прыдатныя для кантрабанднага вывазу тавараў з краіны. Сёння на гэты напрамак накіроўваюцца пяць дзесят навапечаных прапаршычкі — кантралёраў КПП.

Добра, вядома, і тое, што для большасці гэтых хлопцаў словы «Святыя рубяжы рэспублікі маёй», якія напісаны на карце Беларусі ў вучэбным цэнтры, блізка сэрцу. Як сказаў адзін з выпускнікоў факультэта Уладзімір Палюлян:

— Я вырас на Беларусі і не магу бачыць, як спывае за мяжу набытак майго краю.

Дарчы, конкурс сярод жадаючых паступіць на факультэт быў 5 чалавек на месца. Таму не дзіўна, што ўзровень падрыхтоўкі на выпускных іспытах пагранічнікі паказалі высокі.

Але засяродзіцца толькі на прыемным — значыць змоўчаць аб падводнай частцы вяр-

лізнага айсберга праблем вакол беларускай мяжы.

Да гэтага часу не ўзгоднена каля 20 працэнтаў беларуска-літоўскай мяжы, на якой размешчаны найбольш спрэчныя ўчасткі. Працэс дэлімінацыі і дэмаркацыі мяжы наўрад ці будзе лёгкім. Як вядома, доўгі час усе межы на карце былога Саюза маляваў аловак Масквы. Да таго ж рука, якая вадзіла гэтым аловакам, далёка не заўсёды была ў згодзе з галавой. І, што самае галоўнае, рабілася гэта з неахайнасцю вучня сярэдняй школы на ўроку чарчэння: малявалася, сціралася і зноў малявалася. Так абыходзіліся і з беларуска-літоўскай мяжой. «Асобныя ўчасткі аддаваліся адзін аднаму землеарыстальнікам на падставе актаў, якія складаліся дзе-небудзь на пні ў лесе», — зазначаў карэспандэнт «Свабоды» пасол па асобных даручэннях МЗС Станіслаў Агурцоў.

Няма да гэтага часу дэтальнай канцэпцыі мяжы Беларусі з краінамі Прыбалтыкі. Пакуль што разглядаюцца і ўзгадняюцца прапановы абодвух бакоў. Мяркуюцца, што межы будуць празрыстымі. Так яно і павінна быць паміж добрымі суседзямі, але калі чуо слова «празрысты» ў адносінах да мяжы, то адразу згадваю прызнанне аднаго з кіраўнікоў пагранічных войск Расіі:

— Гэты сарамлівы тэрмін быў прыдуманы для абазначэння поўнай адсутнасці мяжы.

Так яно пакуль і ёсць. Ідуць праз мяжу машыны з маёмасцю нашай рэспублікі. Ідуць па лясных малапрыкметных дарогах, абмінаючы КПП. Не, такая «празрыстасць» нам непатрэбна.

Так што ў выкладчыкаў пагранічнага факультэта наперадзе — шмат працы.

НАШ КАР.

ВЫСТАВЫ

ТЭНДЭНЦЫЯ: ЭВАЛЮЦЫЯ

З 19 па 31 студзеня ў Палацы мастацтваў праходзіла выстава графікі. У ёй бралі ўдзел Г. Баранюска, У. Гладзевіч, У. Дамлянко, Л. Журавіч, А. Кошалеў, Ю. Падолін, В. Сташчанюк, Ю. Хільно, А. Шаліма, Ю. Янавенна. У большасці гэта выпускнікі Беларускай акадэміі мастацтваў апошніх гадоў. Такім чынам прадстаўлена ў экспазіцыі нібыта сціравана ў перспектыву, і, магчыма, нехта з удзельнікаў

выставы заўтра ўвойдзе ў нагарту лідэраў, якая пакуль што складаецца з мастакоў старэйшых пакаленняў. Як тэндэнцыю можна адзначыць адыход ад звыклых рэалістычных форм. Але адыход паступовы, без «авангардысцкіх» перагібаў. Я не стаў бы адносіць выставу да ліку выдатных падзей культурнага жыцця Беларусі. Але тыя, хто наведваў яе, час дарма не згубіў.

В. БОГУШ.

дзілі ўжо пад знакам рэальных перамог камунізму ў адной асобна ўзятай краіне — Беларусі. Вядома ж, і зараз, па бальшавіцкай сваёй звычцы, малады камуністы практыкавалі ў гіпербалізацыі рэчаіснасці. Але, прынамсі, пахваліцца перадагасціямі з аналагічных арганізацый Расіі і Украіны гаспадарам камсамольскага «межусобойніка» было чым. Горадна не толькі аб разліні парламента. Актывізацыя пракамуністычнага руху, бланкіраванне яго з рухам імперска-шавіністычна-фашысцкага кіштату не прайшлі бясплёдна. Працэс яднання новых людзей, сіл і цэлых палітычных плыняў пад чырвонымі сцягамі набываў яшчэ нядаўна нехарактэрны яму дынамізм. А той фант, што падобныя на кончыкую бальшавіцкія імпрэзы фінансуе група «чырных дырэктараў», якая тансама расце, гаворыць аб тым, што на гэтыя сілы робіць стаўку і пэўная частка прадрымальнікаў. У першую чаргу тыя, чые мільёны

зараблены на былых партыйных і камсамольскіх грахах. Пры пэўным натуральніцтве з боку дзяржавы і адсутнасці лагічнай, стройнай і прывабнай ідэалагічнай канцэпцыі будучыні нашага грамадства ўсё гэта прыводзіць да таго, што параўнальна невялікая, але актыўная палітызаваная частка моладзі шукае сабе выхад у палітыку праз пракамуністычны і роднасны яму рух. На жаль, амаль ніякім не бярэцца ў разлік, што за апошнія сем гадоў пасталела і ўваходзіць у жыццё моладзь, якая не помніць, і, тым больш, не адчула на сабе ўсіх «препелестей» жыцця ў сацыялістычным лагерах. Затое яна добра бачыць сённяшняе жыццё, якое мала каго можа задаволіць. І юнацкі максімізм да пераўтварэння свету цалкам можа быць скарыстаны адзначанымі сіламі. Хача, вядома, гэта ўжо будзе паўтор гісторыі. А, значыць, нешта іншае, чым фарс, наўрад ці атрымаецца.

Л. Я.

МУЗЫКА

У Манюшкі на радзіме

Пані-легенда, чароўная Марыя Фолтын завітала ў Мінск. Яе трыумф на оперных сценах Варшавы ды Лейпцыга, Любека ды Лодзі, яе праца як рэжысёра ў розных тэатрах свету над пастаноўкамі твораў польскіх кампазітараў — хоць не такая і даўняя, але гісторыя. Можна падзівіцца яскраваму і лёгкаму сапрана польскай прымадонны, захаванаму на касетах і дысках. Але не менш дзівіць-захапляе апантанасць, з якой пані Фолтын спраўляе свой сённяшні асветніцкі чын. Яна ўзначальвае Таварыства сяброў Станіслава Манюшкі і апекуецца справаю шырокай прапаганды ягонаў музыкі ў свеце.

Госця з Польшчы прыехала па запрашэнні Міністэрства культуры Беларусі, і ў адзін з дзён яе візіту было наладжана кранальнае падарожжа на радзіму Манюшкі.

За тры дзесятыкі кіламетраў ад Мінска — тая зямля, на якой некалі трывала стаяў фальварак Убель, радзінная сядзіба кампазітара: драўляны дом з мезанінам і калонамі, надворныя пабудовы, а вадаль, у ландшафтным парку, каплічка-пахавальня... Роўна 50 гадоў таму, у разгар вайны, усё гэта знішчыў агонь. Але дадаць: «і знаку не засталася» — будзе няпраўдай. Знак ёсць, і не адзін.

Даўно ўжо ў тамтэйшай школе размясціўся музей Манюшкі. Адзіны ў свеце! І заснаваў яго сапраўды беларускі інтэлігент-першапраходзец, колішні настаўнік Васіль Васільевіч Несцяровіч. Не адзін год быў ён дырэктарам музея, падтрымліваў сувязі з апалагетамі Манюшкі ў Польшчы, перадаўшы і пані Фолтын, займаўся пошукавай працай, вадзіў экскурсіі. А побач гадавалася дачка Ірына. Нядаўна яна ззабілася пераемніцай бацькі, узначаліла музей.

Да прыезду гасцей на сцяне музея зазьяла абноўленая шыльда. І адкрыць гэты своеасаблівы памятны знак папосцілі сусветную рытуальную хлебам-соллю Марыю Фолтын. Былі й прамоў, кароткія ды шчырыя. Першыя наместнік міністра культуры Беларусі У. Гілеп заўважыў, прынамсі, што мясцовая грамадскасць штогод ушаноўвае памяць слаўтага земляка, але ўсім разам ужо цяпер варта падумаць пра падрыхтоўку да юбілею С. Манюшкі. Варта прыкласці намаганні, каб цудоўная экспазіцыя музея пераехала ў адбудаваны Убель.

У тое, што аднаўленне Манюшкавай сядзібы — не пустая фантазія, а ўжо абгрунтаваная мэта, паверылася адразу. Бо У. Гілеп з удзячнасцю паведаміў, што пані Фолтын прывезла 1 тыс. долараў, каб зрабіць свой першы ўзнос у беларускі фонд Манюшкі. Да слова, удзельнікі вандроўкі пазней правялі арганізацыйнае пасяджэнне новага фонду і старшыню яго аднадушна выбралі мастацкага кіраўніка «Беларускай Капілы» В. Скорбагатава, які поруч са сваімі творчымі партнёрамі ўжо ня мала зрабіў і для ўшанавання памяці Манюшкі, і для вяртання ягонаў постаці ў кантэкст беларускіх культурна-гістарычных арыенціраў.

У цяперашнім жа музеі, афіялада пакоў якога дзівосным чынам узнаўляе добрую атмосферу цёплага, утульнага правінцыйнага жылля, узнікае прыемная ілюзія наведання сапраўднага Манюшкавага дома, які мог быць прыстанкам для неспакойнай творчай душы. Дома, дзе захавалася цяпельца

Дырэктар музея С. Манюшкі І. НЕСЦЯРОВІЧ; злева А. МАЛЬДЗІС.

Хлеб-соль прымае пані М. ФОЛТЫН; злева дырэктар Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі С. КОСЦІН, справа І. ЧЫГРЫНАЎ.

Тут будзе адноўлена сядзіба. На здымку ў першым радзе — заснавальнік музея С. Манюшкі В. НЕСЦЯРОВІЧ, наместнік міністра культуры Беларусі У. ГІЛЕП, пасол Рэспублікі Польшчы А. СМУЛЭК, спявачка Н. КАЗЛОВА, М. ФОЛТЫН, музыкантаўца Э. ЯЗЕРСКАЯ.

Фота М. ЗЮЛКОўСКАГА.

праўдзівай гісторыі.

Змястоўную экспазіцыю, у якой сярод іншага ёсць рэдкасны поўны збор твораў кампазітара, трэба разглядаць няспешна. Экскурсію І. Несцяровіч трэба слухаць уважліва. Каб не прапусціць расказ пра мінскі ды віленскі перыяды, вызначальныя для музыканцкай, мастакоўскай асобы С. Манюшкі, — іх жа чамусьці старанна абмінаюць біяграфы, засяроджаныя на 12-ці апошніх ягоных гадах — варшаўскіх...

Слушна заўважыла пасол Рэспублікі Польшчы пані Альжбета Смулэк: на жыццё Манюшкі выпалі дзве супольныя для нас, беларусаў ды палякаў, палітычныя падзеі — два гістарычныя паўстанні, якія не маглі не адбіцца на патрыятычным духу творчасці кампазітара, які не магло не выявіцца ў ягонай музыцы мноства фальклорных матываў, пачэрпнутых на гэтай зямлі.

Прачулыя слоў пра беларускую зямлю, калыску музычнага таленту, было нямаля. Старшыня Фонду культуры І. Чыгрынаў, стоячы ля сціплай памятнай стэлы на месцы спаленай сядзібы, са смуткам разважваў пра вялікую несправядлівасць акалічнасцяў, калі людзі паміраюць не там, дзе яны нарадзіліся. Але ж Манюшка, чый талент спеў на беларускай зямлі, праз усё жыццё нёс з сабою яе сок, яе гукі, яе краскі, яе росы, яе вадар, яе дух і выказваў гэта ў музыцы. Таленты маштабу Манюшкі нельга дзяліць паміж народамі, вылучаючы, што тут сваё, а што «чужое». Культура, як падкрэсліў І. Чыгрынаў, — нібы паветра, якое немагчыма падзяліць, бо яно агульнае, належыць нам усім і мы ўсе дыхаем гэтым паветрам.

Але як жа без музыкі? Госці ды гаспадары сабраліся ў клубе санаторыя, пабудаванага на гэтых землях новым уладальнікам — Мінскім трамвайна-тралейбусным упраўленнем (населнікі фальварка такое і не саснілі б!). Атрымалася штось больш значнае, чым традыцыйны канцэрт. Гожай прэлюдыяй прагучалі развагі нашага навукоўца А. Мальдзіса

пра беларуска-польскае культурнае памежжа, пра станаўленне Манюшкі-кампазітара, пра яго неадлучнасць ад вытокаў беларускай прафесійнай музычнай творчасці, дзе прызнаны польскі класік паказаў, як менавіта на беларускім фальклоры можна рабіць шэдэўры. Музыкантаўца Э. Язерская прадставіла салістаў беларускай оперы, якія разам з М. Фолтын выступалі на ўрачыстасцях у гонар С. Манюшкі ў Мінску 14 гадоў назад, — Н. Казлова ды М. Жылюка. У суправаджэнні Л. Максімавай яны спявалі папулярныя рамансы Манюшкі — у перакладзе на рускую і па-польску.

Амаль цалкам прагучала праграма В. Скорбагатава і піяністкі Г. Каржанеўскай «Манюшка на радзіме», з каментарыямі саліста. У ёй тэксты ўсіх твораў перакладзены на беларускую, пераважна У. Мархелем. (Адно песню, у якасці сюрпрыза для замежных гасцей, В. Скорбагатаў выканаў па-польску). Прэм'ера праграмы, як вядома, адбылася падчас фестывалю «Адраджэнне беларускай капілы», спарадзіўшы тады надзею, што паўтарыцца яна і на самой Манюшкавай радзіме. Вось і спраўдзілася...

Расчуленая пані Фолтын таксама захацела спяваць. Не адразу знайшлі ноты разгубленыя калегі, не ладзіўся акампанемент. Але экстравагантная, энергічная, неўтаймоўная госця абыйшла ўрэшце без яго і заслужыла шчодрую авачыю.

У поліфаніі апладысмантаў было і захапленне гасцяй, і ўдзячнасць арганізатарам гэтай сустрэчы, немалаважнай і для палякаў, і для беларусаў, і для нашай культурнай еднасці. І яшчэ была калі не ўпэўненасць, дык цвёрдая надзея, што на фоне маладога сэзонніка, у акаймоўцы заснулага да вясны раскошнага бэззавага кустоўя паўстане-такі дом. Вядомы паводле дакументаў нападзялянскі, нападзялянскі фальварак Убель. Да юбілею С. Манюшкі — цэлых шэсць гадоў...

С. БЕРАСЦЕНЬ.

НЕ ВАРАГАВАЦЬ, А ПАВАЖАЦЬ

У трэцім нумары «ЛіМа» за 15 студзеня гэтага года быў надрукаваны артыкул В. Савіцкага «Можа, хто пачуе?» — пра Дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту. Цяпер, у так званы рыначны перыяд, калі ў Беларусі лютуе, не пабаюся сказаць, мафія, зграі кааператараў, спекулянтаў, то, канешне, толькі аднаму Богу вядома, калі будзе скончаны музей пад адкрытым небам. Адна ў пранырлівых варацілаў усё ідзе добра. Вакол Мінска ва ўсіх кірунках, нібы грыбы, растуць шматпавярховыя катэджы прыватнікаў, там удосталь і рабочай сілы, і тэхнікі, і будаўнічых матэрыялаў.

Праблем у музея хоць адбавляй, але ўжо і шмат зроблена. Пабудаваны этнаграфічны сектар «Цэнтральная Беларусь», бліжэй да завяршэння «Паазер'е», «Падняпроўе».

Напрыклад, сектар «Цэнтральная Беларусь» — гэта жамчужына музея пад адкрытым небам. Тут, на малюнічым узвышшы, сабрана каля двух дзесяткаў унікальных помнікаў народнага дойлідства канца XVIII і пачатку XIX стагоддзяў. І калі з утульнай вулачкі завітаеш на адну сялянскую сядзібу, на другую, дык сэрца цешыцца радасцю, нібыта сам трапляеш у тыя далёкія мінулыя часіны. Гэты сектар, што нагадвае маленькую вёску, утвораны непадобнымі адна да адной хатамі, да якіх туляцца розныя гаспадарчыя пабудовы: хлявы, клеці, свіронкі.

У панараму «Цэнтральнай Беларусі» ўдала ўпісваецца вясковая школа, карчма, вятрак, кузня. А завяршае гэты старадаўні архітэктурны ансамбль дзівосная драўляная царква.

Прадстаўнік канцылярыі Мінскай епархіі звяртаўся да ды-

рэктара музея з прапановаю адкрыць царкву для служэння. Дырэктар і сам зацікаўлены, каб царква дзейнічала, тым больш, што ў фондах музея захоўваецца багатая калекцыя абразоў і другіх царкоўных рэчаў. Але, на жаль, музей пад адкрытым небам яшчэ неадсканала ахоўваецца і існуе небяспека ад людзей, у якіх за душою няма нічога святага.

А праблемы?

Самы страшны тормаз у далейшым будаўніцтве музея — гэта вельмі нізкія разліковыя расцэнкі. Праца тут галоўным чынам рэстаўрацыйная, марудная, патрабуе ад рабочага шмат клопату і часу, а месячны заробак складае не больш як 4—5 тысяч рублёў. Хто з майстроў высокага класа, якія гэтак патрэбны музею, пойдзе сюды працаваць? Па аб'явах прыходзяць толькі тыя, якіх не бяруць там, дзе плацяць дваццаць і больш тысяч рублёў. Мізэрныя расцэнкі не даюць магчымасці сабраць брыгаду высокакваліфікаваных майстроў, ужо не кажучы пра народных умельцаў.

У гэты перыяд нестабільнасці і беззаконня музей перажывае асабліва цяжкія часіны, ад яго нібы адварнуліся і праваахоўныя органы.

Не так даўно музей праз Мінскі гарвыканкам набыў у горадзе Мінску драўляны дом — помнік народнай архітэктуры. А праз колькі дзён гаспадар гэтага будынка (якога забяспечылі дзяржаўнай кватэраю), учыніўшы хуліганскі разбой супраць работнікаў музея, разам з брыгадаю рабочых пагрузіў бярвенні на машыну і павёз на дачу. Ні суд, ні міліцыя нічога не зрабілі, каб вярнуць дом, а вінаватага пакараць.

У 1991 годзе музей заключы-

чыў дагавор з Мінскім трэстам зялёнага будаўніцтва на пасадку чатырох тысяч дрэўцаў розных парод. Яны зрабілі пасадку... зімою, калі замерзла зямля. Пасадылі неахайна, вясною саджанцы з аголенымі каранямі пападалі на зямлю і амаль усе загінулі. Перапіска з начальнікам Мінскзеленбуда і міністрам камунальнай гаспадаркі да гэтага часу не дэлі ніякага плёну.

В. Савіцкі ў сваім артыкуле выказае трывогу, што псуоўце музейнай будынікі. Гэта агульная бяда ўсіх музеяў пад адкрытым небам. Нежылыя драўляныя пабудовы, што не ацяпляюцца ў халады і віль-

готнае надвор'е, хутка псуоўца; асабліва бязлітасны наш, беларускі, клімат, і ў гаспадарчай службы музея нагляду музейныя аб'екты шмат клопатаў.

Як ні прыкра, шаноўны спадар В. Савіцкі, але я вымушаны нагадаць, што вышы аднавяскоўцы (дарэчы, правільная назва вашай вёскі не Строчыцы, як вы пішаце, а Строчыца) прычыняюць шмат шкоды экалогіі музейнай тэрыторыі. Хоць адзін раз вы гаварылі са сваімі родзічамі і суседзямі, каб яны тут не пасвілі жыаёлу, каб не ссякалі дрэвы, каб не пратопталі сцежкі, ідучы на аўтобусны прыпынак? Пэўна не гаварылі, бо гэтак часта супрацоўнікі музея не скардзіліся б у сельскі Савет на вашых аднавяскоўцаў.

Музеям кіруе Г. Ткацэвіч, шчыры беларус, чалавек высокай культуры, які дасканала ведае жыццё і побыт нашых

продкаў. Увесь свой час ён аддае музейнай працы і шмат зрабіў.

Летась у музеі адбылася тыднёвая міжнародная канферэнцыя прадстаўнікоў этнаграфічных музеяў пад адкрытым небам Расіі, Украіны, Польшчы, Малдовы. Першы намеснік міністра культуры У. Гілеп расказаў гасцям пра стварэнне беларускага этнаграфічнага музея і які ён будзе, калі скончыцца будаўніцтва. Музей з'яўра самыя унікальныя і цікавыя помнікі Беларусі, якія маюць гістарычную і культурную каштоўнасць.

Беларускі этнаграфічны музей ужо сёння любімы куток мінчан і гасцей сталіцы. Асабліва летам тут шмат экскурсантаў з Беларусі і турыстаў з краін Захаду і Амерыкі.

Але музею патрэбна дапамога.

М. КОРЗУН,
пісьменнік.

ХТО ДАПАМОЖА?

Вядома бадай што ўсім, як многа назваў нашых гарадоў, мястэчак і вёсак было знявечана за гады, калі Беларусь знаходзілася пад польскім панаваннем і расійскім уладараннем. Не захаваліся ў аўтэнтчным выглядзе не толькі назвы ўсіх нашых сталіц, пачынаючы ад Наваградака і канчаючы Менскам — працэс асіміляцый дастаў нават глухіх вёскі.

Аднаўленне яшчэ толькі-толькі пачынаецца. Ужо можна сустрэць у прэсе і Рэдашкавічы, і Наваградак, і іншыя назвы ў тым выглядзе, як яны бытуюць у народзе. Але ж гэта толькі пачатак. Наспела неабходнасць, каб была створана ўрадавая камісія, якая б правяла афіцыйную нармалізацыю ўсёй тапанімікі і гідранімікі Беларусі, надаўшы нашым аўтэнтчным назвам юрыдычную сілу.

Пакуль што гэта не робіцца.

Больш таго, цяпер, з пашырэннем сферы афіцыйнага ўжытку беларускай мовы, дзяржаўныя службоўцы і прэса транслітуюць на беларускую мову з рускамоўных крыніц скажоныя назвы, пускаюць іх у пісьмовы і вусны зваротак і гэтым замацоўваюць, прыдаюць ім афіцыйны статус. Потым перапраўляць будзе цяжэй.

Возьмем, напрыклад, адну тапанімічную назву — Мір. Уся наша прэса і эфір няправільна ўжываюць націск, даюць формы з націскам на аснове: у Міры, Мірскага замка і г. д. А гэта ж зусім не адпавядае мясцоваму вымаўленню!

Назва нашага мястэчка ва ўсіх ускосных склонах мае націск на канчатку: ля Міра, у Міры, за Міром. У прыметніках — таксама: мірскі, мірскога, мірскому і г. д. Толькі ў слове Міршчына маем націск на аснове.

Дзіўна вост што. Тады як у нас дома, на Беларусі, дзе можна ўсё гэта нават рукамі памацаць, набывае афіцыйны статус фальшывая форма, радзіё «Свабода» дало правільнае гучанне: у Міры, Мірскі замак. Чамусьці яны ведаюць, як народ гаворыць.

Ведаюць і ў нас! Хачу напамініць чытачам, хто слухаў перадавагодняе інтэрв'ю В. Ф. Кебіча, якое веў А. Майсенья па-руску. Журналіст увесь час гаварыў у Міре, а Вячаслаў Францавіч яго падправіў: правільна, наўраўне, в Мір. Бліжэй да ісціны! Націск на канчатку. Але, калі гаварыць па-руску, то правільная форма давальнага склона — в Мірэ (як во дворё), а па-беларуску — у Міры.

Дык хто дапаможа зацвердзіць-усталяваць ісціну? Я думаю, што шукаць дапамогі за морам няма патрэбы. «ЛіМ» дапаможа, калі надрукуе гэты ліст.

І. КРАМКО,
тубылец з Міра.

Мартыралог Беларусі: імяны і факты

Угледзімся ў гэтыя твары...

Паважаны чытач, паглядзі на гэты здымак: яму ўжо больш за паўвека. Стаяць злева направа: Баброўскі Фелікс Рамуальдавіч — дырэктар школы, Кіраеў Піліп Ігнатавіч — старшы бухгалтар райфінаддзела, перад арыштам старшыня Талачынскага райвыканкама. Сядзіць злева — Баброўскі Уладзіслаў Ігнатавіч.

Каб гэты здымак убачыў былі следчы НКУС малодшы лейтэнант Лешчанка (калі жывы), дык траіх вышэйнагаданых асоб ён бы назваў агентамі польскай разведкі, якіх ён «выкрыў» у канцы 1937 года ў Талачыне. К гэтаму часу мой бацька Баброўскі Ф. Р. працаваў дырэктарам школы ўжо ў Барысаве. 18 снежня прыехалі з Талачынскага раёна супрацоўнікі НКУС і бацьку арыштавалі. Я нават памятаю, як адзін з энкведзістаў падчас выбыска адкрыў маю бляшанку з цукеркамі. Больш я бацьку не бачыў. У 1957 годзе з Ваеннага

трыбунала Беларускай Ваеннай акругі нам паведамілі, што ён рэабілітаваны пасмяротна. Я нават атрымаў пасведчанне аб смерці, выданае Талачынскім ЗАГСам, дзе ўказана, што ён памёр ад тыфу 16.12.43 г. па месцы зняволення. Але ў мінулым годзе я даведаўся, што яго расстралялі ў Оршы 28.12.1938 г.

У Новасібірскай вобласці жыве дачка Кіраева — мая цётка Кіраева Ала Піліпаўна. Мы з ёй перапісваемся. Я ёй напісаў, каб яна падала заяву аб рэабілітацыі бацькі. Яна так і зрабіла, і ў сакавіку мінулага года Кіраева П. І. таксама рэабілітавалі пасмяротна. Дарэчы, у Ваенным трыбунале мне ўдалося прачытаць яго справу. З яе я даведаўся, як была сфабрыкавана справа на майго бацьку, Кіраева і яшчэ на настаўнікаў В. Баброўскага, А. Адзерыка і Пашкевіча (імя апошняга не помню). Быццам бы ўсе яны былі завербованы ў Магілёве

польскім шпіёнам настаўнікам Д. Касінцовым яшчэ ў 1933 годзе.

Працікалі допыту ярка сведчыць аб метадах выбівання прызнання тагачаснымі следчымі НКУС, тым жа Лешчанкам. «Дзе цяпер Касінцоў Дзмітрый?» — пытаецца ён на допыце ў Кіраева. «Памёр у 1936 годзе», — адказвае той. Але што ад гэтага таму следчаму! Яго задача — даць ход высмактанай з пальца справе, дамагаючы «прызнання». А як яго дамагаюць тады, мы ведалі. Прывяду невялікую вытрымку з абвінавачага заключэння адносна Ф. Кіраева: «Кіраеў Ф. І. з'яўляецца агентам польскай разведкі. Завербованы Касінцом Д. І., цераз яго атрымаў заданне ад польскай разведкі аб правядзенні шпіёнскай работы на тэрыторыі СССР на карысць Польшчы. У 1933—1934 годзе праводзіў агітацыю сярод мясцовага насельніцтва, хваліў Польшчу і выяўляў людзей, незадаволеных Савецкай уладай. У 1936 годзе праводзіў шкодніцкія работы ў сістэме райфо. Налічаў налогі на сялян-аднаасобнікаў у некалькі разоў больш, чым па законе. Гэтым самым выклікаў аслабленне сялян на Савецкую ўладу. Віноўным сябе прызнаў. Следчая справа нумар 26384. У час арышту працаваў старшынёй Талачынскага райвыканкама. Жанаты. Мае жонку і дваіх дзяцей. Беспартыйны. Не судзімы. У РККА не служыў. Грамадзянін СССР. Накіраваў на разгледжанне ў НКУС СССР, генеральнай калегіі КДБ тав. Яжову.

Пасяджэнне камісіі і пракуратуры СССР ад 13.11.37 г. паставагі: Кіраева расстраляць. Прыгавор выкананы 26.11.37 г. у г. Орша».

Сёння нашых бацькоў рэабі-

літуюць. Але гэтым справядлівае сцверджана толькі напаўлоу. Чаму ўслых не называюць імяны тых, хто вінаваты ў іхніх пакутах і смерці? Гэта не пазіцыя — «вока за вока». Проста не маюць сёння права на спакойнае, камфортнае існаванне людзі, на чым сумленні столькі крыві.

Дарэчы, ужо ў 1988 годзе, пры перабудове, у Талачыне выйшла кніга «Памяць» — гісторыка-дакументальная хроніка раёна, і ў ёй не знайшлося месца для прозвішчаў ахвяр сталінскіх рэпрэсій. А, між іншым, многія з іх былі рэабілітаваны яшчэ пры Хрушчове, іх справы можна было знайсці ў Віцебскім КДБ.

І апошняе. 4 лістапада 1990 года на Кабылянскай гары, каля вёскі Андрэўшчына Аршан-

скага раёна, дзе ў канцы 30-х гадоў праводзіліся расстрэлы сталінскіх вязняў і дзе сустрэлі сваю апошнюю хвіліну мае бацька і дзед, мясцовай грамадскасцю быў пастаўлены крыж з надпісам «Ахвярам геннацыду».

Летам я быў у Оршы і ўсклаў кветкі да гэтага помніка. Тое самае збіраўся зрабіць летась і ў гэты дзень памяці — «Дзяды». 2-га лістапада спецыяльна прыехаў у Оршу, купіў кветкі і накіраваўся на Кабылянскую гару, але крыжа ўжо не было... Хто ж зрабіў гэтае кашчуннае злачынства? Відаць, ідэйныя папелінікі тых, хто знішчыў крыж, устаноўлены ў Курпатах, каля Мінска. Знаёмы почырк...

У. БАБРОўСКІ,
ветэран працы.

«Н Е будзем заглябляцца ў сэнс пачутага» — з горкай ухмылкай прыгадваецца мне фраза са сцэнарыя сучаснага дакументальнага фільма пра Янку Купалу.

Загалоўкам для твора паслужыла цытата з адкрытага пісьма Купала, адрасаванага рэдакцыям заходнебеларускіх і польскіх газет некамуністычнага кірунку, якія ў 1931 годзе пахопілі надрукавалі сенсацыю пра самагубную смерць беларускага песняра ў турме. Адкрытае пісьмо не толькі абвясціла сенсацыю, але напускала на прэсу за зломнаснасць: глядзіце, як нацэмы за кардонам у шалёнай нянавіці жывым хаваюць народнага паэта. Тон і склад таго адкрытага пісьма не Купалаў, ажно пішчыць там жаргон закарпачыка бульгарнага сацыялізму Лукаша Бэндэ, які распраўляўся са сваімі праціўнікамі рукамі ГПУ, дапамагаў следчым выкрываць ворагаў пралетарскай дык-

смыквалі з мастацкіх твораў «варожых падтэкстаў». Ва ўстановах навукі, асветы і культуры былі праведзены чысткі, выганяліся нелаяльныя.

З элітных сялянскіх сем'яў паходзіла значная частка старажылаў Парнаса, між іншым, Янка Купала, радня Якуба Коласа, Язэпа Лёсіка і іншых папулярных дзеячаў. Наогул Адраджэнне было кроўна звязана з вёскай, таму сярод дзеячаў узнікла спачуванне, тым, каго крыўдзілі. На мове большавіцкай зычкі, перакошанай ад класавай пільнасці, такое спачуванне называлася салідарнасцю з ворагам і дала повад для даносаў, арыштаў, допытаў, пакаранняў.

Прымяняючы прыёмы псіхічнага «ізнурення», следчыя прымушалі арыштаваных сведчыць супраць сябе. Такім следствам было «пацверджана» існаванне міфічных арганізацый СВБ і БНЦ, апісана іх структура, кіраўніцтва, нават графік тэрарыстычных актаў і павязі з польскай дэфензівай. У горах следчых

ведалі ці не хацелі ведаць беларускай мовы 19%. Вось гэты бязмоўны баласт адыграў фатальную ролю ў гісторыі народа — лёг каменем на дарозе да нацыянальнага Адраджэння і злараднічаў. Пospех рэпрэсіі пацвердзіў, што камень гэты абаліраецца на скалу расійскага вялікадзяржаўніцтва, з ім зрастаецца, з ім змаўляецца «усмірять» беларусаў.

Ва ўсім СССР, ва ўсіх палітычных працэсах арыштаваныя прызнавалі сябе вінаватымі, абгаворвалі сябе. Для еўрапейцаў гэта была неўразумелая аномалія. Пасля смерці Сталіна саветскія публіцысты і гісторыкі паспрабавалі адкрыць тайны фірмаў Ягоды, Якова, Беры і іх беларускіх папалчнікаў — Апанаскага, Рапапорта, Бермана, Наседкіна, Цанава. Але ж даследчыкі натыкаліся на закрытыя дзверы спецархіваў і на крымінальны кодэкс законаў СССР і БССР, дзе прызнанне і самагавор прызнаваліся за самыя важкі доказ віны.

Уладзімір КАЛЕСНІК

НА ВЫШЫНІ АБСУРДУ

татуры ў мастацкай літаратуры. Так глядзец на пісьмо схіляе мяне выпадак: калісьці здарылася мне натрапіць на машынапісны тэкст памянёнага пісьма ў архіве ЦК КПБ. Калі б Купала сам, па сваёй волі, паслаў нейкай газеце адкрытае пісьмо, дык чаго б яго трапіла ў партыйны архіў? З другога боку, заходнебеларуская прэса хутка спыхалася і пачала папраўляць памылку. Напрыклад, «Шлях моладзі» ў лютаўскім нумары за 1931 г. паведамляў пра самагубства прэзідэнта Беларускай акадэміі навук Усевалада Ігнатюскага і дадаваў: «...сябе параніў Янка Купала». Праўда, палітычныя матывы самагубных актаў ацэньваліся часопісам востра: «Зрабілі яны гэта з прычыны небывалага здзеку камуністаў над імі за іх беларускія народныя імкненні. Беларускі народ павінен добра сабе запам'ятаць гэта». Не ўяўлялі аўтары, што ў таталітарным рэжыме нават намёк на помсту — індальгенцыя службоўцаў дзяржбеспекі, апраўданне расправы з тымі жыхарамі Заходняй Беларусі, якія паўцякалі ў Савецкі Саюз, верачы, што там збудаваны беларускі дом, прыстанішча для ганімых. А ўлада-ры дому пачалі ператвараць гасцей у польскіх шпіёнаў.

У такім д'ябальскім кантэксце працуе лапідарная фраза, якую аўтары сцэнарыя пра Купалу вынеслі ў загалоўак: «Ніколі я не паміраў». Абсурдна жывому запэўніваць свет, што ён ніколі не паміраў, то ж вядома: паміраюць адзін раз. Праўда, у ліхалецці здараецца шчасліўцам перажываць сваю смерць і не адзін раз вяртацца з таго свету. Адкрытае пісьмо запэўнівае, што Купала ў такіх калізіях не быў, і ў яго жыцці пры саветскай уладзе ўсё ідзе ладна ды складна. Нават больш: ад усіх пагроз яго надзейна абараняе «дыктатура пралетарыята». Пацешна?...

Спраўды, пазт цяжка параніць сябе нажом дома, у спальні, вярнуўшыся ноччу з чарговых запысоў ГПУ для «беседы». Быў на валасок ад смерці, два месяцы мінскія медыкі змагаліся за яго жыццё, нават сакратар ЦК КП(б)Б Гей чакаў лягальнага зыходу і дзеля перастрахоўкі паінфармаваў пра выпадак Сталіна, які нядаўна прыслаў гэтага функцыянера ў Беларусь са спецаданнем: ачысціць рэспубліку ад ворагаў. Кампанія чыстак перарасла ў вакханалію рэпрэсіі супраць беларускай інтэлігенцыі і сялянскіх эліт, што выраслі тут за гады нэпа.

Наткнуўшыся ў 1929—30 гг. на супраціўленне сялян прымушовай калектывізацыі, апарат дыктатуры зваліў віну на актывістаў нацыянальнага Адраджэння. Органамі ГПУ былі сфабрыкаваны дзве версіі пра змоўніцкія арганізацыі — Саюз вызвалення Беларусі і Беларуска-нацыянальны цэнтр, якія нібыта намерваліся сілай захапіць уладу ў БССР, разлічваючы на інтэрвенцыю Польшчы, антыкалгасныя хваляванні заможных сялян, тэрарыстычную дзейнасць баевікоў. Прыдумка выглядала быццам верагоднай, бо крыўда патрабуе адплаты. Арганізаваныя выступленні не было, дык агітатары і паслужылыя журналісты на вынохвалі крыху дэтэктыўных выпадкаў, а адданыя рэжыму крытыкі на вы-

дакументаў сабрана столькі хлусні і муці, што сённяшнія юрысты разводзяць рукамі: існаванне СВБ і БНЦ не даказана, а ў дзейнасці арыштаваных няма крыміналу. Па законах жа дыктатуры 86 беларускіх актывістаў — вучоных, пісьменнікаў, асветнікаў было выслана ў красавіку 1931 года з Беларусі на пэсяленне ў Расію — ад Вяткі да Астрахані, катэ дзесці чалавек трапілі ў канцлагеры. Тэрмін пакарання быў вызначаны камуністычна: усім па пяць гадоў.

Па справе Беларускага нацыянальнага цэнтру ў 1934 годзе за кратамі апынуліся лідэры Беларускай сялянска-рабочай Грамады, пасольскага клуба Змаганне, паслы польскага сейма, сярод іх вядомы грамадскі дзеяч і педагог Сымон Рак-Міхайлоўскі, доктар філасофіі, асветнік, перакладчык, выпускнік Карлавага ўніверсітэта Ігнат Дварчанін, папулярны ў Заходняй Беларусі малады паэт Алесь Салагуб і іншыя ўдзельнікі Беларускага рэвалюцыйнага і нацыянальнага вызваленчага руху. Многія з іх трапілі ў БССР у парадку абмену палітвязнямі паміж савецкім і польскім ўрадамі ў верасні 1932 года і атрымалі гарантанты прытулак у БССР. Пасля няцэлых 2-х гадоў павышэння ў БССР іх аб'явілі шпіёнамі і дыверсантамі і засудзілі да смяротнага пакарання.

Трэба бачыць усе жахі і абсурды часу, калі мы хочам разумець паводзіны ахяр і спагадзіць ім. У сцэнарыі фільма гэтая ідэя выказана праз парадоксны жанру: дакументальны твор, якім з'яўляецца сцэнарыі, прыпадобняецца да відовішчаў абсурду. Дарчы, у такім жа ключы нядаўна пастаўлена на сцэне акадэмічнага тэатра ў Менску п'еса Купала «Тутэйшыя». Яна — твор мастацкі, там інверсія дапушчальна. Праўда, п'еса напісана ў 1919 годзе, калі яшчэ нават еўрапейскі авангард не дайшоў да камендні абсурду. Сёння мода пераніцоўваць жанры, таму і палітычная сатыра Купала пераапрацаваецца ў модную вопратку, амаль усе героі дзівацца, істэрызуюцца да непрытомнасці. Купалава ідэя незнарок вяртае ў ірацыянальнасць. Я сумняваюся, ці варта было аўтарам дакументальнага фільма базіравацца на асучасненым спектаклі па п'есе «Тутэйшыя», якая гратэскава паказвала фераверкавыя змены ўлады на Беларусі і безалабернае рэагаванне на хаос і жахі збытых і панталыку абывацеляў і свядоўных патрыётаў, што ў бедламе гісторыі спрабавалі рэалізаваць ідэю вольнай Беларусі і трымаліся дастойна. У 30-я гады большавіцкая люмпенізаваная дыктатура адным махам знішчыла беларускае Адраджэнне пад воклічам агітатараў і задурманеных мас.

Адзіным арганізацыйным інструментам беларусізацыі ў 30-я гады была Дзяржаўная камісія па ажыццяўленні нацыянальнай палітыкі пры ЦВК БССР, яе аддзельны існавалі ў выканаўчых камітэтах акруг. Яна займалася перадусім беларусізацыяй дзяржаўнага апарата, устаноў, грамадскіх арганізацый і дабівалася значных поспехаў: калі ў 1925 годзе толькі 22% адміністрацыйных кадраў валодалі беларускай мовай, дык у 1926 іх было 54%, а ў 1927 — 81%. Не

сёння большы попыт мае выяўленне жахаў і асуджванне. Пранікаць у сутнасць, дакопвацца да прычын цяжка ды і растлумачыць жа не так шакіруе чытача, як паказаны голенькім.

А ўсё ж да прычын трэба ісці, прытым з розных бакоў. Я, як гуманітарнік, думаю, што псіхалагічнай базай самагавораў з'явілася раптоўнае сутыкненне ідэалізму арыштаваных інтэлігентаў з бездухоўнасцю значульных ахоўнікаў дыктатуры ў асобе следчых. Злавесным здаецца мне альянс ідэалагічнага апарату з рэпрэсіўным. Першыя ціснуў на другі, узбройваў яго фантазмамі, якія трэба было толькі ператварыць у крымінал. Злавесную місію адыграў у Беларусі летам 1929 года рэйд спецбрыгады Камісіі партыйнага кантролю ЦК ВКП(б) пад кіраўніцтвам В. Затонскага, які выявіў «гняздо нацдэмаўскай контррэвалюцый» ў БССР ды падахвоціў сваім дакладам вярхоўную ўладу абнавіць кіраўніцтва партыйным і дэпрэсіўным апаратам ды расправіцца з адраджэнскім рухам, які пераваў, па думцы дакладчыка, адносіны паміж уладай і грамадзянінамі на таварыскую ці братэрскую нагу.

Развенчванне культу асобы Сталіна пасля яго смерці ў выкрыванне злачыніцтваў, учыненых рэжымам пралетарскай дыктатуры, праходзіла ў краіне цяжка і марудна, рабілася яно як бы не сваімі рукамі, бо залэжыла на незаконным і рэпрэсіі аказаўся партыйны і дзяржаўны апарат. Як падлічыў гісторык У. Міхнюк, у Беларусі працэс рэабілітацыі па справе СВБ прайшоў ажно п'яць этапаў. Падставай для рэабілітацыі спачатку лічылася недаказанасць існавання самой СВБ, але вінаватасць асуджаных захоўвалася, бо злачыніцтвам жа лічылі і такую хіме-ру, як «антысавецкая агітацыя», «антысавецкія размовы». Моцны імпульс рэабілітацыйнаму працэсу дала пастанова Вярхоўнага суда БССР ад 10 чэрвеня 1983 года — усю справу СВБ «спыніць за адсутнасцю састаав злачыніцтва». Цяпер ідзе шосты этап рэабілітацыі на аснове пастановаў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, якая зыходзіць з прыняццю, што палітычныя погляды грамадзян не могуць быць прадметам судовага праследавання, паколькі гэта пярэчыць міжнародным законам аб правах чалавека.

Паводле падлікаў, зробленых У. Міхнюком, па справе СВБ летам 1930 г. было арыштавана 108 чалавек, у ходзе следства 18 арыштаваных было выпушчана з-пад арышту, а справы іх спынены. Неўзабаве была выдзелена і ў першую чаргу разгледжана справа камуністаў Да. Прышчэлава, А. Баліцкага, А. Ф. Адамовіча, П. Ільчонка. Кожны з іх атрымаў па 10 гадоў канцлагера. Астатнія 86 чалавек падавалі да прыгавору ў красавіку 1931 г. Следства падзяліла іх на тры катэгорыі: тых, што прызналі сябе вінаватымі, было 25 чалавек, не прызнаўшых аказалася больш за 40 і прызнаўшых сябе вінаватымі часткова — 25 чалавек. Паказальна, што для вынясення вердыкту судовай калегіі АДПУ гэта не мела рашаючага значэння, пакаралі амаль усіх пораўну: 78 чалавек атрымала па 5 гадоў ссылак, 7 чалавек —

па пяць гадоў і адзін — 3 гады канцлагера.

Вялікі працэнт не прызнаўшых віны, па думцы У. Міхнюка, стрымаў «беларусофобія» ад намеру ўчыніць паказальны працэс, які гэта зрабілі ўлады Украіны ў адносінах да СЗУ. Мне здаецца гэтае меркаванне пахоплівым. У пісьменніцкім асяроддзі адразу пасля вайны давалася чуць меркаванне, што гэта Я. Купала перашкодзіў ГПУ правесці судовую справу публічна. Яго спроба самагубства ўзрушыла грамадскіх у БССР і за мяжою, рэпрэсіі сталі ўспрымацца як нацыянальнае зло. У датак верховоды рэпрэсіі былі прыезджымі: разам з К. Геём прыехаў у Беларусь новы начальнік ГПУ Р. Рапапорт, а потым з Берманам — Наседкін, з Панімарэнкам — Цанава. Тэрарыстычная палітыка не знаходзіла адабрэння ні дома, ні ў свеце. Самагубства Алеся Чарэякова, які меў рэпутацыю сумленнага, адданага народу дзеяча, зусім падарвала цяргі-масць да сілавой палітыкі. Людзі асуджвалі прыезджых сталінскіх функцыянераў, якія давалі край да нечуванага ў свеце глуму. Пра Чарэякова хадзілі ў народзе легенды, мне асабіста давалася чуць іх ад сяброў па аспірантуры ў пасляваенныя гады, расказаныя шэптам.

Ужо ў 1930 г. органы ГПУ «выкрылі» ў Беларусі яшчэ некалькі змоўніцкіх прывідаў: філіял працоўнай сялянскай партыі — выслана 59 чалавек; філіял прампартыі — рэпрэсіравана 30 чалавек; філіял «Саюзнага бюро РСДРП (меншавікоў)» — асуджана 30 чалавек і шэраг меншых груп. Беларусь па рэпрэсіях, мабыць, лідзіравала ў СССР, гэтак, як сёння лідзіруе па колькасці войск на сваёй тэрыторыі, якія не заўсёды ведаюць, каму падпарадкоўвацца і ад каго патрабаваць зарплату.

Тайна салона Купала

У прыгаданым вышэй сцэнарыі пра Купала мяне нежк драпанула адна калючка: мінскія адраджэнцы, аматары застольных бясед, называлі Купалаву гасцёўню салонам, а Вацлаў Ластоўскі — карчмою. Калі «не ўдомувацца ў сэнс пачутага», як раець сцэнарысты, дык можна было б ухмыльнуцца — дасціпнік быў спадар Вацлаў. А пачуваўшы, дык міжволі спытаеш: а Купала хто? Нядбайла ці прастак, які дазволіў ператварыць сваё гняздо ў карчму ці нават у заезджы двор? Трэба, аднак, мець на ўвазе, што духоўныя ваякі нацыянальнага Адраджэння непазбежна збліжваюцца з нізімі грамадства, не крыўдуюць, калі з імі запанібрата гавораць прастакі, дзівакі, вясковыя мудрасловы. Прыгадаем хоць бы жыццё Гандзі, Талстога і стане ясна, што тут норма зусім не смехавая. А ў беларускім руху было прынята даваць зніжаныя назвы мясцінам сустрэч адраджэнцаў, прыжылася ж назва Беларускага хатка ў Вільні і ў Менску, калі паставіць побач з ёю карчму без салона, дык аб'екты амаль ураўняюцца ў вартасці. Карчма ж была месцам, дзе сяляне святкавалі святы, а кум з кумою спыняліся для рытуальнага пачастунку пасля хрышчэння дзіцяці.

Ці ж у карчму да Купала ішоў цвет літаратурнай моладзі — Жылка, Дубоўка, Пушча...

Купала, як мне думаецца, хацеў, каб яго дом стаў сялібай мецэната нахштат пецяярбургскай кватэры прафесара Эпімаха-Шыпілы, дзе ён сам, яшчэ малады і бедны, жыў на правах сямейніка, вучыўся на розных адукацыйных курсах, пісаў творы, сустракаўся са студэнтамі, згуртаванымі ў беларускае зямляцтва, гаспаўміўся з многімі дзеячамі беларускай культуры, навукі, асветы — ад ксяндза Адама Станкевіча да камуніста Алеся Чарэякова і таленавітага шляхціца, стваральніка першага беларускага танцавальнага ансамбля Ігната Буйніцкага.

Пераехаў у 1927 годзе ягоны добрадзей Браніслаў Эпімах-Шыпіла ў менск, прывёз бібліятэку — шэсць тысяч тамоў — цэлы маёнтак, атрымаў ганаровую пенсію ад урада, ордэн, кватэру, пачаў пісаць артыкулы, рэцэнзіі і раптам у 1929 годзе трапіў на зуб маскоўскаму партыйнаму кантралёру Затонскаму, які аблаў яго уніяцкім папам, місіянерам Ватыкана. Шаноўнага старца арыштавалі, потым выдварылі назад у Ленінград, да разбітага карыта, і памёр мецэнат, тулячыся па чужых кутках, не абгарэты, не аплаканы тымі, з кім дзліўся хлебам, хатнім цяплом і сэрцам. Сумавалі па добрадзею Купала і яго гасцёўня.

(Працяг на стар. 14—15).

Нагадаем пытанні, з якімі мы звярнуліся да пісьменнікаў, крытыкаў, іншых гуманітарыяў — са спадзяваннем даведацца, што лучыць іх з творчасцю класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага.

1. Калі і пры якіх абставінах адбылося ваша знаёмства з прозай Гарэцкага!
2. Што ў яго асобе і творчасці падаецца вам вызначальным, сугучным сённяшняму дню, бліжкім вам асабіста!

АБПАЛЕНЫ ПРОМНЯМІ ЗОРКІ

1. У 1976 годзе. А вось пра абставіны... дазвольце, як кажуць, невялічкая лірычнае адступленне.

Уявіце сабе Брагін (дзе меў я гонар з'явіцца на свет) 70-х гадоў — тыповы беларускае мястэчка з багатай гісторыяй (ад летапіснага 1147 года) і ціхай правінцыйнай рэчаіснасцю, з чэргамі за хлебам і выдатна адладжаным механізмам прамывання мазгоў — сістэмай палітычнай адукацыі, што ахоплівала ці не кожнага брагінца: і сямігадовага акцябронка, і горкага прапойцу з мясцовага вінаводства. Выспай духоўнасці ўзвышалася сярэднестачкова інтэлігентны старэйшы філолаг Аляксандра Кірылаўна Кулініч. Мела яна за плячымі інстытут шляхетных дзяўчат, была нястомным краязнаўцам і сабрала найбагацейшую ў Брагіне бібліятэку. (Дарэчы, ёй дырэктар СШ забараняў выступаць на палітзанятках з-за таго, што

ідэалагічна запляміла сябе: і пры нямецкай акупацыі вучыла дзетак). Прывіла Аляксандра Кірылаўна любоў да літаратуры свайму любімаму вучню, майму «малодшаму» дзядзьку Міколу, у кнігазборы якога я і напаткаў «Красныя розы» (выбранае на рускай мове) Максіма Гарэцкага. Добра памятаю і сваё першае ўражанне — гэта была сапраўднае класіка, без усялякай паблаглівай скідкі на «беларускаў».

«Чырвоныя ружы», як вядома, Гарэцкі напісаў у латвійскі перыяд жыцця. Таму зноў узгадаў я іх, гартуючы кніжку Кастуся Езавітава «Беларусы ў Латвіі», дзе і ўбачыў Максіма Іванавіча на фотаздымку разам з настаўнікамі і слухачамі Дзяржаўных Беларускіх Вучыцельскіх Курсаў у Давіску.

Чаму ж так позна прыйшла да нас творчасць Максіма Гарэцкага? Таму што, наколькі ведаю, з 1930-га па 1960-ы год

кніжкі яго ў БССР не перавыдаваліся, большая частка іх знаходзілася ў спецсховах да пачатку 90-х. А былі ж у 20-я гады даволі распаўсюджанымі. Так, на першавыданнях, да прыкладу, з фондаў Урадавай бібліятэкі стаяць штампы Таварыства «Беларуская Хата» ў Рызе, бібліятэкі «Белдомпросвета» ў Ленінградзе, бібліятэкі Магілёўскай Беларускай Савартшколы, асабісты экслібрыс «3 кнігі А. І. Сідарэнка» і г. д. Ды ёсць на іх і іншыя, больш змрочныя, праскрыпцыйныя надпісы чырвоным алоўкам нахшталь: «Пр. № 33-1937» і «Сп. лиц БССР», паводле якіх ператвараліся адметныя асобы нацыянальнага Адраджэння ў «лица» і гінулі, абпаленыя промнямі злавеснай пяцікутнай зоркі.

2. І да асобы, і да творчасці Максіма Гарэцкага падыходжу я, зыходзячы з ягонага ж вызначэння пра «нацыянальны і

сацыяльны» характар літаратуры. Вінавацілі некалі крытыкі Гарэцкага ў «нацыяналістычных тэндэнцыях». Але якраз гэтыя «тэндэнцыі», інакш кажучы, здаровы беларускі нацыяналізм — «чалавецка-беларускі» па выразу самога Максіма Іванавіча — мне здаецца вызначальным і асабіста бліжкім.

Таксама адпавядаюць, лічу, сённяшняму дню нацыянальна-адраджэнскія матывы «Лірных напеваў» — з іх папярэджаннем пра небяспеку «магутнай бесканечнай Маскоўшчыны», «у 1920 годзе» — з праўдай пра беларускіх сялян, «варожа настроеных супраць маскоўска-большавіцкага наезду». Не ведаю, як паважанаму Радзіму Гарэцкаму, з якім давалося весці разам Першы Сход беларусаў блізкага замежжа, а мне, слухачы выступленні змяляюць з гарачых кропак былога Саюза, узгадаліся «Сібірская абразкі» яго дзядзькі.

Прарокі і натоўп. Успомнім у Гарэцкага: «Цяпер у майго народа крызіс: старыя багі струпелі, а новых... новыя мала ведамы» («Антон»); «Каб нам, ведаеш, свой беларускі прарок, каторы б прамыў нам вочы» («У чым яго крыўда?»). Актуальна зараз? Яшчэ як. Вынішчана ў 30-я гады беларуская інтэлігенцыя зноў паўстала, як Фенікс з попелу. Прыйшлі ўнукі і праўнукі. І зусім не трэба Дыягенавага ліхтара, каб убачыць — ёсць у нас і прарокі, і героі. І будзе іх больш і больш.

Пакрывіў бы я душой, калі б не сказаў пра тое, што не магу прыняць у Максіма Гарэцкага — кампраміс з нацыяналізмам. Як спалучыць аблічэнне «белорусских проходимцев», ухваленне «коммунизма и единения с коммунистами Советской России» (артыкул «Няхай жыве камуні-

стычная Беларусь [!]) і амаль адначасова напісанае апавяданне «Усебеларускі з'езд 1917-га года», у якім просты селянін Кузьма асуджае гвалтоўны разгон п'янымі большавікамі Усебеларускага Кангрэса: «...Біў цябе (Беларусь. — В. Г.) цар з панамі, а цяпер протыя прыбуды за тое ж узаліся? Якой крывёй дасягаўся кампраміс?»

Безумоўна, напачатку Гарэцкі шчыра верыў у ідэалы сацыялістычнай рэвалюцыі, чаму і супрацоўнічаў з Кнорным ды Міцкявічусам-Капсукасам, чаму і пісаў у аглядзе «Беларуская літаратура пасля «Нашай Нівы», што «толькі пралетарская творчасць ёсць цяпер рэвалюцыйным і наогул правадзейным фактарам у жыцці Беларусі».

А перазоў з сучаснасцю, скажаце, дзе? Ды самы непасрэдны. Тады — крах беларусізацыі, нацыянальнай ідэі ўвогуле. Крах, абумоўлены згодніцтвам і здраўніцтвам нацыяналізму-камуністаў. І сёння мы бачым, як найбольш дальнабачныя ўрадоўцы з ліку былой партнаменклатуры даволі ўдала падключваюцца да працэсу Адраджэння: і мову, казваецца, добра ведаюць, і айчынай гісторыі не цураюцца, праўда, з пэўнымі купюрамі. Здаецца — згода, крок наперад. Але трагедыя жыцця Максіма Гарэцкага папярэджае — губляецца пільнасці нельга, шлях згодніцтва з нацыяналізмам-камуністамі (яны, адчуваецца, вельмі хутка аформіцца як цэлая плынь) памылковы, тупіковы і шкодны. Прынамсі, не апынуцца б у становішчы сучасніка Гарэцкага Міхася Зарэцкага, калі адзін з герояў рамана «Крывічы» «шукаў Беларусь, а знайшоў бе-ла-ру-сі-за-цыю».

Валеры ГЕРАСИМАУ,
бібліяграф.

ЁН З РОДУ ГАРЭЦКІХ...

1. Цяпер, канечне, цяжка дакладна прыгадаць, калі і пры якіх абставінах я ўпершыню пазнаёміўся з прозай Максіма Гарэцкага. Магу з пэўнасцю сказаць адно: гэта адбылося не ў студэнцкай аўдыторыі. Хаця я і канчаў філфак універсітэта. На жаль, курс беларускай літаратуры ў той час (а гэта ж быў ужо пачатак 60-х гадоў) усё яшчэ абыходзіўся без такіх імён, як М. Гарэцкі, Б. Мікуліч, Л. Калюга, Я. Нёманскі і іншыя. Нават біяграфіі нашых класікаў Я. Купалы і Я. Коласа падаваліся спрошчана. Скажам, замоўчвалася спроба самазбойства Купалы, загадкавая абставіна яго гібелі. А бясстрашнае пісьмо Коласа ў ЦК КПБ адносна лёсу роднай мовы, развіцця беларускай літаратуры з'явілася ў друку толькі ў апошні час.

Так што лёс Максіма Гарэцкага, можна сказаць, тыповы лёс тых, хто адважваўся ў тыя змрочныя сталінска-якоўскія

часы адкрыта заяўляць аб сваёй любві да збалаеяй, шматпакутнай Бацькаўшчыны, узвышаць голас у абарону яе багатай гісторыі, яе нацыянальных традыцый, яе самабытнай культуры.

Памятаю першае ўражанне ад «Віленскіх камунараў» — ашаломленасць. Якое смелае пранікненне ў глыбіні народнага жыцця, якая сіла грамадзянскага пачуцця, які магутны і непаўторны талент! Чаму ж мы пра гэтага пісьменніка нічога не ведалі раней? І цяжка сказаць, чаго было ў нашых душах больш — горычы ці гневу.

Прыкладна ў тыя ж гады, працуючы ў рэдакцыі газеты «Звязда», я пазнаёміўся з малодшым братам Максіма Гарэцкага — Гаўрылам Іванавічам, акадэмікам, дырэктарам навуковага інстытута. У свой час ён таксама быў рэпрэсіраваны, гвалтоўна, на доўгія гады адарваны ад роднай зямлі,

любімай працы. Мяне здзіўляла, што чалавек, прайшоўшы ледзь не ўсе кругі зямнога пекла, нечалавечых выпрабаванняў, захаваў у сабе гэткую сілу духа, чыстае, аптымістычнае ўспрыманне жыцця і такую захопленасць, самаадданасць у рабоце.

— А што вы хочаце, — звычайна адказваў Гаўрыла Іванавіч, стрымана ўсміхаючыся. — Мне ж трэба частку жыцця пра жыццё і за брата, дарабіць тое, чаго не паспеў ён.

Напэўна, вось гэтая надзвычайная сумленнасць перад самім сабою і перад людзьмі, высокая грамадзянская адказнасць і гарачае жаданне як мага больш зрабіць для нацыянальнага адраджэння былі проста ў генах роду Гарэцкіх. Колькі гадоў пазней, калі ў выдавецтва «Мастацкая літаратура» рыхтаваўся да друку чатырохтомны Збор твораў Максіма Гарэцкага, увесць нялёгка клопат аб тым, каб як мага

паўней і дакладней данесці да чытача яго багатую літаратурную спадчыну, добраахвотна ўзяла на сябе дачка пісьменніка Галіна Максімаўна, што спецыяльна дзеля гэтага прыязджала з Ленінграда і падоўгу жыла ў Мінску. Яна з надзвычайнай скрупулёзнасцю адносілася да рукапісаў бацькі, звяртаючы кожнае слова, кожную коску. І якія ж былі яе душэўныя пакуты, боль і адчай, калі па міласці цензуры даводзілася з ужо набраных тэкстаў выкрасліць асобныя радкі, а то і цэлыя абзацы.

2. Прызнаюся часна: не ўсё ў творчасці Максіма Гарэцкага мяне аднолькава ўражае і захапляе. І ў гэтым няма ніякага кашчунства. Нават самыя вялікія, бездакорныя творы мастацтва кожны чалавек можа ўспрымаць па-свойму. Таму хай знадта строга не судзіць мяне чытачы, калі я скажу, што, напрыклад, «Камароўскую хроніку» я чытаў без асаблівай захопленасці. Перанаселенасць персанажамі, мноства залішне падрабязных бытовых апісанняў, адсутнасць якога-небудзь

сюжэта, дынамізму — усё гэта, як мне здаецца, робіць хроніку дастаткова грувацкай.

Больш блізка мяне іншыя рэчы М. Гарэцкага. І перш за ўсё «Дзве душы». Перад тым, як адказаць на пытанні анкеты, я зноўку перачытаў аповесць і яшчэ раз парадваўся: якая глыбокая, таленавітая і пачынаюцца дасканалая рэч! А сёння, калі мы перажываем немаля сацыяльна-палітычныя патрасенні, яна яшчэ і надзвычай актуальная. Многае з таго, аб чым ідзе гаворка ў аповесці, сугучна і нашым дням. Мы зноў пастаўлены часам перад складанымі і балючымі пытаннямі быцця: кім быць, куды ісці? Пакутлівыя разважанні Абдзіраловіча і іншых герояў аповесці аб суадносінках агульначалавечых каштоўнасцей і класавых, іх уяўленні аб справядлівасці і дабрыні, іх узнёслыя мары аб адраджэнні беларускай дзяржаўнасці ў значнай ступені дапамагаюць нам арыентавацца, рабіць правільны выбар у сённяшніх няпростых варунках рэчаіснасці.

Зіновій ПРЫГОДЗІЧ.

НА ЎЗРОЎНІ КАНТЭКСТУ

Калі гэта было? Напрыканцы сямідзесятых; аднак час і ўзрост не маюць такога значэння, як стан асобы. Якраз тады з'явілася першае пачуццё няўтульнасці ад «перакуленага» існавання — з чужой моваю ў вуснах, ні то выгнаннікам, ні то рэзервантам у сябе на Бацькаўшчыне. Гэты глыбокі, яшчэ не да канца ўсяядомлены верад не маглі супакоіць «Буфарскія атрыбуты нацыянальна-які жыцця — лапці, бульба й саламяны капялюш, бліскучыя ўзнагароды на грудзях Беларускай ардананскай, бела-чырвоная ўніформа фальклорных гуртоў і зялёна-чырвоны сцяг... Кажуць: і тут з'явіўся Караткевіч... Так, Караткевіч. Ён давёў, што беларусы пражылі такую гісторыю, якую не сорамна ўзяць з сабою на шляху ў

сусветную супольнасць. Але няможна рушыць да ўніверсуму з адной гісторыяй у кайстры, пакінуўшы дома, «для хатняга ўжытку», літаратуру. Што ж датычыць да літаратурнага сусвету, дык у ім уладарыць спадар Кантэкст, непранікальны да ўсяго другаснага, правінцыйнага. Тут міжволі робіш падлік: ці маем класікаў, якія тварылі на ўзроўні Кантэксту?

І тут з'яўляецца Гарэцкі. Спрабую рэстаўраваць пачуцці, з якімі ўпершыню чытаўся Гарэцкі. Было адчуванне, што гэтага аўтара не трэба ні ўпісваць, ні ставіць у Кантэкст. Што ён размаўляе з табой адтуль — з універсуму. Гутарыць недзе з гэткай самай нязмушанасцю, з якой ягоныя мужыкі й панічы гамоняць пра

Бога і жыццё.

Аўтар — сялянскі сын — настолькі асвойтаў там, у Кантэксту, што да адвечных пытанняў пра «патаёмнае», «нешта нейкае», «што яно?», «што й к чаму?» падыходзіць з асаблівай нейкай уцэлістасцю, нават з панібратствам. З аднаго боку — інтэлігенцкія хістанні і сумліў, з іншага — сялянская дыхтоўнасць і ўдаваная прастакаватасць.

Пасярэдзіне — адна з галоўных каардынатаў творчасці Гарэцкага. Яна пачынаецца са звыклага пытання пра інтэлігента і народ. Доўжыцца вобразамі Кліма Шамоўскага, Архіпа Лінкевіча, Лявона Задумы, Ігната Абдзіраловіча. А потым, на стыку літаратуры і жыцця, лінія ломіцца, але не гіне, цягнецца да сённяшняга дня.

Інтэлігенты Гарэцкага пакутуюць ад немажлівасці вярнуцца ў стан «мужыцкасці», ад крыўды невядома на каго за тое, што ў новым стане іх, інтэлігентаў у першым пакаленні, сяляне не разумеюць, не ўспрымаюць. І што няможна прымусяць мужыка глядзець на свет іхнімі вачмі, бачыць бруд і разлад вакол сябе. Крыўда зменіцца меланхоліяй адраджэнца-сkeptыка Лявона Задумы, а далей будучы паняверка і бясконцы сумліў мужыка-паніча Ігната Абдзіраловіча з «Дзвюх душаў».

Самотнай адысэяй Абдзіраловіча завяршаецца эпоха інтэлігенцкіх «хаджэнняў» у народ; пачынаецца паход ачмуранага, узначаленага саманадзейнымі правадырамі натоўпу — на асветніцкае, творчае, навуковае, проста адукаваных і разумных людзей, дзеля вынішчэння апошніх.

Максіма Гарэцкага, светлага, чыстага розумам і душой інтэ-

лігента, сялянскага сына, судзілі і катавалі цёмныя, жудасна нелісьменныя людзі, «прадстаўнікі народа». Гэтым трагічна-парадаксальным чынам падсумоўваецца досвед «хаджэнняў», «служэння», «выканання абавязкаў» і да іх падобных стасункаў паміж інтэлігентам і грамадою. Гэты досвед, літаратурны і жыццёвы, падводзіць да пошуку іншых стасункаў, споўненых дыверам, павягай, паразуменнем — тым, без чаго нудзіліся і Задума ў Гарэцкага, і купалаўскі Прарок, і коласаўскі Лабановіч. Можна быць, гэтае паразуменне выспее на глебе здаровага сэнсу, мэтазгоднасці, цвярозай развагі, як сёй-той мяркуе. Прынамсі, ні ў літаратуры, ні ў жыцці гэты шлях яшчэ не дасягнуў тае рысы, за якой пачынаецца расчараванне і роспач.

Пятро ВАСЮЧЭНКА.

КУПІУ новы зборнік вершаў Васіля Зуёнка — «Чорная лесвіца». Першае ўражанне: горкае, з болей выказанне, адкрытым тэкстам. Відаць, той выпадак, калі аўтарскі клопат пра ювелірнасць формы як бы не да месца, прынамсі, адыходзіць некуды на другі план. І — аніякай боязі магчымых дакораў за гэта. Толькі жаданне выказацца як хочацца, як чуюцца (ныя) знутры.

З выдвечкай анатацыі да зборніка (рэдактар Л. Дрань-

лігія — тое выратаванне душы, без якога ніколі так і не наступіць ніякае «грамадскае выратаванне».

Адна з прыступаў «Чорнай лесвіцы», што найбольш уражваюць, — радкі з галоўнай у зборніку тэмы Маці:

І цяпер я памерці вольны,
Ты не убачыш сына ў труне.

З адчуваннем такой горкай, як бы ўжо апошняй «вольнасці» сказана ў кнізе і пра ўсё астатняе. Што звычайна завём мы словам сучаснасці. Сказана галасам палеміста і публіцыста. Грамадзянская паэзія? Але ж, у рэшце рэшт, заўсёды адчуваеш — і беспамылкова — адну

жыццё, усё роўна на ёй сышліся б галоўныя кругі зместу ў новай кнізе Зуёнка. Усё роўна на гэтай бы «кропцы» сфаксаваліся б асноўныя паэтычныя лініі зборніка. Бо вельмі ўжо востра і балюча адчувае аўтар гнятлівы ціск на чалавека і святое для жыцця ледзь не з усіх бакоў жорсткай паўсядзённасці. А пры такім адчуванні ўнутраны зрок яго міжволі адшуквае перш за ўсё самае адкрытае для небяспекі, безбароннае сярод бліжэйшага, роднага, самае слабае ці стомле-

езджыя думаюць: «Тэатр» — і на фасадзе якога, як і цяпер, не было тады ніякай шыльды... А сёлета над адным сваім вершам Зуёнка паставіў такі падкрэслена праязны і тапаграфічна-падрабязны эпіграф:

«З прычыны знікнення стрэлак з гадзінніка ў Мінску над гаспадарам на супраць КДБ».

Я выйшаў з кніжнай крамы — гадзіннік гэты быў добра відаць цераз скрыжаванне. Рамонт яго скончыўся, на цыферблате ізноў тырчэлі стрэлкі. Гадзіннік зноў ішоў. Будыніна на супраць стаяла на сваім месцы.

Ён казаў прыкладна так: у слыху я — пакутлівы, тады як у зроку — дзейны. Бо слухачы нешта ці некага мы з'яўляем аб'ектам, засяроджаны на скіраваным да нас і зазнаючы тое ці іншае пачуццё намнога мацней, чымсьці ў знешніх дзеяннях. Прынамсі, па голасу чалавека, па тону ягонага выказвання можна зразумець не менш, калі не больш, чым з самых слоў.

Аляксандр СТАНЮТА

ПА ПРЫСТУПКАХ «ЧОРНАЙ ЛЕСВІЦЫ»

Нататкі з крытычнага дзённіка

ко-Майсюк): «Чорная рэчка Пушкіна — чорная лесвіца Купалы — чорны прыступкі лёсу... Новая кніга Васіля Зуёнка прасякнута трагедыйным пафасам, паслячарнобыльскай трывогаю». Усё сапраўды так. Можна і карацей: невялікая кніжка вялікай страты. Найперш — сыноўняй. І менавіта з гэтым — і праз гэта — страты наогул чалавечай, жыццёвай.

Двор без мамы — народ без мовы...

Страта ўсвядомлена як уласная, асабістая асірацеласць і як пустэча зніклых ілюзій і аптымізму, што больш не дапамагае, нібы састарэлыя лекі.

Страта ўсвядомлена, але яшчэ не перажывана. Тэрмін перажывання — усё жыццё. Пра гэта — у паэме «Падарожжа вакол двара». Пра гэта — і ў вершах. Там незваротнае расстанне з маці доўжыцца: «Апранулі ў апошняе маму...» — «Я думаю: жыць далей не стане сілы...» І ад гэтай, сыноўняй страты разыходзіцца ў кнізе кругі іншых страт — шырэй і далей, ва ўсё бакі.

Забывае людзьмі пачуццё радзімы: «Ці бог паслаў такіх сыноў, што адракаюцца ад маці...»

І нечакана-непапраўнае адабленне, адчужэнне, здавалася б, з'яднаных лёсаў: «Вось і спаткаліся — як размінуліся, і не пазналі адно аднаго...»

Гібенне некалі шчодрой, але ўжо спустошанай зямлі, да якой больш не цягнуцца руплівыя рукі майстроў: «Вісіць над глінішчам маўчання страшны суд...»

І трагічнае адрачэнне ад жыцця блізкай па творчасці душы — верш «Жэня Янішчыц. Апошні папёт».

Нарэшце распачнае пачуццё заўсёднай ужо духоўнай збяднеласці ад заўчаснай пагібелі геніяў і адчуванне нейкага падабенства ў накіраваным ім у розныя часы: «То рэха Купалы, што з Чорнае рэчкі сюды ад Пушкіна прыблукала...»

Падумалася: неабходная ў пэўным сэнсе свабода мастака ад самога мастацтва павінна вынікнуць, во як у гэтым выпадку, адно з несвабоды ад сумлення. Толькі тады — апраўданне і плённасць такой свабоды, а не ва ўсялякіх там «сацыяльных заказах».

Бо што такое несвабода ад сумлення як не адвечная, пакутніцкая і выратавальная патрэбнасць спачування і суда над сабою? А гэта ўжо, калі не збаяцца гучных слоў, прага ідэалу, а не прага ідэя. Тут канчаюцца ідэалогіі і пачынаецца рэ-

ідзе ў паэзіі першапачатковы імпульс грамадзянскасці: толькі з боку ўсім бачнага, цесна абсталяванага нас соцыуму, ці ад нечага непараўнальна большага, а галоўнае — высокага.

Наконт высокага ў літаральным сэнсе.

Выйшаў нядаўна з падзямеля метра на станцыі «Няміга». Шэрае святло кароткага дня. Суцэльны цяжкі гул і грукат транспарту. Людзі падбегаюць кідаюцца да пераходу. Адзін чалавек стаіць і глядзіць у неба.

Там з тужліва-маркотнай, адвечнай цярдлівай стараннасцю ладзяць свой вугал гусі. Плывуць няспешна, запаволена і не надта ўжо высока — як і стагоддзі назад плылі тут, над берагамі Нямігі, але зараз ужо не ўчуеш іхніх развіталых крыкаў з-за гэтага няспыннага грукання на зямлі.

І чалавек пытаецца:
— А чаму яны ляцяць на захад, а не туды, на поўдзень?

Прышлося заспакоіць чалавека, што гусі добра ведаюць свой шлях. І што трымаюць яны курс на паўднёва-заходнія краіны Еўропы, ляцяць да Пірэнеяў, Іспаніі і далей, да паўночнага ўзбярэжжа Афрыкі.

Самы кароткі шлях — не заўсёды шлях напярэсткі.
Мусіць, так — і ў жыцці, і ў мастацтве.

Не думаю, каб гэтая кніжка Зуёнка стала для яго, як любілі казаць, «этапнай». Не думаю, што ў яго не было, а галоўнае, не будзе наперадзе вершаў такіх жа моцных, як і ў «Чорнай лесвіцы» — і нават лепшых за іх. Тут — іншае. Тут менавіта кніжка, якая не магла не напісацца, бо не можа не даць уведаць аб сабе тое з перажывання, што прасіцца быць здзейсненым у слове.

Калі перад намі сапраўды новы зборнік паэзіі — значыцца, гэта новы збор саспелых у сваю пару імгненнай душы, журботных і шчаслівых. У такім сэнсе кожны зборнік вершаў у пэўнай ступені заўсёды хутчэй «вянок», чым «этап». Ды і ці не досыць нам ужо наогул усляякіх «этапов большага пути»? У літаратуры іх, на жаль, было куды больш, чым у жыцці.

А што да вершаў Зуёнка, якія з'явіліся ў друку перад «Чорнай лесвіцай», але, відаць, былі напісаны пасля яе і не паспелі ўвайсці ў кнігу, дык і тут доўжыцца Матчына тэма. І тут ёсць радкі, што працінаюць вострай, шчыплівай шчырасцю пачуцця і філасофскай засяроджанай тужлівай думкай. Напрыклад, вось гэта, з маленькага цыкла «Рыфмуючы сонца»:

Хлапчук маленькі нацыянікі
Бяжыць праз поплаў ад рані
І маму радасна гукае.
Ці гэта ты?
Ці гэта я?
Ці гэта смерць бяжыць мая?...
Хоць знаю ўсё, але пытаю...

Упэўнены: нават калі б не гэта цяжкае развітанне з маці ў

нае, каб неяк засланіць ад бяды словам, быццам трапяткі агеньчык свечкі — рукою.

Такім дарогім і безбаронным заўсёды былі і будуць дзеці або маці.

У «Чорнай лесвіцы» — маці. Доўгі час наша мастацтва і літаратура абаранялі ідэю. Ці чалавека, адданага ідэі, а не свайму родным. Услаўлялі партызанскага камандзіра, які не выйшаў да ворагаў, зрабіўшы заложнікам і ягоных дзяцей, — замест таго, каб хаця памаўчаць перад страшэнным няшчасцем асірацелага бацькі — заложніка ідэі...

На прыступках «Чорнай лесвіцы» бачна, якая хуткая, дакладная і з'едлівая рэакцыя ў гэтарэ на любы прыкметы здрады жывому жыццю — ён гэтую здраду называе «ідэяложніцтвам». І разумее, што ўлады, якія заўсёды клянучца ў вернасці народу, могуць выстаўляць перад сабою то як шчыт, а то як меч, «ідэю народа» і ва ўласнай — уладнай — фармулёўцы.

Але сапраўдную сутнасць ідэі ўскага народа здольны выказаць толькі яго Паэт. І гора народу, чыю ідэю фармулюе ўлада. Бо тады яна ўжо і змагаецца за яе — супраць самога народа.

...Успомнілася, як тады, узяўшы кніжку Зуёнка, стаяў у кніжнай краме на рагу праспекта, былога Ленінскага, а зараз ужо Скарыны, і паранейшаму Камсамольскай вуліцы. — І штосьці праглядаў яшчэ. Убачыў «Выбранае» Стральцова. На вокладцы, чарнілам, як наўздагон усім аўтарскім метафарам — яшчэ адна, няўмольна-дакладная метафара нашай культуры ў нашым часе: «1 р. 25 к.» — замест былой, удвая большай цаны, — а побач нейкія незлічоныя «Ангеліны» за паўсотні кожнага. Звычайна, як дома, разгарнуў знаёмы том, патрапіўшы на эсэ «Ад маладзіка да поўні».

«Калі-небудзь хто-небудзь напіша пра пару, калі ў нашым сталічным універсітэце на адным курсе ці на паралельным (філолагі-журналісты) вучыліся Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Васіль Зуёнка, Юрась Свірна, Сымон Блатун, Тацяна Арлова, Мікола Гіль...» Далей ішло маё імя. У думках дадаў: і Аляксей Дзятлаў, Герман Кірылаў, Анатоль Сілянюк...

Тая наша пара універсітэтаў-першакурснікаў пачыналася з восні 1954 года. Ужо паўтара года не было ў жывых таго, пра каго потым у адным апавяданні Гіла жвавеняві вясковы чалавечка скажа: «Вось і «бацька» ўжо памёр, а я ўсё ціюкаю!» Але ў Мінску яшчэ стаяў на плошчы аграмадны гранітны манумент «бацькі», які ўзрывацца давялося не адну ноч. І яшчэ тупалі, здаецца, вартавыя ў доўгіх белых намухах, са шыткамі на вінтоўках перад тым палацам з калонамі ў самым цэнтры горада, пра які і зараз яшчэ пры-

Злавесны вобраз насілля над жывым жыццём, чалавечнасцю, творчасцю персаніфікуе ў Зуёнка ў сённяшніх, імгненна пазнавальных рэаліях. Пры гэтым ён добра чуе слова і не ўпусціць магчымае скарыстацца ім у гульні нечаканых гукавых асацыяцый, хай нават і знешніх, але ўсё роўна надаючы радкам энергію, дынамізм («маркізы-марксізм», «цэнзура — цэзура», «трызніц — транзістар»). Ягоныя прадметныя і сэнсавыя дэталі нярэдка простыя, без вытанчанасці, па-сялянску грубаватыя — і ад таго крэпкія, а калі трэба — рэзкія, безаглядна-смелыя. Яны выраблены і пушчаны ў справу рукою паэта, які працуе па-мужчынску, у якога не займае дух ад боязі магчымай няўдачы ў якой-небудзь страфе, бо заўсёды застаецца ўпэўненасць: удача таленту — у рабоце, а да работы яму не прывыкаць.

Гэта паэт з распрацаваным, глыбокім дыханнем, з пастаўленым — зноў жа, дзякуючы сваёй доўгай працы — голасам.

Я чуў, як ён чытае свае вершы па радзі.

Агульны тон і інтанацыя, тэмп і рытміка, здаецца, кожную настрой не менш, чым самі словы, іхні канкрэтны сэнс. Горкае, поўнае крыўды пачуццё развітання з тым у жыцці, што знікае, нягледзячы на ўсе нашы намаганні выратаваць гэта, нашы закляцці, «знакі бяды» і «знакі аховы» — вось дэманінта і асноўная музыкальная тэма гэтай паэзіі.

Між іншым, такое чуваць і ў іншых нашых паэтаў пры чытанні імі ўслых сваіх вершаў, прасякнутых трывогаю і непакоем — у Сіпакова і Паўлава, у Някляева, Законнікава, Галубовіча...

Горыч і крыўда даверліва-народнага пачуцця, падманутага і абражанага на «чорнай лесвіцы» гістарычнага лёсу чуюцца ў іх галасах. І гэта прымушае думаць ужо не столькі пра надукулівае азначэнне «грамадзянскай» паэзіі, колькі пра пэўныя рысы беларускай ментальнасці. І гэтая трагічная мелодыя, зразумела ж, удзельнічае сёння ў «пошуках страчанага вобраза» (В. Акудовіч) — духоўнага вобліку нацыі.

Быў у сярэднявеччы нямецкі філосаф-містык Іёган Экхарт.

Што цікава — у «Чорнай лесвіцы», дзе зашмат гора і выкрывання зла, усё ж расце, не забіваецца палыном і любоў да адвечна новай змены прыроды («Непазбежнасць». «Абуджэнне»), да пары чалавечай малодці («Ля дзвэрэй незбудаванай хаты»), да творчасці («Спаленне») — і да жыцця ў самых простых ягоных праявах («Аптымістычная песня»).

Гэта выглядае даволі паказальным. Бо гадамі чытаеш заўзятых выкрывальнікаў і знішчальнікаў зла палітычнага і зла недасканалай літаратуры (асабліва ў крытыцы — во дзе ўжо шчыруюць некаторыя). І гадамі ў гэтых адмаўляльнаў не знаходзіш імені таго, што ім хоць крыху даспадобы ў жыцці або ў той жа літаратуры.

Пачынаеш моцна падазраваць, што гэтага ў іх няма ўвогуле. Тут ныйначай як збольшага прухаваны комплекс нейкай духоўнай нястачы.

Ніколі не забуду тое месца з апавядання Саліджэра «Прысвячаецца Эсме», дзе кантужаны, атручаны вайною амерыканскі сяржант пасля перамогі сутраваа выводзіць на ніжняй вокладцы словы з «Братоў Карамазаў»: «Айцы і настаўнікі, мысліце: што ёсць пенка? Разважце так: пенка ёсць пакутніцтва ад немагчымасці любіць».

Бараніць жыццё (і ідэю жыцця) зручнай чалавечай свабоднаму. Пушкін казаў, што без свабод палітычных «жыцьцё вельмі можна», а без свабоды ўнутрашняй — нельга. З гэтым не ўсе пагодзяцца, але асабіста свабоды — не ў адным адмаўленні, а ў сцвярджанні. Першае без другога пагражае самаразбурэннем. І калі чытаеш у «Чорнай лесвіцы»:

Паэт заўсёды ў апазіцыі:
Да канстытуцыі, петыцыі...

— дык тут усё правільна. Але калі ўжо сказана «заўсёды», то не паштодзіла б дадаць: і да самой апазіцыі таксама.

Энергія паэтычнага адмаўлення ў Зуёнка — і энергія жыццяздольнасці ягонай паэзіі, ягонага аўтарскага «я».

Ёсць і тое, і другое. Ёсць патрэбная, неабходная для творчага чалавека раўнавага паміж гэтым. (А, напрыклад, Стральцоў, адчуўшы, што пасля «здзейснага ў пісаніне» самага люблага ў жыцці, дзіцячага і юнацкага, цяпер настала жыццё больш жорсткае, рацыянальнае, хваравіта-рэфлектоўнае, адчуў, што яго больш не дадаецца любові, не здолеў ахапіць яго сваім пачуццём так, каб пісаць пра яго і далей — і для гэтага тонкага, арганічнага чалавека і пісьменніка наступіў канец творчасці і жыцця).

У «Чорнай лесвіцы» можна паспрабаваць хоць бы і пункцірна, але пазначыць, акрэсліць тое эмацыянальнае гучанне вершаваных тэкстаў, што нібы само складаецца з інтанацыйна-выразных радкоў, рытмічна-вобразных элементаў, западаючых у памяць пры чытанні як апорныя ў нейкай ступені, незалежна ад кантэксту. У кожнага яны будуць свае: для мяне — вось такая, напрыклад: «Вертыкальныя рэкі святла...» — «Нязвычайнае думкі грахоўнасць...» — «На беразе лютой свабоды...» — «Гэты час, гэты змог, гэты бог...» — «Правадыры з пергаментнымі тварамі...»

Адзін верш пачынаецца з радка:

Якім ён будзе, новы наш каўчэг?..

Можна спадзявацца. Можна сумаваць. Як кажуць, магчымы варыянты. Аднаго не паправаць:

Гарыць агонь, а музыка знікае.

Васіль ВІТКА

АД АУТАРА. Задума гэтай рэчы завязвалася болей дзесяці гадоў таму назад: як чалавеку перамагчы спрадвечную трагедыю быцця і ў бясконцых пошуках хоць бы падступіцца да існасці яго таямніцы. Тады і склаўся быў пачатак сюжэта «Пасланцу з космасу» (1979 г.). Але як трансфармаваць падзеі не менш трагічнай сучаснасці ў метафарычнай сюжэтнай структуры? Нарэшце аўтар паспрабаваў у адным фокусе звесці абедзве рэчачыснасці — самую далёкую, міфалагічную, з сучаснай, Рэтраспектыва наблізілася на стагоддзі, нават на тысячагоддзі, стаўшы пачаткам летапісу, а сучасная міфалогія — яго канцом.

КАІН

Першая хроніка быцця

*Адам нарадзіў Каіна,
Каін нарадзіў Енаха,
Енах нарадзіў Ірада,
Ірад нарадзіў Мехіазэля,
Мехіазэль нарадзіў Мафусала,
Мафусал нарадзіў Ламеха,
Ламех нарадзіў Ноя.*

Папрашу прабачэння найперш,
Самі бачыце, што не верш,
Са Старога я запавету
Пачынаю пазму гзту
Не эпічную,
Не лірычную —
Міфалагічную.

Спакваля надыходзілі змены,
Пра якія ніхто і не сніў,
Калі раптам на сёмым калене
Бог гісторыю перапыніў.

Нізашто дараваць ён не мог,
Што пяршынец Адама,
Хай яшчэ не забойца з вялікіх дарог,
Ды на ўвесь ужо род,
На народ
Кінуў чорную пляму.

БОГ

Няхай будзе навекі пракляты
Перад небам і перад зямлёй,
Перад раллёю, палітай крывёй,
Хто забіў свайго роднага брата!

Ты выгнаннікам пойдзеш па свеце,
Як апошні бядак і жабрак,
А каб ведалі маці і дзеці,
Хто ты — стаўлю на лоб табе знак.

КАІН

Госпадзі, не зганяй мяне з поўні,
Дзе хлеб дзённы збіраў я сабе.
Цяпер першы сустрэчны, кожны,
Хто пазнае мяне — заб'е.

БОГ

Сам цябе я ахоўваць буду
І высочваць з далёкіх дарог,
Каб на вечныя векі і ўсюды
Ты з бяссмерцем расстацца не мог.

Хай руку хто падыме на Каіна,
Застанецца навек непрыкаяны.
Будзе горка таму гарчэй чэмера
Сем дзесяткаў разоў усемера.

ПЕРАБУДОВА

Так, зрадніўшыся з гэтай пары,
Брат Прагрэс больш не можа нідзе без сястры.
Напярэсціжкі сам ён імчыцца ў працэсе,
А ўслед брату сястрыца — Агрэсія.

Так, сказаўшы цяперашнім словам,
Пачалася першая перабудова
І на сёмым калене Ной
Стаў яе і прааб, і герой.

Па вышэйшаму запавету,
Па даверанаму сакрэту
За той Каінаў грэх
Мусіў ён будаваць каўчэг.

Зганьбіў Каін зямлю зладзействам.
І забойцу не можа быць месца.
Узяў Ной, акрамя сямейства,
Па сямі пар нячыстых і чыстых істот,
А праз сем сутак хлынуў патоп.

На паверхні загінула ўсё жывое.
На сёмым месяцы спыніўся шлях Ноя.
Без асаблівых прыгод і страт
Прызямліўся каўчэг на гары Арарат.

І хто цяпер скажа, што баечка ўся
адбаена.

Што між нячыстых абышлося без Каіна,
Што ад гары той, ва ўсякім разе,
Рукою падаць жа да Закаўказзя!

КАІН ЖЫЎ!

З тых часоў і мусім распачаць,
Хай засведчаць подпіс і пячаць,
Што пайшло якраз на свеце
Так, як у вядомым вам сюжэце.

Ад Масквы ад самай і да ўскраін
Пачынае намі правіць Каін,
Той, што жонку родную забіў
І штодня ўжо ашалелым жыву.

Бо не мог ускрутны шал спыніць.
Каб у смак паесці і папіць,
Ён гатоў быў біць, і біць, і біць,
Хоць зямля не брала ўжо крыві ва ўлонне...

Лік пайшоў на тысячы, мільёны.
Каму кулю ў спіну, каму ў сэрца.
Перабраў да аднаго братаў-адзінаверцаў.

Верная ж пратэктарату
Кожная правінцыя мела ката,
Ката Малюту,
Ката Шкурата.

У шаленстве і агоніі
Браліся на высціжкі калоніі.
Кожная была напатагоўку
І не менш упраўная, чым Панцялей,
Што па разнарадцы пастаўляў людзей,
Як любую нарыхтоўку.

Як сказаў бы, «а тым часам»,
Друг мой Баркулаб*,
Панцялей наш, грозны ў масе,
Перад Каінам быў — раб.

Два суседніх сатэліты
Напярэймы — хто раней
Выканае план—Мікіта
Ці наш першы Панцялей!

Наш гатовы быў са скуры
Вылузацца за пасаду,
Крый Бог, у наменклатуры
Толькі б не застацца ззаду.

Толькі б не ўпусціць змікіціць
І не дацца аб'ягорыць,
Ён, адразу ж па прыбыцці
У Мінск, здае дзве катэгорыі,
Радасны, што па ліміту
Абагнаў-такі Мікіту.

З ведамства Малюты ШКУРАТА

*Звышсакрэтна. З Мінска.
Шыфройка.
Таварыш Каін, замоўце слоўка,
Хай прыме галоўная тройка
Дзве тысячы першай, тры другой
катэгорыі,
Нарыхтаваны каторы,
Гатовы тавар.
Панцеляймон Панамар.*

ОРДЭРЫ І ОРДЭНЫ

Тут не паправіш ні кропкі, ні коскі,
А сакрэтны жаргон вымагае зноскі.
Сам я нядаўна разгадку сустрэў
І ўдакладню нездарма:
Першая катэгорыя — расстрэл,
Другая катэгорыя — турма**.

Пераможна ўзыходзіў Панцеляймон
На паўночна-заходняй калоніі трон,
Рыхтуючы свой урачысты з'езд,
Паціраючы рукі, з якім апетытам есць —
Жывуцом аж пяць тысяч
За першы прысест!

*) Гл. паэму «Ачмурэнне», газ. «Звязда», 10.10.1992 г.

**) Гл. «Московские новости», 21.6.1992 г.

Глынуў і не ўцёрся, хоць што яму,
Як з гуса вада і нігадкі,
А ночку цішком пайшоў у турму
Паглядзець на Кузьму
І навесці парадкі.

«Што там такі за Кузьма,
Ці праўда, што лепшага ў іх няма,
У іхняй цяперашняй прозе!
Пэўна ж, зірнуць і паслухаць варт,

Хоць і не брат ён мне і не сват,
Не швагер і не пляменнічак,
Але хай знае, на чым возе
Паедзе далей, пісьменнічак...»

Сам Кузьма мне расказваў пра той
выклік начны,
Як сядзелі са следчым яны наманы,
Як той раптам надзіва палагоднеў,
На далікацтва змяніўшы гнеў.

Кулаком не размахваў над галавой,
Недакуркам гарачым не тычкаў у твар,
Не трубіў у вуха папяровай трубой,
Смехам давячыся: «Пажар! Пажар!»

Але заўважыў арыштаваны,
Што з кута на яго пільны позірк
накіраваны,
Думаў, будучы абодва дапытваць нанова,
Аж той так ні разу і не вымавіў слова.

Толькі выпушчаны з астрогу
Дазнаўся пісьменнік з газет:
— Дзякуй Богу,
Гэта ж госця
Майго начнога
Партрэт!

Ажывіўся народ, пасмялела інтэлігенцыя:
«Панамар дамогся ад Каіна індульгенцыі,
А паэтам сказаў:— Я на арышты вашы
вярнуў ордэры,
Лепшым з лепшых прывёз ордэны».

О, лепшыя з лепшых! О, першыя
з першых!
Як нам ганьбу забыць і ніколі
не ўспамінаць,
Калі ў прывітальных паэмах і вершах
Хапіліся Каіна мы праслаўляць!

Ардэнаносцы,
Ардэнаносцы,
Міраносцы
І міраносцы,

Мы ж яго гэтак,
Мы ж яго так —
Даўжніком не застаўся
Ніводзін мастак.

Малявалі, спявалі
На ўсе лады:
«Дзякуй, што вызваліў нас з бяды.
За гэта табе мы ў песні
Нізкі паклон свой прынеслі...»

І сам Каінаў намеснік
Дзякаваў усім за песні.
Каінавы ж янычары,
Зубы сціснуўшы, маўчалі.

Бо нас зроду не читалі,
Нашых песень не спявалі,
Хоць жылі, не сумавалі,
Елі ўежна, ўлежна спалі.

Слава, слава пераможцам,
Каінавым мечаносцам,
Слаўся, Каіна дзяржава,
Каінізму — слава, слава!

НЯМКО

У кожнай арцелі і калектыве
Для вырашэння ўдарных задач,
Як правіла, ва ўладзе і сіле
Быў свой стукач і таўкач.

Дурная іронія драмы,
Калі за сталіцу трымаўся Каін,
Правінцыю ж рылі лычамі з падвалін
Іуды, Ірады, Хамы.

А хто быў у цэсі ў час хапуна,
Каму найбольшай была цана!
Яго па тым часе ведалі ўсе мы —
Той, хто ад роду быў немы.

Ён у прэзідыумах ад народа,
Яму і граматы і ўзнагароды.
Сядзіць за чырвоным сталом Нямко,
Шчасліва ўсміхаецца — і хоць бы слаўко.

Барадатыя бюсты і з бародкай клінком
Нагатовы ў запасе меў кожны райком.
Галодныя дзеці, жонка галосіць:
Больш едакоў, чым гаршкоў.
— Навошта вам столькі гліняных
бажкоў!
— Ат, хай стаяць, есці ж не просяць.

КАНЕЦ ІМПЕРЫІ

Ці чулі вы, як аднойчы на вечы
У рознагалосіцы чалавечай
У залагалавой Маскве
Водгулле па ўсёй плошчы гуло:

— Хай жыве!
А поверх упартых галоў:
— Далоў!

Пасля ж красамоўцаў
Сямёх,
Дзесяцёх
Раптам:
— Каінізм здох! —

Выгукнуў не такі ўжо
І красамовіч,
А ўсяго наш
Алесь Адамовіч.

І ад гэтай дзіцячай ісціны,
Як у казцы пра голага караля,
Райскае дрэва абляцела да лісціка,
А пад Крамлём зайшлася зямля

З плачу, з прычытаў па імперыі,
Ад якой толькі пух, толькі пер'і
Тых славетных гусей, між тым,
Што калісь ратавалі Рым.

Два сусветныя каты — Каін і Гіцаль
Вось-вось разадралі б напал планету,
Не расцвіла б яна ні Рыцай, ні Ніцай.
Гарамі ляжалі б ахвяры свету.

А цэнтрабежныя руху законы
З руін паднялі б цел і душ тэрыконы,
Якія, не стаўшы зямлю глебай,
Навек бы злучыліся ў бездані неба

І ўсёй награвашчанай масай,
Як спадарожнікі Марса,
Кружылі,
Кружыліся б у вяках
Навокала мёртвай зямлі —
Жах і Страх.

Не хапала адной злачыннай
Айчынай —
Вар'ятаў розуму не навучыла.
Усім яшчэ ў памяці афарызм знакаміты,
Заклік блазна на троне — Мікіты,
Варты яхіднасці сатаны:
«Запусцім Кенэдзі вожыка ў штаны!»

Гэтак самому было няўцярп
Ядзерныя молат і серп
Шпурнуць з-пад уласнай рукі
З Кубы на амерыканскія мацерыкі

І каб на ўцеху Мікіце
Яны на мёртвай арбіце
Закружылі — за глобусам глобус,
Яшчэ страшней,
Чым Дэймас і Фобас.

Апошняя хроніка быцця

*Ленін нарадзіў Сталіна,
Сталін нарадзіў Хрушчова,
Хрушчоў нарадзіў Брэжнева,
Брэжнеў нарадзіў Андропова,
Андропай нарадзіў Чарненку,
Чарненка нарадзіў Гарбачова.*

І праўда, сіла ломіць салому:
Ізноў ён сёмы, ізноў ён сёмы —
Пачынальнік,
Перабудоўшчык,
Уратавальнік
І падбухторшчык,
Хоць знакам адметным мечаны,
Бяссмерцем не ўвекавечаны.

Браўся ж з хаўруснікамі заадно
Уласнай рукой павярнуць стэрно.
Ды толькі не тая была рука,
А ўсё яшчэ Каінавага ЦК.

Таму і ў аблозе на фарсе ў Фаросе
Трымаўся, як «Коммунист на допросе»*,
Вярнуўшыся ж пераможцам з аблогі,
Зноў кляўся — не сыйдзе з абранай дарогі

І прысягаў на вернасць актыву
Трымацца толькі за перспектыву!

Хто ты, рэфарматар, наватар,— скажы!
Імперыя ўся ўжо ў руінах ляжыць
І прывід, што на зямлю рыхтаваў пяццю,
Сам лезе, плішчыцца пад зямлю.
Ды сонца ўжо не пабачыць крату,
Навечна асуджанаму на слепату.

А ты, табой распачатаму, рад,
Пракляты яшчэ пры жыцці Герастрат,
Што аднадумцы твае пад Масквой
Спадчынаду руюць ратунак свой!

І пакрысе абжываюць даўно,
Пэўныя, што не патонуць на дно,
Як Атлантыда ці прывідны Кіцеж.

Руюць і вераць зацята краты,
Што яшчэ ўбачаць свой век залаты,
Што з апраметнай ёсцэка выйсеце ж.

Але каўчэгу ўжо некуды плыць.
А як жа да новае зры дажыць.

*) Гл. карціну Б. Іягансона.

Перачакаўшы свету канец,
На галаву Каіну ўскласці вянец!

Бо пасля ядзернае вайны
Выжыць, выжыць павінны яны,
Таму што на ўвесь ім адпушчаны час
Разлічаны на паўвека запас —
І па памеру, і па вазе,
Дакладна вывераны НЗ!

І не прыблізна, не на авось
Напагатове ўсё,
Як ёсць:
Камунікацыя,
Каналізацыя,
Асенізацыя,
Сваё метро,
Палітбюро,
Свой новы ЦК
І новая сакратарова рука.

А вы, вучоная шація-брація,
Не плачце, што цяжка, што важка,
Мы ж вас не ў каталажку,
А ў акадэмічную шарашку,
Кожнаму персанальна — парашку.

На повен рот — хлеба,
Да хлеба — масла,
Каб ваша натхненне не згасла
Дачасна,
Даём дабро —
Новае расчэпляе ядро!

З ПАСЯДЖЭННЯ ПАДЗЕМНАГА ПАЛІТБЮРО

ГЕНЕРАЛЬНЫ

На парадку дня ў нас пытанне першае.
З яго давайце і пачынаць:
Як нам самае найдаражэйшае
Пад зямлёю надзейна ўратаваць.
Ці ёсць якія рэкамендацыі геалагаў!

Х О Р

А навошта геалагаў,
Ёсць жа план ідэолагаў!

ГЕНЕРАЛЬНЫ

Ну тады табе, таварыш Сусла,
Слова, ты ў нас самы маладзён,
На губах і малако яшчэ не згусла...

Х О Р

Няхай будзе так, як скажа ён!

СУСЛА

Толькі папрасіў бы без іроніі,
Я сваёй удзячнасці ролі
І намёк тут недарэчы ваш.

Каіністу кожнаму па праву —
Слава,
У якога ўжо адвечны стаж.

А што я не маладзён, не з ранніх,
Дык і не разлічваю
На генеральных.

Х О Р

Не дадзім у крыўду Суслу,
Кожны смоча сваю суслу!

ГЕНЕРАЛЬНЫ

Што ж, смакчыце,
Толькі аб галоўным не маўчыце.
Кожны мне прырэчыць вольны,
Хто старэй, мудрэй і болей кемны,

Ды не забывайце,
Я ў вас не падпольны,
А глыбей капаючы,
Я — падземны.

СУСЛА

Я адразу далажу, што мне карцела:
Першым чынам — Лёнінава цела.
Хай яно навечна ацалее
У падземным маўзалеі,
Як бяспмерце Ільічова
І як помнік Ільічу...

Х О Р

Пры адпаведных бірках
Варт зберагчы ў прабірках
Насенне Гарбачова
І Брэжнева мачу.

ГЕНЕРАЛЬНЫ

Таварышы,
Строга прытрымлівайцеся ліміту —
Адбірайце эліту,
Толькі эліту!

ПАСЛАНЦУ З КОСМАСУ

Таямнічая асоба,
Грозны вораг мой ці друг,
Мой двайнік ці мудры робот,
Ты — матэрыя ці дух!

Хоць адзін на пробу зараз
Дай мне спадчыны твой ген.
Хто ты: з колбы новы Фауст,
З даўняй бочкі — Дыяген,

А то — помнік за Ікара,
Што на сонцы спапялеў,
За яго прыйшоўшы з караю,
Каб на мне спагнаць свой гней!

Свет трымае ў страху атам,
Грозіць выбухам нейтрон.
Быў руплівым я аратым,
Ведаў ласку баразён,

Не на ўцеху фарысеям
Зерне кідаў у раллю.
Для якога ж перасеву
Ты збраў маю зямлю!

Рыцар у крылатых патах,
Занябесны пасланец,
Дзе добра твайго пачатак
І дзе зла твайго канец,

Дзе пачатак той дарогі,
След маіх бадзяхных ног,
Калі сам зусім убогі,
Вымавіў я слова: Бог,

Потым, вылепіўшы з гліны,
Біў яму паклоны лбом,
Стаўшы ад тае хвіліны
Таямнічасці рабом.

Выразаў, вычэсваў з дрэва
І з камення ўпарта сек,
Хоць крычаў, бывала, ў гневе:
— Ідал ты, не чалавек!

Але ў самым ідэале,
Што сабе ні гавары,
Ты мне бачыўся ў метале
Лепшым другам з той пары.

Вось ён, мой жалезны ідал,
Запаветны ідэал!
У акіян сусветны выйду,
Базьму новы перавал.

Дапаможа ён прабіцца
Навылёт зямлі, наскрозь...
Адгукніся, тайны рыцар,
Страшны і жаданы госць!

Я цябе па ўсім сусвеце
У сусор'ях лаўлю.
У якой, скажы, ракеце
Спусцішся ты на зямлю!

Мабыць, ты адзін па мерцы,
Па размаху роўны мне,
Аж знянацку ты — ў талерцы,
Як у казцы, як у сне!

Не зусім надзейны сродак
Для касмічных, зорных трас,
Але ж, кажучы, так твой продаж
Прылятаў калісь да нас,

Нават не ў талерцы — ў сподку!
Ёсць і сведкі тых часоў,
Хто з тваім таемным продкам
Абмяняўся парай слоў.

Хтосьці моршчыўся скептычна,
Хтосьці госцю нагрубіў.
На сеансе спірытычным
Я, на жаль, тады не быў.

Калі ж ты, мой першы стрэчны,
Не зламнік, не хітрэц,
На далёкай сцэжы млечнай
Сам гатоў цябе сустрэць.

Толькі загадка засведчу:
Строгі я завёў улік —
З хітрым намыслам разведчык
Будзе першы мой язык!

Там, дзе завязь таямніцы —
Галавой гатоў у вір,
Хоць да Зеўса ў калясніцу,
Хоць на Балтазараў пір.

І няхай сабе ўжо зараз
Вораг на маёй сцяне
Піша: «мене, тэкел, фарэс...»
Страхі ўсе не для мяне!

Кожны доказ у зародку
Мне заўжды загадкай быў
Ні адной яшчэ на сподку
Я адгадкі не здабыў.

Мне ніхто яшчэ ў талерцы
Лёгка ісцін не паднёс.
Толькі розуму і сэрцу
Давяраю я свой лёс.

І пакуль сусвет спрадвечны,
Вечны я спаборнік твой
У бясконцай нашай спрэчцы
Паміж небам і зямлёй.

1992

*) «Падлічана, цэважана, падзелена...»
Таямнічыя словы пагрозы халдзеяў
цару Балтазару, якія прадказвалі яму
пагібель (Біблія, кн. прарока Данііла).

Яраслаў ПАРХУТА

КАРОТКІЯ НАВЕЛЫ

Плужок

Натрапіў на яго не ў
звыклым для гэтай пары
месцы: не ў падпавеці,
не пры сцяне хлёучука,
нават не на панадворку,
а па той бок плота пакі-
нутай сялібкі.

Плужок стаяў у бараз-
не. Побач, у траве, ву-
жамі звіваліся пачарне-
лыя вераўчатых пастрон-
кі, валялася ядлоўцавае
пужальна, адным канцом
тапырыўся скасабочаны
ворчык. Уражанне было
такое, нібы толькі-толькі
выпраглі коніка — за-
дзіць да Прыпяці на ва-
далой.

Але ў заржавелы ад-
вал ужо не пазірала сон-
ца. І з ручак плужка
даўно выпетрылася цяп-
ла далоняў ратаў. І ба-
разну паспела загнаць
пырнікам. І ні конскага
следу вакол, ні чалаве-
чага. Адзін вецеў-ска-
выш не пераставаў пера-
біраць на колішніх сот-
ках спружыністыя пру-
ты чарнабыльніку.

— Божухна, — падума-
лася, — а дзе ж будзе
гаспадар сялібкі? Куды
падаўся ў бежанцы? Які
лёс абняў яго там? Дзя-
луе на новым месцы ці
працы шукае? І як зда-
роўіцца яму?
З канька хлёучука,
звесіўшы глюгу, панура
пазіраў на мяне чорны
воран.

Даўняе

Сядзеў на палянцы,
пад бярэзінкай, і пазі-
раў, як бацька ўвіхаец-
ца з касою. Часам ён
спыняўся, даставаў з-за
пояса мянташку, і тады
чулася:

— Касі, каса, пакуль
раса. Касі, каса, пакуль
раса...

Вось бацька зусім
блізка. Правую нагу
трымае крыху напера-
дзе, нібы намацавае, ку-
ды лацвей паставіць яе,
і ўсё шахае ды шахае
касою. Нарэшце спы-
няецца, убывае касавіне
ў дол, выцірае шапкаю
вар, ідзе да мяне і ся-
дае побач. Праз хвіліну
твар яго робіцца радас-
ным:

— Глядзі! Усё ж пры-
ляцеў!

Прыпадываюся і бачу:
з краю палянкі бяжыць
да нас вецеў, узлятае на
бярэзінку і там, у лісто-

це, шамаціць, шамаціць...

Раптам вецеў саскочыў
на дол і пабег на другі
край палянкі. Бацька са
шкадаваннем паглядзеў
яму ўслед, падняўся і
стомлена пайшоў у ка-
нец пракосаў. Зноў па-
чулася, як мянташка
ўпрошвала касу:

— Касі, каса, пакуль
раса. Касі, каса, пакуль
раса...

Скрыпачыха

Вочы ў яе — дзве
лясныя азярыны. Сядзіць
побач са мною і прагна
пазірае на музыкаў. А
яны — цымбаліст, гарма-
ніст і скрыпач — ажно
выпінаюцца адзін перад
адным.

Яна крамае мяне за
рукаў і паказвае на
скрыпача:

— А мой, чуеш, як
выцінае?!
Чамусьці ўздыхае і
раздумліва доўжыць:

— Іншы на вяселлі ці
запоінах чаркане і па-
айшоў елачкай. А мой —
не. Мой прыгубіць для
прыліку і — як прыліпне
да скрыпкі. І так ста-
раецца, так стараецца,
ажно сэрцу млосна ро-
біцца. Дзень-ноч, здаец-
ца, чула б музыку тую,
дзень-ноч...

І яе вочы зноў робяць-
ца, як дзве лясныя азя-
рыны.

Аўтобус

Ён выскачыў з-за па-
горка і, падняўшы клу-
бы жоўтага пылу, тар-
мазнуў. Рады, што мяне
падбіраюць, я ўскочыў
у салон і адразу адчуў:
аўтобус вёз безліч па-
хаў! Зялёнага кропу, ма-
ладага часначку, спе-
лых малінаў, суніцаў з
чарніцамі, яблыкаў-па-
пяровак, лісчак, бара-
вічкаў-каласавічкаў ды
яшчэ нечага дужа смач-
нага. Праз хвіліну здага-
даўся: вясковая каўбас-
ка дапаўняла гэты дзі-
восны букет пахаў.

...У салоне адны кабе-
ты. Іхнія твары засярод-
жаныя, задумлівыя. Кож-
ная трымае на каленях
ці вядзерца, ці кошчык,
ці звычайныя клуначак.
Даўмеўся: да сваіх
едуць! У горад. І вязуць
гасцінцы. Хто што можа.

Праз хвілін дзесяць
аўтобус тармазнуў ля
вясковай пачакалаўкі.

Пакуль вадзіцель бегаў
туды адзначацца, я праз
шыбіну пазіраў на лас-
тавак, што гушчаліся на
правадах. Гэта былі ма-
ладзья ластаўкі. Яны
сядзелі шчыльным ра-
дочкам. А старыя насілі
ды насілі ім есці.

— Бытта дзеці нашыя!
— пачулася за маімі пля-
чыма. — Даўно аперылі-
ся, а памачы бацькоў-
скай не цураюцца...

У гэтай рэпліцы кры-
лася вялікая філасофія
быцця.

Стамлёнасць

Ад усяго стамляецца
чалавек. Ад працы. Ад
ляноты. Ад сытасці. Ад
недаядання.

А бацька ў той дзень
сказаў:

— Жыць стаміўся. Кан-
ца свайго такаць надаку-
чыла. Таму не завіце ле-
кара. Памру ў сераду!

І праўда. Памёр у се-
раду, як і абяцаў, на
світанку.

Калі праводзілі ў
апошні шлях, я заўва-
жыў: ягоны твар быў
вельмі засяроджаны.
Бытта перад скананнем
ён раптам задумаўся: а
ці гэтак прайшоў сваю
дарогу, як належала?...

Дома

Ён сядзіць воддаль, на
лавачцы, пазірае, як
скача местачковая мо-
ладзь, і моўчкі пакруч-
вае ў руках кіек з мета-
лічным набалдашнікам.

Ажно дзеўчане час ад
часу вырываюцца з кру-
га, сядзе поплец і пазі-
рае на яго ўлюбёнымі
вачыма. І тады па тва-
ры хлопца праягае ві-
навата ўсмешка.

Калі дзеўчане зноў
губляецца ў маладой
таўкатні танцаў, вочы
хлопца робяцца строгі-
мі. У тую хвіліну ён да-
лёка адсюль. У тым
страшным каменным
мяшкі. Пад нясцерпным
сонцам. Сярод забітых
сяброў. І бытта зноў
чуе словы вайсковага
хірурга: «Ты нарадзіўся
ў сарочцы, сяржант!...»

А разгарацца як мае
быць над мястэчкам зор-
кі, ён падываецца з ла-
вачкі — правесці дадо-
му сваю нарачоную.

І наструненую цішыню
будзе парушаць толькі
парыпанне пратэстаў.

Нараджэнне дня

Глядзіш, як нараджа-
ецца дзень, і радуешся:
глыбейшым, сінейшым і
з ружавінкаю пры самай
зямлі робіцца неба. Мар-
котныя каржакватыя
яблыні набываюць бар-
вовы колер. Барвова-све-
цязь шыбіны акон...

А потым той барвовы
колер паволі згіне, і
ўсюды будзе бачыцца
толькі адно яно — сон-
ца. Праляціць на сусед-
ня лугавіну бусел, і тое
сонца ажно ўспыхне на
ягонных крылах...

А ты ідзеш да кало-
дзежа, выкручываеш паў-
нюткае вядро вады і ас-
цярожна, каб не рас-
плюхаць, нясеш у хату.
Пакуль робіш тыя два-
ццаць крокаў да парога,
заўважаеш: не ваду ня-
сеш у вядры — іскрыстае
сонца.

І захопацца, каб гэтак
вось пачаўся і заўтрашні
дзень.

У СВЕТЛОВОЙ пляме з суфлёрскай будкі зірне Чалавек у белым. Падкрэслена засяродзіцца, прыграбе валасы, здэме ўўны пылінкі—ацніць залу, прастору, ды, падобна, самым выглядам сваім перадабвесьці тое, што вось-вось мае адбыцца. Перакуліць свой будкавы дах і, заахваціўшы глядацкую здагадалівасць, палезе з будкі падказваць ды падыгрываць — палэганцку, не хаваючыся, значорчыста. Здзейсніць — сыграе расповяд — экспазіцыю пра... інтэрнат, дзе жыўе артыстка Нона-Курыца, ды пра артыстку Алу Кастрова, якая ўжо ці то імкне, ці то сунецца ўздоўж шэрай інтэрнацкай сцяны да гэтае Курыцы... за свайго спакушанага мужа рахавацца, Нону на порхаўку збіваць...

Хрэстаматыіны прыём тэатра ў тэатры вызначыць рэжысёрава вырашэнне п'есы «Курыца» Мікалая Каляды; купалаўскі рэжысёр Пінігін, — давер абяцае пазаруменне і з аўтарам п'есы, і з яе персанажамі (арэшт, рэжысёрскаму густу Пінігіна ў мяне ніколі не было падставы не давацца). Гэтым разам, у выпадку з п'есаю Каляды, Пінігіну нашкодзіць не надта вышталцоны пераклад з рускай мовы, але менавіта рэжысура надасць мастакоўскага прысмаку ўсім неахайнасцам спадара перакладчыка; перад усім рэжысёравым намаганнем і драматургаў тэкст не самага літаратурнага кшталту набудзе мастацкае вымярэнне. Спектакль «з двайным сподам» колькі разоў перакуліцца дагары нагамі, пераблытае бакі рампы, умоўнасці, правільны гульні, абнадеціць, расчаруе, задурыць глядачам галовы — каб напрыканцы зазвясць адвечна іронія тэатральнага пераўтварэння!

...Чалавек у белым (фраку, які ўмеє насіць), арганізуючы дзеянне, раз-пораз падыме з падлогі... дзверы ды... лясне ім аб тую самую падлогу, — альбо правакуе-цвельць глядача гукам, а за адным разам задае тон відовішчу, альбо даводзіць гэты тон да калегартыстаў ды ўсіх наўкола... Падтрымлівае знойдзены тон гэткае самае лясяючае раз-пораз дзеянне... рыпучая ягона хада... значорчыста непаваротліва змены эпизодаў... Апісаным ужо прыёмам з дзвярыма Чалавек ад тэатра нібы падганяе артыстаў пад тэмпа — рытм спектакля, паміж іншым адчыняючы дзверы й глядачам — скажам прыгожа — тэатральны свет. На сцэне будзе разыграны ці то кіназдымка, ці тое рэзульты, і на яе ўмовы Чалавек ад тэатра (А. Падабед) не дасць збыцца ні глядачам, ні персанажам. Таксама і тэатральнай герайні «за 40» Але Кастровай, — і яе разам з публікай нібы ўпусціўшы ў безабаронна-помслівы тэатральны свет... І Ала, рыхтык як мы, навобмацак, на пах, на колер, на гук зарыентуецца пасярод пуставаці ды пыльнаватай сцэнічнай прасторы, — праўда, яна такі падмоцкі выходзіла, таму зарыентуецца хутчэй за тых, хто назірае за ёю з залы...

Чалавек у белым строі (паводзе А. Падабеда — з яўнымі памкненнямі ды замахамі рэжысёра) пачынае спектакль як распарадчык, падыгрываючы артыстам у самых нечаканых безвыходных момантах; ён, гэтка Асоба ад тэатра, прыдумана рэжысёрам для падкрэсленай тэатралізацыі дзеяння, нагадае і вахтангаўскія жарты-досведы, і сям-там набудзе кшталту «бога з машыны», — часам развяжа самыя няўзніслыя, самыя жорсткія ды няўмела закручаныя артыстамі сцэнічныя звады (і не спадарамі, і не панамі, і не господамі, а гэтакімі былымі таварышамі й

таварышкамі, падазрона балбатлівымі ды апантанымі). Кепскі Дашчатаўскі тэатр перастрэне нас на сцэне, — першаю высноваю з залы мусіць, напэўна, стацца тая, што менавіта ён вымагае зўсёднага мастакоўскага самапачування ад выканаўцаў-купалаўцаў (спектакль вельмі й завельмі слежны ад яго!), чый гумор мусіць вызначаць ды сілкаваць герайні, вакол якой разыдуцца ды сыдуцца ўсе жадобы ды хваробы жыцця тэатральных людзей. Дзеянне ж прапаўнеецца на адвечны сюжэт каханьня, здрады, помсты, абразы, адстойвання міфічных жа-

рэдніх Пінігінавых «Тутэйшых»? І ролі Генрыха Мотавіча Спічыні, выкананай Філатавай? Там, у «Тутэйшых», выпрабуваўся ён на рэжысёрава ролю. Тут — выконвае, хоць і «мэджду протчым». «Курыца» — ці ж не трагічна-смяшлівае сцэны, — скажам, з жыцця нашчадкаў тых, хто збыў-такі колісь усе свае беды і ні пра што ніякіх сноў не сніў, а існаваў вытрымана ды не без сэнсу? Жудліва прыгады пра тутэйшы лад, люд, бруд, блуд... Эпоха рэфлексій ды стогнаў адукаваных людзей, да якіх ніхто не прыслухаецца, поўхамі з Дастаеўскага абзываецца... у

— несур'ёзам вакол мастацтва, падбегам у мройнай папулярнасці, прывідам усюдыснага «так трэба», бяжком — да незабясчечанасці й гаркавага прысмаку ў роце. І ягонае моцы ледзь стае, каб перакаць сезонную няпэўнасць неўкаханасці («пры чым тут «Нона», — хутка пачуем ад яго), яму бракуе адданасці, вернасці, шчырасці разам з захваленнем, — ён яшчэ можа рабіць, ствараць, даваць, — няма каму й для каго. На дне ягонае душы няма каму ўскаламуціць пшчоту; ён не прычакаў і справядлівасці. Ён, га-

пускае ім... Яны перабольшваюць у выяўленні пачуццяў, яўна перабраюць у акцёрскіх эцэнках (і тут не пра выканаўцаў гаворка, — пра іхніх герояў), — у спектаклі Пінігіна, здаецца, вельмі цяжка ўтрымацца на мяжы густу й меры; персанажы тэатра Каляды, згадаючы свае колішнія ролі, усур'ёз пражываюць несусветны абразлівы, пыльны вадзівіль-гармідар, выкрываюць ды абражаюць, вярзучу жудасную лухту, сvaraцца й нямірацца... Карацей, бракуе тэатра на сцэне, — яны семі сабе яго ладзяць у жыцці. «Да сталасці, да старасці не перамогшы звычайкі «граць» у жыцці, яны амаль загубілі свае творчыя асобы, заглушыўшы сваёй «гульнію» сотні найціжкіх жыццёвых пытанняў, прамінуўшы іх вырашыць ды затрымаўшы гэтым сваё чалавече развіццё... Іхнія душы запусцелыя, самотныя ды ненармальна маладзья...» Міхаіл Чэхаў засведчыў гэткае, яшчэ не даторкнуўшыся да новай тэатральнай хлусні новай гістарычнай эпохі. Ды на сцэне — не пародыя на савецкі тэатр, — хоць бы таму, што іншага, інакшага нам пакуль не дадзена ўведчыць, а Пінігін любіць суайчыннікаў, калег ды тэатральныя досведы...

Клеткі-пакочыкі, выцягнутыя мастаком Зіновіем Марголіным шэрай папьяжанай сценкаю ў адную лінію, пераймаюць рытмічнае лясканне дзвярэй і з фанэграма ўзмацненым грукатам... прасталінейна перакрываюцца ў шэрагу эпизодаў на вочы публіцы. Інтэрнацкія жыхары, як жамярыны, раз-пораз высыпаюцца з гэтых клетак-кратак, і нават убога тэатралізаваны ложак з Нонаю лясне па эстэтычным пачуцці публікума з таго самага інтэрнацкага шэрагу: шараговы пакой, аднак, бачыў і нештачкі з шэрагу шчасця... І яго назваць савецкім? Шчасце дзесьці на ўскраіне горада Дашчатава (не забудземся, — Дашчатаўскі драматычны тэатр апісвае Каляда), блочныя дамы, — іхняе шчасце апета ўжо самым таленавітым чынам: «Патрацім жыццё на жыццё...» (Спадарожная акцёрская задача — не паддацца самой стыхі гульні ў тэатр, бо ў Дашчатаўскім тэатры не слугуюць, а робяць, працуюць, жывуць, пераблытаўшы маснічны ды сцэны, сноўдаюць у брудным абутку, пляткараць, зваднічаюць, тэатралізуць побыт...) Ложак-станок, праз які, спатыкаючыся, ходзяць, блудзяць, снуюць, перапаўваюць, на які караскаюцца персанажы, у самы найшчыры момант жыцця Алы Кастровай (згадкі пра колішняе жыццё з дзеткамі і малым мужам у гэтым пакоі) пераробіцца на... прыстанішчасцэну, і пад альтанкаю-альковам, найдасціпна вынайздзенаю мастаком Зіновіем Марголіным, прамовіць яна самыя шчырыя й пранікнёныя — проста былое малітва — словы (якраз калі Асоба ў выкананні Падабеда па-элеганцку прапаўне для вобраза чорны каплюш, а Нона, прыніжаная й прысаромленая, пабяжыць тапіца): «О, маё дзяцінства, о, мой сад! Праўда і жорсткасць мастацтва ў тым, што не пра сваё іана дзяцінства, не пра свой сад. Выдае на тое, што і Дашчатаўскі тэатр — не ей належыць... На тое, што так звага сваёго, уласнага, уласцівага... мо і не было ніколі ў жыцці гэтай творцы прыватнасцей ды ўласнасцей? Усеагульна-абсалютная станоўчая шараговасць, заарганізаванасць, неканаванасць, заціснутасць пачуццяў, эмоцый, асобы, — ці ж магла з такім наборам абставін спраўдзіцца актрыса? Не магла ды й не спраўдзілася...

...Топіцца Нона — пад музыку з «Лебядзінага возера»; пазычанымі рэплікамі пра пазычанае дзяцінства адукавана стогне Ала ў альтанцы, — на кантрасце «меры ўсіх рэчаў»

«Я БАЧЫЎ НЯПРАЎДУ...»

Мікалай Каляда, аўтар п'есы «Курыца» — з екацярынбургскіх беларусаў. Уражліва вядомы драматург на абшарах былой савецкай супольнасці ды за мяжою [да прыкладу, толькі «Курыцу» ўзяліся ставіць тры тэатры Германіі], але відавочна не акалічнасці змяляцкасці-сусветнасці адыгралі сваю ролю

ў абранні падобнай драматургіі Акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы. Рэжысёр Мікалай Пінігін, нібыта набіраючы дыханне пасля «Тутэйшых», відавочна меў свае запатрабаванні і не аб-якія падставы хоць бы накрэсліць адвечныя пытанні мастацтва, над якімі творчыя людзі пакуюць усё жыццё...

ночых правоў на мужчын, пэўных правоў на ролю, на становішча ў жыцці ды нават на самое жыццё... Дзеянне з тэатральных сюжэтаў, так бы мовіць, усіх часоў ды народаў. Расповяд пра тэатр... няшчасны, няўмелы, неналаўчоны, грубы, прыблізны, рамесны, мо і правінцыйны, зўсёдна няўдзячны да сваіх спявадальнікаў-творцаў...

Ала Кастрова, лясяючы дзвярыма аб падлогу, — патрапіўшы ў танальнасць ды рытм дзеі, — уваб'ецца ў пакой абшчажыцця (так падае пераклад з падтрымкі рэжысёра), г. зн. інтэрната, дзе на вялізным тэатральным ложку (так падкрэслена і драматургам) спіць актрыса Нона-Курыца. Яна яшчэ спіць, а калега Кастрова ўжо пачынае свой гнёўны маналог-выкрыццё распусніцы. Пачынае ды прамаўляе добра, з усведамленнем задачы, звышзадачи, рыхтуючы адпаведныя ацэнкі партнёракі з ложка (гаворка пра тое, што іграецца, пра як — крыху ніжэй), з акцёрскімі прыстасаваннямі да ролі ды інтанацыяй... Вадзівільна сцягвае з Ноны коўдру і ўпершыню не знаходзіць ні акцёрскай, ні побытавай ацэнкі таму, што бачыць (дзе выканаўцы ролі Алы, Т. Нікалаева ды Г. Талкачова, сваіх прафесійных ацэнак таксама не вызначаюць, адна за адной не даводзячы гэтую сцэну да спраўнага акцёрскага кшталту): тут у прастору тэатра на сюжэт усіх часоў ды народаў сунецца постаць амаль трагічная...

Постаць, што заступіць сабою і драматургаў герайні Алу, і рэжысёрскія намаганні гэтую герайні здзейсніць. Я не пра амплуа вяду гаворку, а пра тыя сцэнічныя, непрудгледжаныя ні драматургам, ні рэжысёрам неспадзёўкі, якія мяняюць націскі ды перакручваюць трактоўкі: наступлючы рэжысёру, нехта на пляцоўцы вымушана альбо падсвадома бярэ лідэрства на сябе ды выконвае, акрамя вызначанай, на канаваную ролю, — утрымлівае дзеянне... вакол сябе... Парушае ансамбль, калі ансамбль саромеецца гучаць, — іроніяў лёсу ў «Курыцы» роляю гэтаю зробіцца... роля рэжысёра Галекціёнава, а лідэрам купалаўскага выканаўства выпадае быць ды заставацца Валерыю Філатаву.

А мо якраз тут, у гэтым нязграбна-патэтычным месцы, і можна дачуць водгулле папа-

самім Міхаіле Чэхаўе: «Як велізарную хлусню ўспрымаў я тэатральны свет. Акцёр здаваўся мне найвялікшым злачынцам ды хлусам. Усё тэатральнае жыццё ўяўлялася мне сфераю велізарных памераў, і ў самым цэнтры гэтае сферы, як жарынка, успыхвала хлусня». «Я бачыў няпраўду, але яшчэ не бачыў праўды. З гідлівасцю я глядзеў на сябе, удзельніка гэтага вялікага фарсу, ды з жахам на самы фарс. Выйсці не было». Не, «Курыца» — не вялікі фарс. На яго ні ў персанажы, ні ў большасці выканаўцаў не стае маштабу, — гэта, — амаль перайманнем з Купалы, — трагічна-смяшлівае сцэны з тэатральнага жыцця, у якім на сябе самога глядзім з гідлівасцю; выйсця!.. Савецкі тэатр не мінецца нам бясскрыўднаю эпохаю пераходных сцягоў ды выкананых планаў. Выйсць знойдзецца хіба ў якасна новым тэатры: яго ўжо спявае ды ўтварае Пінігін; але апафеозам усеагульнае тэатральнае хлусні сталася папьяжанае, пакамечанае, пакалечанае жыццё людзей тэатра, што баліць Пінігіну — інакш бы не ўзяўся разумецца з персанажамі ды калегамі — рэальнымі, уяўнымі, увасобленымі... І хто цяпер трагічна-смяшліва сцвердзіць, што іхняе жыццё ў мастацтве скончана? Але ж у гэтым няма сумніву...

...Ала Кастрова вадзівільна сцягвае з Курыцы коўдру, і тут у спектаклі з сюжэтам усіх часоў ды народаў узнікае постаць амаль трагічная: постаць персанажы рэжысёра — і акцёра Валерыя Філатава. Уражанне ўражанняў — ягонае адзінота. Не Нона, але адзінота вялягаецца побач з ім, укручана ў рэжысёрскую пакамечаную коўдру. Ягоны час у мастацтве належыць, падобна, ужо спадарыні гісторыі, ды відавочна, што скарб гэты ёй яшчэ доўга не ацніць. Ягоны чалавечы час у дадзены сцэнічны момант не асветлены шчымыліваасцю безабароннага каханьня, — нетэатральнага. Ён немаладзенькі. Далікатнае інтэлігентнае святло, — святло крўды на прапанаваны абставіны — адбіваюць ягоныя зрэнкі: тэатр, гняздо здрады, — у нас не можа быць і няма сяброў... Я б назвала гэтка пачуццё з роду крўды прапрыстаю незадоволенасцю, — зацягнутаю паўзаю з разбегу. Ягонае жыццё відавочна міналася з поспехам — падбегам, бяжком, несур'ёзам,

лоўны рэжысёр тэатра, з'явіцца з-пад курыцынай коўдры і праз колькі часу выканаўца ягонае ролі накрэсліць усё, што мне напісалася цяпер; нефізічным зрухам закаламбурчыць гэтую коўдру, аддаўшы яе, мэтэрыяльную, у рукі Алы Кастровай, — перацягнуўшы яе, фігуральную, на сябе ад хвалі з'яўлення з-пад яе... Ён сталецца тым цэнтрам спектакля, вакол якога замітусіцца і тэатральная, і пазасцэнічная, і падтэкставая звада, а свой першы маналог прамовіць, закінуўшы на плячок рог гэтай самай коўдры (літасціва вернутаў яму Алай Кастровай, каб прыкрыцца) — на манер няспраўджанага антычнага героя...

Што за прызначэнне чалавечкае, што за часы ды норавы, калі нават у тэатры не хочучы грацца ролі, а моцы акцёрскае не стае, каб спраўдзіцца ў прафесіі? Наноў абзавець гэтую эпоху «савецкаю» не павернецца рука, — «не чакай справядлівасці, цяргі, трывай, маўчы альбо выбірайся прэч», — накрэсліць наш геніяльны сучаснік на паходнях сваёй прэстыжнай тэатральнай школы за акіянам...

Між тым Курыца Нона з выразам пярэпалаху на сонным твары (абедзе актрысы з абодвух складаў, — Валерыя Ляхадзей ды Яўгенія Кульбачная, выконваюць гэты эпизод строга наступуючы рэжысёрскай задачы, — задача выконваецца імі падобна) пакрысе ачмаецца іма, апрацаецца, ачунае... для прадстаўлення. Перабольшанаймітаванымі прыёмамі і завучанымі рэплікамі, нацяганымі з роляў самага неспалучальнага кшталту, пачнуць перамаўляць людзі тэатра на сцэне, — мо сама «тэатральная навука», з якою, па іхнім разуменні, трывала асвойталіся, сталецца «максяю трагічна-смяшлівага жанру, якую не злупіць ні са скураю, ні з крўвю? Як высветліцца напрыканцы спектакля, — нават цудоўнаму купалаўскаму складу выканаўцаў, «Савецкі тэатр» спусташальна прайшоўся не толькі па душах, але і па прафесійным майстэрстве... Яны на нашых вачах будучь гінучы ды гібець ад сваёй незапатрабаванай, але нявыпетранай артыстычнасці, — у іхніх персанажых няма ўжо ніякага эместу, але падсвадома крывавая прага граць ды гуляць не адпускае іх ды не па-

прыроды чалавека — «з квін-тэсэнцыяй праху» — мізэрнай, загубленай альбо неспазнанай прыродай уласных пачуццяў... Сад не ейна, мама па садзе ідзе не ейна, — маштабу бракуе, маштабу, — не адно Дашчатаўскаму тэатру. Бракуе і купалаўскаму. Прыкра, што менавіта Алы Кастровай, герані «за 40», так не стае на канкрэтнай сцэне ў гэтым канкрэтным спектаклі. Ды, мазыць, не таму, што рэжысёр Мікалай Пінігін памыліўся з прызначэннем на ролю... Перадусім — не таму.

Нешта адбылося з нашымі гераніямі за славетыя савецкія гады, усё адно як шматлікія ролі з савецкага ладу, люду, блуду й броду заступілі сутнасць саміх выканаўцаў, — альбо падмянілі яе, альбо перамянілі... «Не гуляй!» — мусіла б стацца запаветам тэатральных кулуараў; «Тут іграюць!» — мусіла б накрэсліцца на пататаных маснічных падмоствах. Жудлівая тэатральная сітуацыя: на сваім узроўні (правінцыйным, малым, альбо якім там яшчэ) Ала Кастрова... аголена — перакананая толькі сваёю заўсёднаю шаравасцю! Штампы мусяць сыпацца з Алы Кастровай, нягледзячы прыстасаванні мусяць пазначыць ейную неадпаведнасць новай ролі: лёс, сцэпаўшыся, даў ёй магчымасць паразумецца з майстэрствам, драматургам, не сумняваючыся, аддаў у ейныя рукі рэжысёрава пэнамоцтва; ускласці крыж пакуніцтва да адзіноты мастака выпадае Але, а яна... за мужыка свайго трымаецца, за Васю! І Т. Нікалаева, і Г. Талкачова да сутнасці, да празрыстасці, да вяршыні — трагікамічнасці — ролі яшчэ не дасягаюць; не дэбютаюць, не дэбютаюць пакуль да Алы, што пачулася-такі валадаром сцэны ў драматургіі, і якую рэжысёр хацеў быў падаць праз пакуніцкае неўсведомленне блізкасці шчасця, праз падсяждомаю хэду да прафесіі, праз прыкрасць прыкрасцяў ды марнасць марнасцяў — папярэнюю годнасць, прыніжаную школу, вымушанае рамесніцтва, бо мастацтва не было як разумецца з ёю... Сябраюць актрысы гэткае — і сам спектакль набудзе іншае мастацкае вымярэнне.

Трагедыю Алы пазначыць сяброўка Дзіяна (Т. Качаткова), што драпежнаю пампушкаю імкліва выкаціцца на сцэну ды прынясе зялёнку, каб звадыяшку Нону-Курыцу ёю абліць. Рассадзецца з Алаю на падлозе пад расповяд пра таго, каго Ала тут пад коўдраю ў Ноны заспела (былога мужа Дзіянінага), дапамога збіраць Курыцыну валізу ды ў пранізіліва-жаноцкім эпізодзе апрануць ёйна памере... Уздыхне каля свайго галоўнага, ля свайго мужыка цудоўнага й жаднага, — акцёрыцы ёй не дадзена, не ейны гэта хлеб чорны ды дзень шчасны. Адно з найнебаспечных месцаў спектакля — дачыненні Дзіяны з мужчынам. Вось-вось, здаецца, надарыцца недарэчная пародыя на «савецкую жанчыну» ды ейны й наш асабачны побыт: між тым трагедыю мусяць граць купалаўскія артысты... разам з дашчатаўскімі, — тую, для якой здрабнелі адны, змізарнелі другія, залюгавелі трэці... Дакладна зацэнтраваныя ды бліскуча сыграныя эпізоды Т. Качатковай і В. Філатавым — ці не прыхаваная пародыя на акцёрскую імітацыю? Дзея, што так закруціў ды здырыжыраваў Распарадчык А. Падобедна, усё адно як пераважваецца, перагінаецца праз рампу: Распарадчык трымае дзверы, Вася, чарговы персанаж, з'яўляецца ў самотным калідоры інтэрната, Нона ўсё топіцца, а рэжысёр Галакціёнаў вяртаецца пасля яе ратавання, — Распарадчык дае яму прыпаліць і той, сядзячы на Распарадчыкавай будцы, самотна паліць спінаю да залы, паліць моўчкі, як праз хвіліну моўчкі вылівае ваду з рэквізітных гумовых ботаў, што выстаўляе Распарадчык з будкі...

Спіна рэжысёра не гуляе ў трагедыю. Яна на гэтую трагедыю выдае.

«Нона, мая Нона!» — тэатральна раўне тэатральны адміністратар з інтанацыяй кепскага артыста (жонка прызнаецца, што дарэмна яго ўсе гады на сцэну цягне), ды пад вальс Догі з «Майго ласкавага й пяшчотнага звера» прыгожа рушыць ратаваць сваё каханне з волжскіх хваляў, — з каго, як не з Кацярыны («Навальніца» Астроўскага), мусілі смяцца гледачы, якое тое тапельства рыхталася?

Другі акт пачынаецца з паўтору патэтычна-тапельнае сцэны: рэжысёр Галакціёнаў паліць, вылівае ваду з ботаў ды самотна нацягвае шарпэткі, пакуль грамада ратуе Нону-Курыцу пад вальс Догі. Рэжысёр, нібы пераймаючы з Міхаіла Чэхава, прамаўляе пакуніцкі маналог пра нікчэмны фарс, які перад намі іграецца... Калі б яму гэткае са сцэны паказалі, ён пляваў бы ў бок артыстаў, маўляў, ці ж няможна гэтак бязладдзе хоць бы прыбраць у прыстойнейшыя апрананні... (У эпілогу гэтак жа данне спраўдзіцца з літаральнаю адпаведнасцю. Уздольнікі пераапрануцца ў тэатральнае ды прыгожле, усё адно як новаю формою падступіўшыся да новага зместу, а, верагодна, гчыра спрыяючы нараджэнню гэтага зместу). А пакуль заўважаш, што рэжысёр з адміністратарам апрануты аднолькава, — так, што Вася (А. Памазан і У. Кін-Камінскі) — ягоны люстраны адбітак, толькі мізэрнейшы. (Заўважу, што Вася ў выкананні У. Кін-Камінскага шчыра абмежаваны, дурнаваты, нямудры, хоць і прадстаўляецца гэцім Арлекінам, якому наканавана крыўдзіць П'еро, — таго аддалена нагадае постаць галоўнага рэжысёра на ложку. У А. Памазана роля вытрымана ў стрымана-сур'ёзнейшых тонах, ён увогуле бліжэй да рэжысёравага разумення персанажа, але — толькі бліжэй...) «Я нікому не патрэбны», — абвясціць Вася, знайшоўшы свой ход у інтэрнацка-жыццёвым гармідары: «І я...» — выдае з таўру галоўны... Яму ніякавата й сорамна. Да ўсяго — ад паводзін Дзіяны, — тая, разышоўшыся, перавыхоўвае Васю, б'ючы яго круглым каленам у самае далікатнае месца...

...Пяць жалобных й пакунітых постацяў змесціць сцэна, — сярод іх — двух мужыкоў з голымі нагамі ў непарадных чаравіках ды шэрых паліто, надзетых проста на бялізну. Зразумець да канца сябе й сваю незапатрабаванасць хочучы мужыкі, таму кладуцца побач з Нонаю ў ложак, і кожны па-трабуе сваёй праўды. Люстэрка ў галовах ложка павялічыць колькасць людзей у шэрым вакол Курыцы. Ды не скалане глядацкую свядомасць здагадка, што праз ложак гэты прайшла армія ў шэрым, — аднолькавых... з аднолькавымі запатрабаванымі, аднолькава... непатрэбных Ноне-Курыцы. Іх, шэрых абдымалышчыкаў, разганяе стрэл з бутафорскага пісталета Распарадчыка (месца, дзе герой А. Падобедна вельмі задаволены і сабою, і развіццём падзей, — ягоная дзелавітасць нават перагукаецца з дзелавітасцю Дзіяны), а ў Ноны праз істэрэчны смех перабіваецца: непатрэбная, непатрэбная, незапатрабаваная... Ва ўсёй сваёй маладосці й прывабнасці... Яўгенія Кульбачная перажыве гэта сакавіта, папярэдне сумленна працываўшы са сваіх роляў, — да месца, трэба заўважыць, з пачуццём меры; Валерыя Ліхадзей даводзіць гэта далікатна ды сарамліва, — прынамсі, тэатральным мужыкам гэткага зразумець пра яе не дадзена... Жанкам, праўда, таксама. Хоць жыццёвы досвед апыраўдзіць іхнюю здагадлівасць, хоць парозы Ноны з'ехаць назаўсёды толькі

страсянуць паветра, — але мужыкі, працягнуўшы паўзу палля збораў ды адыходу Курыцы, уздыхамі дадуць зразумець, што тэатр, скажам, іхні тэатр, не змяніўся ніяк, або мяняцца не будзе, — ні з мовы, ні з гловы. А яны — выбіраюць тэатр. Магчыма, не патрэбны нікому, акрамя іх.

...Бокам да залы, абалершыся на тэатралізаваны ложак з люстэркам у галовах, прамовіць рэжысёр Галакціёнаў свой тэкст пра тое, як стаміўся жыць, якое мізэрнае ягонае, Богам дадзенае, жыццё, і што ніхто з прысутных (на сцэне) гэтага не разумее... Ён — чалавек без будучыні, ягоны тэатр — без будучыні. Жыццё мінула — бяздарна. Пазначкай ролі мроіцца трагедыя, якая так пасуе мужчыне і яка... не адбылася. Мо таму, што растварылася сярод мільёнаў трагедый? Альбо таму, што ў сапраўднай трагедыі гіне не герой — гіне хор... (Брук, Чэхава, Міхаіл з Антанам Паўлавічам, Дастаеўскі ды Бродскі аб'ядналіся ў гэтых думках, хіба не пераняўшы адзін з аднаго).

Але героі, якім пасуе быць трагікамі, робяць-такі намаганне загінуць — хорам. Вася з Галакціёнавым разам кідаюцца вязць пяты. Распарадчык прыспешвае манцёроўшчыкаў, каб вярнуць спусцілі ніжэй, і люстраныя шэра-бялізныя мужыкі памкнуць змагацца за тое, хто з іх больш трагічны, прабачце, няшчасны, — крыўчы, равучы, нервуючыся. Мужыкі шчыра-тэатральна тузаюцца за права на трагедыю, а кабеты па-глядэцку шчыра перажываюць гэтую тузініну... на авансцэне, пакуль пяты ўпарта ці то не завязваецца, ці то па чарзе не ўзлазіць на галовы шьбенікам. Пад гвалт разумюцца мужыкі са сваімі кабетамі (камікаванне ў ролі Васі спрашчае сцэну У. Кін-Камінскаму, але А. Памазан, які ў гэтай самай ролі вядзе сцэну, так бы мовіць, бліжэй да жанру, відавочна не падрыхтаваў яе папярэднім выкананнем. Адметна, з уяўным пераломам ды прагаю прасвятліцца прадстаўляе персанажа В. Філатаў). У гвалце кідаюцца з эдлікаў, — разам, хорам, трымаючыся за вярхоўку рукамі, і выдзіраюць крук са столі, — на крук гэты колісь вешалі калыску Васевай малодшай дачкі...

Яшчэ колькі эпізодаў адшуміць кампанія ў інтэрнацкім пакойчыку, пакуль не з'явіцца з калідора цікаўныя суседзі, — магчыма, сапраўдны хор... Хор, які абвясціць спектакль у інтэрнаце самым лепшым з тых, якія давалася бачыць. Каларытныя ролі сыграюць А. Сідарава, В. Няфёдава, В. Рэдзюка і В. Паўлюць, — касматымі языкамі. «Па-народнаму» выяўляе сваё захаленне, — адзін (В. Рэдзюка), падцягваючы штаны і перасмыкаючыся, падасць кабетам кветку ў гаршку, другі (В. Паўлюць) пацалуе ў макушку рэжысёра, пацісне яму руку... За гэтымі з'яўленнямі, дзякуй Пінігіну, не прачытаецца ні лёсаў, ні наканаваньняў гэтых персанажаў, — яны адфункцыянуюць, аздобяць дзеянне, узрадуць залу яскрава вынаходліваю характарнацю, але не стануць замінаць залішнімі перажываннямі, — тымі, якія ўспесціў ды ўгадаваў у ролях «маленькіх людзей» савецкі тэатр...

«Большое вам чалавечаскае спасіба за вашу самадзельнасць», — прамовіць дзяўчына А. Сідарава, і за ёю з палёгкаю ўздыхне зала: ніхто не скончыць самагубствам, ніхто не запрэтэндуе на вялікі мастацкі дасягненні. Дашчатаўскія артысты выйдучы на паклон, абмяркоўваючы па дарозе свае знаходкі ў ролях ды выгледы, і нават рэжысёр здаволіцца на нейкі момант... І скажа запазычаны ад чэхаўскіх герояў тэкст, маўляў, трэба жыць, трэба жыць, бо жыццё працягваецца! І нагадае пра неба ў алмазах, пад якое (не пад якім) вернецца на ложак

Курыца з валізаю — ціхутка ды сціпленка падрыхтаваўшыся да фіналу, які мы хорам і перажывём. Рэжысёрскі фінал абсалютна шыкоўнага, выбітна-тэатральнага, літаральнага пахавання ўсіх сваіх і не сваіх тэатральных спадзяванак, роляў, зменаў, нябсаў у алмазах,

і з яго цытавана-хораша ў бялюткім беллі вылузнецца новая геранія... Новага кшталту? Новага зместу? А хто, зрэшты, як не дзяўчаткі ва ўбогіх савецкіх плашчыках прадстаўляюць змесціва Афелій ды Джульет? Яны, яны — тэатральныя Курыцы з павадкамі

«Курыца» М. Каляды ў Акадэмічным тэатры імя Янікі Купалы. Г. Талкачова (Ала Кастрова) і В. Ліхадзей (Нона-Курыца).

Фота У. ПАНАДЫ.

пылу ў кулісах, ды і саміх сябе ў гэтым пыле й распыле...

Усіх, хто намуляў языкі, здаецца, працтыюць персанажы; шмат каго — крыху парадыйна, крыху сентыментальна ды ўкажана ў тэатр працтыюе Мікалай Пінігін; шмат з таго, што знайшла ды схачела, працтыявала і я... Увешны персанаж А. Падобедна спрытна падрыхтавае пахаванне і нашым цытатам: ложак пераробіць на катафалк, запаліць свечкі, прыстасуе вянкi, уладкуе Нону. Не ўбачым мы неба ў алмазах. І наш тэатр схлусіць, бо і з намі, змененымі, не зменіцца ў выніку сваім. І наш імпат сьвідзе на стогн адукаванага чалавека: «Нас пазбавілі ўсяго!» Хлусня. Нічога нас не пазбавілі. Нас адно звыродзілі — разам з прыродаю нашых пачуццяў...

...Ложак-катафалк памкне па коле пад нястройнае гранне музыкаў, што з намерам не патрапляюць у фанэграмную падтрымку... Кепскі тэатр ператрае не лепшае жыццё...

...Эпілогу мы прыкачам рыхтык паводле фармулёваккі «зрэбіце нам прыгожа». Пінігін зробіць прыгожа. З клетак-краток, пераробленых на акцёрскія прымеркі, бліснуць круглымі вачыма цытаты-люстэркі, перамінуўшыся жартам мастака Зіновія Марголіна з люстэркам над ложкам Курыцы. Самую паненку вынесуць у цемру сцэны, пакладуць ды «аджывяць». Проста й з сэнсам ўвасобіцца мроя самой Дузы. Ужо пад праэктарам трэніраваным рухам Распарадчык разарве ўбогі Курыцын плашчык...

кракадзілаў, ільвоў, арлоў ды курапатак. («Людзі!» — патлумачыць рэжысёру Галакціёнаву апівоха В. Паўлюць пра сваіх інтэрнацкіх суседзях; «артыстамі» будуць падкрэслена проста менаваць тэатральных людзей інтэрнацкія людзі.) Мо хоць артысткі Курыцы, будучыня дашчатаўскага мастацтва, нешта ўведаюць пра новы тэатр, у якім — выйсець?.. Нездарма ж гэтая будучыня-Курыца («сва, не жаўрук») у рэжысёравых задках затарможана чакае свайго часу да самай развязкі...

...Персанажы то разыходзяцца па прымерках, то спраўна выходзяць на паклон, а з-пад каласнікоў — сфер неспазнанай хлусні — сыплюцца цудоўныя штучныя кветкі, мабыць, траха запыленыя, — як пытанні пра новае тэатральнае змесціва, пра новы й найноўшы сэнс, як новыя адказы ды цытаты... Пахаванне — адраджэнне, тэатральна прыдуманнае ды пастаўленае Пінігіным, вымагае нецятатнасці, няўведанасці, нетутэйшасці. І тысячу тысячаў паўтараў, на якіх, паводле паэта, утрымаецца і зямля, і мастацтва.

...Як велізарную хлусню ўспрымаў я тэатральны свет. Акцёр здаваўся мне найвялікшым злачынцам і хлусам... Я бачыў няпраўду, але яшчэ не бачыў праўды.

...І я яшчэ не бачу.

Жана ЛАШКЕВІЧ.

У МУЗКАМЕДЫ... БАЛЕТ

Сцэна са спектакля «Іспанскі дывертысмент».

Фота І. МАКАЛОВІЧА.

За ўсю гісторыю існавання Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі толькі дзесяць гэтых калектываў звяртаўся да пастаноўкі чыста балетных спектакляў. Як вядома, у пастаноўках тэатра музыкамедыі балет адыгрывае не самую галоўную ролю, ён хутчэй выкарыстоўваецца як фон ці аздаба да асноўнага сцэнічнага дзеяння. Тым не менш, у склад балетнай трупы тэатра ўваходзяць людзі з адпаведнай падрыхтоўкай, здольныя ўдзяляць у больш маштабных работах. Таму ў свой час тэатр і ажыццявіў пастаноўку балета «Паненка і хуліган» на музыку Д. Шастаковіча. Глядацкі поспех спектакля засведчыў высокі прафесійны ўзровень выканаўцаў.

Сёння палова балетнай трупы тэатра—сёлетнія і леташнія

выпускнікі Беларускага харэаграфічнага вучылішча. Рашэнне тэатра зноў звярнуцца да пастаноўкі балетных спектакляў—вельмі спрыяльны момант для творчай моладзі. За кароткі перыяд былі падрыхтаваны два аднаактовыя балеты—«Штраўсіяна» ды «Іспанскі дывертысмент», і перад самым новым годам адбылася іх прэм'ера.

Упершыню «Штраўсіяна» была пастаўлена славытым У. Бурмейсцерам на сцэне Маскоўскага музычнага тэатра імя К. Станіслаўскага і У. Неміровіча-Данчанкі ў далёкім военным 41-ым. Задума гэтага балета ўзнікла пад уздзеяннем вельмі папулярнага ў той час амерыканскага фільма «Вялікі вальс», які выклікаў шырокае цікавасць да музыкі І. Штраўса і да асобы самога кампазітара.

Доўгі час гэты спектакль жывіў на розных сцэнах вялікай краіны, але цяпер ні ў адным тэатры былога Саюза ён не ідзе.

Перанос пастаноўкі «Штраўсіяны» ажыццявіла балетмайстар Наталля Васкрасенская, якая ў свой час танцавала ў гэтым спектаклі на сцэне музычнага тэатра імя К. Станіслаўскага і У. Неміровіча-Данчанкі. Тэкст лібрэта ў праграмцы «Штраўсіяны» адсутнічае: харэаграфічныя вобразы настолькі выразныя, што не вымагаюць ніякага тлумачэння. Балет гэты цікавы тым, што мноства роляў у ім увасоблена прыёмамі танцавальнай пантамімы. Вельмі цікавая сцэнаграфія ажыццявіў У. Жданаў. Менавіта ён, мастак, першы атрымлівае апладысменты глядачоў яшчэ напачатку, як толькі рас-

крываецца заслона. Дырыжор спектакля—А. Сасноўскі.

Другая частка балетнага вечара—«Іспанскі дывертысмент» на народную музыку—мае нумарны характар. За аснову пастаноўкі ўзяты двухактовы балет «Іспанскія мініяцюры», які ў 50-ыя гады быў пастаўлены ў Ленінградзе, у Кіраўскім тэатры. Харэаграфія В. Г. Херарды была настолькі бліскучая, а майстэрства выканаўцаў настолькі высокае, што іншыя тэатры лічылі немажлівай для сябе пастаноўку гэтага спектакля. Але цікавасць да яго была велізарная. У 60-ыя гады В. Г. Херарда ажыццявіў сваю пастаноўку ў Пермскім тэатры оперы і балета. Адно з вядучых партый у ім выконвала маладая балерына Ніна Дзьячэнка, якая цяпер працуе балетмайстрам у нашым тэатры музычнай камедыі. Ёй і належыць задума і ажыццяўленне «Іспанскага дывертысмента». Ведаючы гэтую пастаноўку знутры, праз сваю ўласную працу, а таксама добра ведаючы артыстаў трупы, многія з якіх былі яе вучнямі ў Беларускаму харэаграфічным вучылішчы, Н. Дзьячэнка адабрала тры мініяцюры з вядомага балета, якія больш арганічна маглі ўвабодзіць нашы выканаўцы. Спектакль атрымаўся вельмі відовішчыны, дынамічны. Агністыя і тэмпераментныя мелодыі стварылі агульны настрой весялоці і прыўзнятасці. Сцэнаграфія гэтага балета ажыццявіў таксама У. Жданаў. Падрыхтаваў спектакль да выпуску дырыжор С. Бурак.

У творчых планах балетмайстра Н. Дзьячэнкі—стварэнне харэаграфічнай сцэны, якая б вылучалася мабільнасцю. На сённяшні дзень у нашай рэспубліцы ёсць толькі адна вялікая, прэстыжная сцэна балетнага тэатра, работы якой, на жаль, даступныя ў асноўным толькі жыхарам сталіцы ды межым гледзцам. А калі працягваць сур'ёзную працу з харэаграфіяй на сцэне тэатра музыкамедыі, то ў перспектыве можна з'явіцца яшчэ адна балетная трупа, якая будзе больш мабільнай і зможа даваць выязныя спектаклі па Беларусі.

Зоя ЛЫСЕНКА.

СПАДЧЫНА

У НАС—ТОЛЬКІ КОПІЯ

Мінуўшычына Беларусі тоіць многа цікавага і каштоўнага для адраджэння нацыянальнай культуры. У гэтым сэнсе старажытныя рукапісы, гісторыя іх стварэння і захоўвання адкрываюць новыя старонкі жыцця нашых продкаў. Друцкае евангелле з'яўляецца якраз такім дакументам беларускага сярэднявечча.

Евангеллі (у перакладзе з грэчаскай мовы—добрая вестка) на Беларусі існуюць з часоў прыняцця хрысціянства. У іх апісваецца зямное жыццё Ісуса Хрыста і даводзяцца асноўныя догматы хрысціянства. Рукапісныя кнігі беларускага паходжання вядомыя яшчэ ў XI стагоддзі. Старэйшымі з іх, дайшоўшымі да нашага часу, з'яўляюцца Тураўскае евангелле (XI ст.), Полацкія (XII, XIII—XIV ст.ст.), Аршанскае (XII ст.), Лаўрышаўскае, Мсціжскае, Віцебскае (XIV ст.), а таксама Друцкае евангелле XIV ст. На жаль, гэтыя помнікі беларускай культуры знаходзяцца не ў сховішчах Беларусі. Паводле даных В. Ластоўскага (гл. «Гісторыю беларускай (крыўскай) кнігі»). Коўна, 1926 г.) ацалела частка Тураўскага евангелля і рукапіс Мсціжскага знаходзяцца ў Вільні, Полацкія — ў Маскве і С.-Пецярбурзе, Аршанскае — ў Кіеве, Лаўрышаўскае — у Кракаве, Віцебскае — у С.-Пецярбурзе. Такі ж лёс напаткаў і Друцкае евангелле. Сёння гэты беларускі рукапіс, «жамчужына» сібірскага збору рука-

пісаў акадэміка М. М. Ціхамірава, захоўваецца ў Дзяржаўнай публічнай навукова-тэхнічнай бібліятэцы СА Акадэміі навук Расіі пад нумарам адзін.

Што ўяўляе сабой гэты помнік? З вонкавага выгляду гэта тоўстая кніга, пераплёт якой абкладзены драўлянымі дошкамі ў чырвоным акаміце. Яна напісана на пергаменце на царкоўна-славянскай мове ўставам (самы старажытны тып кірыліцкага пісьма) першай паловы XIV ст. Тэкст размешчаны на 376 старонках у дзве калонкі па 25—28 радкоў. Падобна іншым старажытным рукапісам, тэкст аздаблены адмысловымі, у выглядзе стылізаваных жывёлін, загалюўнымі літарамі.

Друцкае евангелле належыць да тыпу евангелляў, званых па-грэчаску «апракос», гэта значыць нядзельных евангелляў, размешчаных у парадку царкоўнага чытання на ўвесь год, пачынаючы з нядзелі Вялікадня. Такім чынам, Друцкае евангелле з'яўляецца таго ж самага тыпу богаслужэбнікам, што Астравіцкае і Тураўскае. Два апошнія евангеллі добра вядомы навуковай грамадскасці.

На першым лісце пергаменту ў правым ніжнім ражку ўставам XIV ст. запісаны слабы чыгальныя імёны для памінання, а ў левым верхнім — імёны запісаны ўжо беларускім паўуставам XV ст.

Звесткі аб гісторыі Друцкага евангелля маюцца ў канцы ру-

капісу. З іх вядома, што евангелле было ўласнасцю князя Васіля Міхайлавіча Друцкага, які падараваў яго царкве Святой Багародзіцы ў г. Друцку (сярэднявековы горад Беларусі, знаходзіўся ў вытоках р. Друці, да нашага часу не захаваны). Вось запіс, зроблены рукою пісца асноўнага тэксту евангелля: «В лето 6509 (1001-ое) створена бысть церкви сия Святага Богородица въ граде во Дрютьске, а служити в ней вседняя служба, божиюю милостью и его пречистыя матери и рабом божиим князем Васильем Михайловичем и его княгинею Василисою. А положил есмь с своею женою божественное евангелие и оковал. Да дал есмь Святея Богородице село Моравиничи и с людьми и со всеми пошлинами и с медовою данью и с селами и с пожнями, что ис того села заведуют».

Пра князя Васіля Міхайлавіча Друцкага нам вядома, што жывіў ён у першай палове XIV ст. і што ад яго пайшла старэйшая лінія князёў Друцкіх.

Рукапіс мае яшчэ два запісы, што апавядаюць аб далейшым лёсе евангелля. Запіс 17 сакавіка 1441 года расказвае, што віленскі мешчанін Конан паклаў евангелле ў царкву ўваскросання ў Вільні. Другі запіс, зроблены беларускім скоранісам XVIII ст., сведчыць аб прыналежнасці Друцкага евангелля Вялікамураўскаму архіепіскапу Феадосію Яноўскаму.

У пачатку кнігі ёсць яшчэ адзін допіс, зроблены тым жа беларускім скоранісам XVIII ст. Вось гэты допіс: «Сие евангелле писано року 1441, когда еще не было друкарен прежде Флоренского собору». Як вядома, кнігадрукаванне ў Еўропе ўзнікла ў 40-х гадах XV ст. Фларэнцкі сабор, на якім была падпісана царкоўная унія, адбыўся ў 1439 годзе. Такім чынам, дата (1441 г.), дадзеная ў дадатку да рукапісу, мала верагодна. Апроч таго, надта многае адбываецца за два з паловай месяцы гэтага года. За гэты час евангелле быццам закончылі пісаць, і ўжо ў сакавіку, як сведчыць запіс у гэтым помніку, віленскі мешчанін Конан паклаў яго ў царкву ўваскросання ў Вільні. Тады ўзнікае пытанне: калі рукапіс быў уласнасцю друцкага князя Васіля Міхайлавіча і калі ён з ім развітаўся? Чаму так хутка ён з'явіўся ў Вільні?

Нам дакладна невядома, калі і як Друцкае евангелле стала ўласнасцю акадэміка М. Ціхамірава (1893—1965 г.). Вядома, што на працягу многіх гадоў ён збіраў старажытныя рукапісы, а ў канцы жыцця падараваў свой навуковы скарб (500 рукапісных кніг XIV—XIX ст.ст.), у тым ліку і Друцкае евангелле, Сібірскаму аддзяленню АН СССР. А на Радзіме, у Рукапісным аддзеле Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа, захоўваецца толькі яго мікракопія.

М. БАБЕР,
навуковы супрацоўнік
Беларускага навукова-
даследчага цэнтру
дакументацыі
і рэтраінфармацыі.

ТРАДЫЦЫІ — НЕ ПАМІРАЮЦЬ

На апошнім студзеньскім пасяджэнні беларускай суполкі ў Санкт-Пецярбурзе адбылося абмеркаванне кніжкі, якая ўбачыла свет... толькі праз 169 гадоў пасля яе напісання.

Гаворка ідзе пра кнігу «Беларуская іерархія», напісаную вядомым беларускім гісторыкам і археографам праціерэем Іванам Грыгаровічам.

Падрыхтаваная да друку яшчэ ў 1824 годзе — гэта, калі прыгадаецца, час найбольшага творчага ўздыму А. С. Пушкіна, — яна не была ўхвалена Свяшчэнным Сінодам і... далейшы яе лёс загадкавы і няясны: ці набор быў рассяпаны, ці — гэта таксама версія, якая чакае ўдакладнення, — было зроблена некалькі адбіткаў, але дзе яны цяпер — невядома, мо і дагэтуль ляжаць у якім сховішчы, і каму-небудзь з даследчыкаў мінуўшычыны пашчасціць знайсці іх, як пашчасціла пецярбургцу Міколу Нікалаева, які сярод сямейнага архіва Івана Грыгаровіча нечакана знайшоў рукапіс гэтай працы, якая лічылася незваротна страчанай, хаця гісторыкі ведалі пра яе існаванне і нават пасылаліся на яе ў сваіх працах.

І вось, дзякуючы намаганням Міколы Нікалаева, які пераклаў твор Грыгаровіча на беларускую мову (кніга мелася быць дадаткам да «Истории российской иерархии» іераманаха Амвросія і таму пісалася па-руску), і дбайным клопатам «Беларускай энцыклапедыі» (найперш у асобе яе былога кіраўніка Міхася Ткачова, які падштурхнуў М. Нікалаева да таго, каб ён пераклаў гэты гістарычны помнік), кніжка Івана Грыгаровіча «Беларуская іерархія» ўбачыла нарэшце свет у той краіне і на той мове, дзеля якой яна ўвогуле і пісалася, — на Беларусі. І цяпер кожны, хто цікавіцца гісторыяй беларускай царквы, можа азнаёміцца з ёй, як гэта зрабілі сябры беларускай суполкі ў горадзе на Няве.

— Вельмі прыемна, — сказаў старшыня Рады БГКТ Вялянцін Грыцкевіч, — што такую карысную для Беларусі справу зрабіў сябра нашай суполкі, і мы ўдзячны яму не толькі за самаахвярнасць (пераклад і падрыхтоўка кнігі рабілася ў вольны час, знайці які для загадкава аддзела газет Расійскай нацыянальнай бібліятэкі сапраўды праблема), але і за той высокі прафесіяналізм, які выказаў спадар Нікалаев, адразу зразумевшы вартасць сваёй знаходкі.

— Прыемна, што традыцыі колішніх пецярбургскіх беларускіх гуртоў не паміраюць, і ў асобе М. Нікалаева мы маем адметнага прадстаўніка гэтых традыцый, — сказаў у заключэнне В. Грыцкевіч.

Анатоль КІРВЕЛЬ,
літаратар, сябра БГКТ.
г. Санкт-Пецярбург.

ТЭАТР

Пачалі з прэм'еры

30 студзеня ў Маладзечне распачаў сваю творчую дзейнасць Мінскі абласны драматычны тэатр. Маладзечанцы і госці, запрошаныя на адкрыццё, шчыра віталі ягоных калектыву, жадалі яму плёну і ўдачы. На пачатку вечарыны тэатр асвятліў святар Маладзечанскай Свята-Пакроўскай праваслаўнай царквы І. Міцко, потым да прысутных і калектыву тэатра з вітальнымі словамі звярнуўся старшыня Маладзечанскага гарсавета Г. Карпенка, намеснік старшыні Мінскага аблвыканкома С. Паўлюкевіч, старшыня Саюза тэатральных дзеячаў рэспублікі А. Дударэ, Н. Гілевіч, намеснік міністра культуры У. Рылатка. Гасцям і глядзючам, якія прыйшлі на адкрыццё тэатра, падзякаваў дырэктар тэатра С. Вальковіч.

з якой супала адкрыццё тэатра, — спектакль «Зямля» па матывах шырокавядомай паэмы Януба Коласа «Новая зямля» ў рэжысуры мастацкага кіраўніка тэатра М. Маціевіча.

Тэатральная прэм'ера,

М. К.

Да юбілею... камедыя

У 1993 годзе адзін з мацнейшых аматарскіх тэатраў Беларусі — «На Доўгім бродзе» Палаца культуры МТЗ, ганараваны народным, адсвяткуе сваё 30-годдзе. У выкананні ягоных актываў напрыканцы студзеня меншчкі убачылі камедыю Сцяпана Лабазерава «Сямейны партрэт з па-

бочным». Рэжысёр — мастацкі кіраўнік тэатра Мікалай Шутаў, яму належыць і сцэнаграфія спектакля. У ролях заняты Іван Антанюк, Наталля Дубянінская (яна ўжо дваццаць гадоў іграе ў тэатры), Наталля Нешчурэвіч, Тацяна і Сяргей Спруці.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Сезоны беларускай п'есы

На чарговым мастацкім саўвесе кіраўнік трупы Рэспубліканскага тэатра юнага ўладчача Мадэст Абрамаў прапанаваў аб'явіць цыпераніа і наступныя сезоны сезонамі беларускай п'есы. У пастаноўцы знаходзіцца п'еса маладога драматурга Юрыя Куліка «Старадаўняя казка», у аснову

якой пакладзена адна з народных легенд. Аляксей Дударэу прапанаваў драматургічны твор «Песня пра Зубра», у аснову якога пакладзена знакамітая паэма Міколы Гусоўскага. Мярнуецца паставіць і п'есу маладога аўтара Уладзіміра Клімовіча «Беркуты».

МУЗЫКА

«Пад дахам» СМД

АБТТ — абрэвіятура новай суполкі, Асацыяцыі, у якую аб'ядналіся беларускія трамбаністы і тубісты «пад дахам» Саюза музычных дзеячаў Беларусі. Членам Асацыяцыі можа быць як прафесійны музыкант, так і студэнт, і проста аматар гэтага мастацтва. Дэлегаты ўстаноўчай канферэнцыі матамі свайго згуртавання аб'явілі захаванне і перадачу музычнай моладзі традыцый беларускай трамбаннай і тубнай школ; арганізацыю фондаў бібліятэкі — аўдыявіда, навуковай, метадычнай, рукапісаў; напі-

санне гісторыі класаў трамбона ды тубы ва ўсіх музычных навучальных установах Беларусі; абарону творчых, прафесійных інтарэсаў і правоў членаў АБТТ і г. д. Прэзідэнтам Асацыяцыі абраны дацэнт Беларускай акадэміі музыкі Р. Лагонда, віцэ-прэзідэнтам — артыст аркестра ДАВТА П. Дударэнка. Наступны крок у дзейнасці АБТТ — уваходжанне ў склад Інтэрнацыянальнай Асацыяцыі трамбаністаў, наононт чаго ўжо ёсць папярэдняя дамова.

Ад менюэта — да імправізацыі

У Барысаўскай музычнай школе адбыўся незвычайны канцэрт — на сцэне гучалі творы, напісаныя вучнямі. Як вядома, «Надзея-92», Рэспубліканскі конкурс юных кампазітараў, адбыўся ў канцы мінулага года ў Гродне. У ім удзельнічалі і барысаўскія школьнікі Наташа Ціханова, Юля Лапковіч (педагог Т. Дарафеева). Прыемна пацішавалі іх з поспехам.

Імкненне да творчасці закладзена ў самой прыродзе чалавека. Але, як кажуць псіхологі, толькі раз у жыцці мы бываем творцамі ў галіне мастацтва — у дзяцінстве. Нягледзячы на жанры прагучалі ў канцэрце —

ры: аб'яднанне «Белмузінструменты», МПА «Панэцэя», якія дапамаглі ператварыць вечар у сапраўднае свята і заахво-

ціць юныя таленты. М. ПІШЧАНКА, выкладчык Барысаўскай музычнай школы.

ГІСТОРЫЯ

І ўсё — у філармоніі

Пачатак года ў канцэртным жыцці сталіцы — фестывальны. Дні харавой музыкі, Дні нямецкай музыкі — з удзелам беларускіх артыстаў ды замежных гасцей. І, па

традыцыі, — Дні джазу. Дарэчы, пра гэты студзеньскі фестываль вы зможаце сёе-тое пачытаць у бліжэйшых нашых нумарах...

ГАСТРОЛІ

Іспанія, Партугалія, Мінск

Днямі «Тоска» зноў адбылася на роднай мінскай сцэне. Зноў — гэта пасля трыумфальных гастрольных беларускай опернай трупы ды аркестра з гэтым спектаклем па гарадах Іспаніі і Партугаліі. Выканаўцы галоўных партый Н. Губская, Н. Залатарова, М. Грыгорчык, М. Майсеенка, дырыжор В. Собалеў ды рэжысёр-пастаноўшчык «Тоскі» М. Ізворска-Елізар'ева, як, зрэшты, і ўся шмат-

людная грамада ўдзельнікаў гастрольнага спектакля, зведалі сапраўды поспех у дасведчанай замежнай публіцы. Размова пра вялікую оперную вандрунку, з дэманстрацыяй відэаэстужак, знятых беларускім тэлебачаннем В. Скарцовай, адбылася заўчора ў ДАВТэ: удзельнічалі ў ёй артысты, кіраўніцтва тэатра, журналісты.

М. К.

ВЕЧАРЫ

Шляхта ўшанавала...

На вечары ў Доме літаратуры — да 185-годдзя з дня нараджэння Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, герба Лебедзь, — адбыўся букет прэм'ер новых песень на ягоныя вершы. Песню «Ліцівінка» З. Яўтуховіча выканала дзевяцікласніца СШ № 1 Мінска Галіна Цёмкіна. Цёпла прынялі слухачы вальныя цыкл Г. Смоляк «Трэба кахаць» у выкананні аўтаркі. Новыя песні на вершы Дуніна-Марцінкевіча спяваў бард У. Палушанка. Пра геніяльнасць класіка беларускай літаратуры як драматурга, паэта, пра-

заіка, музыканта і спевана гаварылі на вечары навукоўцы, літаратары, артысты — А. Астаханка, В. Рагойша, Г. Кісялёў, Я. Янушкевіч, Л. Акаловіч, В. Скорбагатаў. Выступілі таксама паэт В. Шніп, кампазітар З. Яўтуховіч, Лірычныя вершы В. Дуніна-Марцінкевіча чыталі М. Чырык і Б. Барысёнак. У канцэртнай праграме удзельнічалі саліст оперы М. Галкоўскі. Вечарына была праведзена радаводнай літаратурнай і музычнай гасцёўняй згуртавання Беларускае Шляхты.

П. ГАРДЗІЕНКА.

СПАДЧЫНА

Дзецяма падабаецца фальклор

Амаль увесь вольны час аддаюць заняткам у фальклорным ансамблі многія дзеці Хожаўскай сярэдняй школы Маладзечанскага раёна. Кіраўнік яго — Яўгенія Аляксандраўна Чаброўская — за два гады здолела стварыць такі зладжаны танцавальны калектыв, якому па сіле складання фальклорнай праграмы — такія, як «Каляды», «Масленіца», «Гуканне вясны» і іншыя. Ансамбль «Хажулянка» стаў ужо лаўрэа-

там рэспубліканскага конкурсу і атрымаў званне ўзорнага. Зараз юныя танцоры рыхтуюць новую праграму да міжнароднага фестывалю іветак, які пройдзе ў рэспубліцы Мары-Эл, іх чаканае таксама канцэрты ў Сант-Пецярбургу.

Фрагмент фальклорнай праграмы «Каляды».

Фота Валерыя АЛЯШКЕВІЧА, БЕЛІНФАРМ.

ДРУК

«Пачатковая школа», № 12

Зрабіць падарожжа ў адзін з самых старадаўніх і цікавых нашых гарадоў запрашае А. Сторажава — «Нявіжін — скарбонка таямніц». З кнігі К. Цвіркін «Той курган векавыя...» перадрукаваны раздзел, што расказвае пра сувязь з беларускай зямлёй А. Міцкевіча — «Муза Адама Міцкевіча». Галоўны адміністра-

тар Дзіцячага музычнага тэатра-студыі І. Максімон выступае з артыкулам «Чароўнае слова — Тэатр». Прапанаўца чытацкай увазе праецт навучальнай праграмы па літаратурным чытанні для 1-4 класаў школ з беларускай мовай навучання, складзены М. Шаўлюскай і М. Мішчанчуком.

Думкі... «Беларускай думкі»

У першым нумары часопіса «Беларуская думка» многія матэрыялы звязаны з адраджэнскай працамі, праблемамі беларускай дзяржаўнасці. «Патрэбна ідэя, зраўняла народ» — такая тэма гаворкі галоў-

нага рэдактара «БД» У. Вялічкі з акадэмікам Г. Лычом. Загадчык лабараторыі этнічнай геаграфіі Мінскага педагогічнага ўніверсітэта С. Польскі свае развагі наваў «Азартныя гульні ў геаграфічныя карты».

Пытанні паліталогіі закралі ў выступленні У. Снапкоўскага «Дом без падмурку».

Часопіс пачынае серыю публікацый «3 гісторыі філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі». Воблім Ефрасініі Полацкай паўстае ў нарысе В. Шалькевіча «Шчасная праца твая і подзвігі».

М. Бандарэнка расказвае пра Р. Траўгута — «Мяцэжны генерал». Пад рубрыкай «Тайна архіваў» змешчаны пачатак артыкула «Эпідэмія зла», у якім гаворыцца праўда пра XVI з'езд КП(б)Б. Некаторыя пытанні гіс-

тарыяграфіі Беларусі закралі ў выступленні Э. Іофэ «Ірка на цэле ісціны». Трыгожны роздум У. Ліпскага «Ці народзяцца нашчадкі?».

У «Літаратурнай гасцёўні» — вершы В. Гардзея і ўрывак з кнігі У. Глушанова «Расплата». «Духоўны свет» — гэта спроба калектыва партрэта кінастудыі «У профіль і анфас» Я. Ковалева, «Тутэйшасць»: хва-роба ці выратаванне? П. Васючэнікі, слова П. Сабіны пра жывапісца А. Кузьміча «Спявак жаночай прыгажосці», іншыя матэрыялы.

«Роднае слова», № 1

«На прастор! На шырокі прастор!» — развагі галоўнага рэдактара М. Шаўлюкіна ў сувязі з уступленнем часопіса ў Другое п'яцігоддзе.

Прадастаўнічы раздзел «Філалогія» — штрыхі да творчага партрэта Д. Бічэль-Загнетавай «...Абнімаюць рукі Беларусы», напісаныя А. Петрушкевіч, артыкул Б. Сачанкі пра літаратуру беларускага замежжа «3 даўнага выраю...», перадрок лімаўскага выступлення Н. Арсенневай «Я не палітык, ніколі ім не была...», згадкі М. Мішчанчука пра лёс і творчасць паэтэсы «Між берагамі», творы Д. Бічэль-Загнетавай і Н. Арсенневай.

В. Мартынаў разглядае месца беларускай мовы сярод іншых славянскіх і неславянскіх моў — «У

мовы роднай — моцнае карэнне». Крыху нечаканы артыкул С. Іванова — «Ваўкалак — правабраз... пастуха?».

Друкуюцца праграма-праспект па беларускай літаратуры для VIII—XI класаў (літаратура перыяду грамадзянскай вайны і 20-х гадоў, раздзел падрыхтаваны М. Мушынінскім, В. Каваленкам, М. Ароном, С. Лаўшюком), распрацоўкі ўрокаў па творчасці Ц. Гартнага («У васкросную верыць краіну...») А. Майсейкіна, А. Васілевіча («Дружба — вялікая сіла» М. Жуковіча), М. Яўхімава падрыхтавала сцэнарый вечарыны ў сувязі са 100-годдзем з дня нараджэння М. Гарцкага — «Памножым славу Айчыны нашай...».

«Спадчына», чарговы нумар

Апошні, шосты за мінулы год нумар часопіса «Спадчына» адкрываецца артыкулам А. Грыцкевіча «Бітва пад Оршай 8 верасня 1514 г.». Нясумненна, выкліка цікавасць публікацыя амерыканскага гісторыка-беларусказнаўцы Н. Вакера «Ліквідацыя беларускага нацыяналізму».

У. Казьбяржук прапанаваў перагляд А. Гурыновіча першае апавяданне Э. Ажэшкі «Малюнак з галодных гадоў», якое ў беларускай варыянце мае назву «3 гадоў голаду». Друкуюцца працяг артыкула Г. Пікарды «Алегарычная геральдыка Францішка Скарыны...» (пераклад з англійскай А. Кудраўцава).

Сярод іншых матэрыя-

лаў — артыкулы Я. Анішчанкі «Казырная карта пецярбургскага двара», А. Ярашэвіча «Гаштольд», І. Сінчука «3 гісторыі грашовага абарачэння», А. Трусава «Кафля з раскопак на Старым замку ў Гродне», раздзел з кнігі архіепіскапа А. Мартаса «Беларусы ў гістарычным дзяржаўным і царкоўным жыцці» («Літоўска-Наваградская мітраполія»), працяг публікацыі Ю. Вольфа «Князі на абшарах Вялікага княства Літоўскага ад канца XIV ст.», малавядомыя старонкі з беларускай гісторыі, раскрытыя Г. Кісялёвым («Постацы»), рэцэнзія А. Марціновіча на кнігу В. Чаропкі «Храм без бога»...

«Бліжні Захад» з намі?

З'явіўся першы нумар штотыднёвай газеты «Бліжні Захад» за сёлетні год. З выданнем гэтым знаёмы, бадай, нямногія. Да 1991 года газета называлася «Забеспячэнне», з'яўлялася афіцыйным органам Дзяржспаса БССР. Пасля назву памяняла, але па-ранейшаму распаўсюджвалася толькі па падпісцы. Цяпер жа «Бліжні Захад» паступае і ў розніцу.

Ну, а якая нам справа да «Бліжняга Захаду»? У першым сёлетнім нумары прыцягвае ўвагу артыкул М. Крапак «Ці можа мастак рабіць грошы ў нашай асобна ўзя-

тай краіне?», у якой закірануюцца няпростыя пытанні выжывання мастакоў у рыначных умовах. У рэдакцыйнай прыпісцы паведамляецца, што рэдакцыя мае намер у адным з бліжэйшых нумароў пачаць цыкл матэрыялаў пра тое, як выжыць людзям творчай прафесіі (творчым саюзам таксама) у час сучаснай камерцыяцыі. Што ж, задума цікавая, бо, прызнаем, сёння няўтульна не аднаму Саюзу мастакоў, але і Саюзу пісьменнікаў, іншым творчым суполкам таксама... А. М.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

«Полацак», два гады...

Часопіс «Полацак» завяршыў свой другі год. Паколькі летам (як і пазалетась, так і летась) нумары не выходзілі, што за мяжой, дарэчы, практыкуецца ў многіх краінах, навагодні стаў дваццатым па ліку. Адкрываецца ён традыцыйнымі віншаваннямі, у тым ліку і пасланнем народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава.

Змешчаны працяг артыкулаў М. Белямуна «Тапаграфія знаходак манет і аздобаў», П. Урбана «Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцінаў», закінчанне «Чароткага нарыса гісторыі дзяржавы і права Беларусі» Я. Юхо. Пра сучасныя культурныя стасункі, работу часопіса «Тэатральная Беларусь» расказвае яго галоўны рэдактар А. Сабалеўскі — «На хвалі беларускага «Адраджэння». «Багаце нетраў Беларусі» — тэма выступлення Р. Гарцкага.

Публікуюцца працяг «Уласнаручных паказанняў Езавітава...», слова

М. Сяднёва «Чалавечы ў пазіі Генадзя Бураўніна», замалеўка М. Басніна «Як Янка ў лес хадзіў», наваля С. Белай «Першы снег», згадкі А. Старадарожскага «75 годкі Усебеларускага кангрэсу ў Мінску», гімн клуба «Спадчына», «Жыве Беларусь» (слова А. Знава, музыка Г. Смоляк).

Прадастаўлены раздзелы «Нашыя карані», «Паміж зямлямі».

НА ВЫШЫНІ АБСУРДУ

(Пачатан на стар. 5).

З'ява гасцявання гэта тактычны вузел для следчых. Колькі апісана ў рамане і ўспамінах рэвалюцыянераў, у судовых паперах сітуацый, калі змоўнікі праводзілі тайныя зборні пад выглядам імянінаў, вяселляў, нават хаўтураў. З'езд заходнебеларускіх пазтаў адбыўся ў 1934 годзе ў Вільні пад выглядам застолля з выпадку імянінаў гаспадаровай дачкі, будучай жонкі Максіма Танка Любоўі Андрэеўны Асаевіч. Дык чаму ж менскім шэрлакам холмсам не западозрыць, што і ў Купалы ідуць змоўніцкія сродкі з балаяваннямі? Галоўнае, спадбаецца гэта масе, яна ж ужо галадала ад «вялікага пералому», і адкрыццё, што недзе нейкія нацдэмы беспрабуда п'юць-гуляюць, падые прэстыж ГПУ. І выкрыла следства некалькі гасцёўняў, акрамя Купалавай, — у Язэпа Лёсіка, Сцяпана Некрашэвіча, Івана Краскоўскага ды іншых, але Купалава была вышэй усіх. Дразніла гэта новых уладароў, якія ўваля ўжо новыя звычкі, вырашаць пытанні на сходах, на мітынгах, а ў крайнім выпадку — у кабінетах, а не ў салонах ці гасцёўнях. Наведальніцаў гасцёўняў ператварылі ў кіруючы цэнтр СББ. Асабліва раз'ярэвала следства тое, што ў гасці да нацдэмаў хадзілі партыйныя тузы.

Тэма гасцявання сапраўды смачны кавалачак для пісьменніка-сатырыка. Настроненыя следчыя, пачуўшы зверху сігнал, што гасцяванне ў нацдэмаў — гэта канспірацыя, ставяць арыштаваным гаспадарам і наведвальнікам гасцёўняў пытанне: «Чо делалі званыя гасці партыйны? Оказывали ли вы на них влияние?» Этыка, заўважыць чытач, ніжэй абсалютнага нуля. Арыштаваны гаспадар палінен быў аббрахаць самога сябе, прызнацца, што саядома дэмаралізаваў сваіх гасцей. І вось як адказавае на гэтыя пытанні Сцяпан Некрашэвіч, дарэчы, у гэтым выпадку чамусці па-расейску, бо ўвогуле ён, ці не адзіны з лідэраў Адраджэння, і пад арыштам не пераходзіў на мову следчых: «Чо делалі у мяня партыйны? Ужынали или обеды, а некоторые... играли в преферанс. Тишка любил поиграть в воза».

Оказывал ли я на них нацдемское влияние? Возможно, что и так. Фактов однако припомнить не могу. Партийцы с «верхов» политики своей мне не раскрывали»¹.

Але гэта было не тое следства, дзе арыштаванаму дазвалялася адмаўляцца ад закідаў. Пачуўшы гэта, акадэмік Сцяпан Некрашэвіч запісаў уласнаручна ў пратакол: «Куда чаще однако партийцы собирались на квартире. как некоторые говорили, в салоне Янки Купалы» (т. 4. С. 456).

Прааналізаваць бы гэтыя адказы сацыялогу і псіхологу. Дуэль паміж этыкай таварыскага жыцця, этыкетам цывілізаваным і здзічэлым. Колькі саманадзейнасці на адным баку і колькі страху на другім: хоць бы не ўгнавіць тых, што дэпытваюць, а яшчэ больш тых, што гасцявалі і змогучы заступіцца за гаспадар гасціннай хаты, які трапіў у бяду. А яго ж да нядаўняга часу паважалі і хвалілі і намерсе і ўнізе, ды і сам сябе ён паважаў...

Язэп Лёсік, патурбаваны тымі ж пытаннямі, таксама адводзіць следчых ад аб'екта, але па-свойму, мужыкавата і іранічна ды хітра: «Асаблівае значэнне мелі сустрэчы: «госці» ў кватэры Я. Купалы, Я. Коласа і С. Некрашэвіча. Туды прыходзілі пагаварыцца, выпіць і закусіць камуністы і прадстаўнікі ўладаў, беларусы і небеларусы» (т. 3. С. 297). Тут чуюцца спроба ачышчэння Купалавай кватэры: ад міфаў, якімі яна абрасталала ў ходзе следства.

Чаго толькі ні прыпісвалі Купалаваму дому на допытках расчараваныя адраджэнцы! Сціплы драўляны дамок у вахах знявачаных допытках «на изнурение» ахяр станавіўся кодлам, дзе вядзьмак з вядзьмака па загадзе цмока ператварыў сваіх гасцей у нацдэмаў. Вось паказанне С. Некрашэвіча: «Янка Купала... меў заданне апрацаваць у нацыянал-дэмакратычным напрамку сваіх гасцей з ліку партыйцаў» (т. 3. С. 449).

Ластоўскі глядзіць на гасцяванні як еўрапеец, без малейшай табуізацыі гэтых таварыскіх адносін, хоча паставіць следства на дзелавы сансоўны лад: «...у Менску да мяне даходзілі чуткі, што некаторыя беларускія групы захапляюцца палітыкай, што ў іх бывае абмен думкамі на палітычныя тэмы і, можа быць, нават перыядычныя сходы. Чуў я гэта з крыніцы, якія не адабралі і якія спачувалі гэтаму, больш за ўсё, наколькі я прыгадваю, ад жонкі Купалы. Але заўсёды надта цымяна, расплывіста і нядобразычліва».

У ліку такіх асоб называлі Краскоўскага, Цвікевіча і, здаецца, Трэмповіча. Я з гэтымі асобамі (акрамя Трэмповіча) пераносіў цяжкую барацьбу за граніцаю. На горкім вольцы ведаў іх незвычайнасць у адносінах да былых сваіх паплечнікаў (у рукапісе — «сочленов») у выпадку, калі яны не пажадалі ім падпарадкавацца. І таму асабліва насцярожыўся. На шматлікія прапановы Цвікевіча завесці ўзаемныя відзіты, бываць дома я не пайшоў...

У часе прыёмаў на маёй кватэры я зусім свядома, улічваючы мажлівасць праяўлення адзначанай гурткоўшчыны і размоў у такой форме на палітычныя тэмы я, калі прыходзілі гасці, клаў на стол карты і прапаноўваў гуляць да вачэры. За сталом жа, калі ўзнікалі размовы на нежаданыя (у рукапісе — «неудобные») тэмы, я прапаноўваў заспяваць песню, сам заспяваў, або прасіў каго-небудзь з прысутных...

Аб гасцяваннях у чужых кватэрах гаварыў або дома, або ніяк. Лёсік запрасіў на вечар (імяніны сястры Грамыкі); быў Купала, студэнт Улашчык. «Бяседа не клеілася, адны чужаліся другіх. І мы рана разышліся» (т. 4. С. 18—19, 20, 118).

Пра Купалаву гасцёўню Ластоўскі на допытках не гаворыць нічога. Відаць, на следчых ён рабіў такое ўражанне, што пра побытавыя з'явы пытаць яго было непрыстойна нават следчым.

Вацлаў Ластоўскі ўвогуле адмаўляўся пацвердзіць версію, быццам гасцяванні былі закканспіраванымі зборамі змоўнікаў. Адказаў па-еўрапейску, што гаспадары яго аб гэтым не папярэджвалі. Купала і Ластоўскі — даўнія сябры, працавалі разам у рэдакцыі «Нашай Нівы», дыскусавалі аб шляхах развіцця беларускай пазіі і вызваленчага руху, дружылі. Дык чаго б ім драбнец, зласлівіць?

У грамадзянскую вайну дарогі нашаніцаў разышліся: Ластоўскі выехаў у Коўна, узначаліў урад БНР, выступаў перад Лігай Нацый у Генуі, Парыжы, Рыме, змагаўся за незалежную беларускую дзяржаву, а Купала застаўся ў Менску, змірыўся з рэвалюцыяй, але не абагуляў яе, а дабіваўся ад савецкай улады таксама Беларускай вольнай і прасторнай, калі ж саветы пашырылі тэрыторыю рэспублікі, прынялі праграму беларусізацыі, дык і паверыў у шчырасць намераў ды клопатаў пра адраджэнне беларускай дзяржаўнасці, мовы і душы. Калі глядзець на лёсы Купалы і Ластоўскага палітычна, дык яны хораша ўкладваюцца ў сюжэт, які раздражняў бальшавіцкіх артадоксаў, стаў нават сігналам для контрбеларусізацыі. Я сустрэў пераказ гэтага сюжэта ў дэкладзе Затонскага ў 25-томе следчай справы Ластоўскага і іншых членаў СББ. Са злосцю пераклаў гэты сюжэт ідэолаг і следчы: Усевалад Ігнатэўскі, развітачычыся з Пётрам Крачэўскім перад прыходам бальшавікоў у Менск, сказаў сябру: «Ты ідзі служыць Беларусі на Запад, а я пайду на Усход». Так па-братэрску развіталіся кіраўнікі Беларускай камуністычнай арганізацыі з прэзідэнтам БНР. Здавалася б, што тут такое? Нормальны чалавек убачыць трыумф патрыятычнага пачуцця і абавязку над палітычнымі стражамі, партыйнымі арыентацыямі. А бальшавіцкія ідэолагі тыпу Затонскага, які развяза праехаўся па гэтым развітанні ў сваім цэнтрышальскім дэкладзе, бачылі здрадліваць, двурушніцтва, каварства».

Нялёгка давалася Ластоўскаму патрыятычнае шчыраванне для Беларусі на Захадзе, сітуацыі былі складаныя, паплечнікі не заўсёды надзейныя, мажлівасці сціплыя, а ён не дазваляў сабе

ні хітрыкаў, ні лавіравання, займаўся палітыкай сумленна. Таму і з горыччу прыгадваў у цяжкі час: «Я абкружыў сябе адпадкамі імперыялістычнай вайны...»

Падрабязна расказаў на следстве пра тры выпадкі, якія закранулі яго за жывое, нават пазбаўлялі раўнавагі душы, а адзін давёў да самагубнага адчаю.

Першае здарэнне адбылося ў Рызе ў 1920 г. Ластоўскі прыехаў туды, бо чакаліся перагаворы паміж Польшчай і Савецкай Расіяй, дзяржавамі, што вялі вайну на тэрыторыі Беларусі і Украіны. Ластоўскі сустрэў у Рызе ўкраінскага палітыка Цярэшчанку, які ўгаварыў яго пайсці разам да польскага дыпламата Лёна Васілеўскага² пазандзіраваць сітуацыю. «Было гадзін 11—12 дня. Засталі яго ў пасцелі. Цярэшчанка прадставіў мяне Васілеўскаму. Размову пачаў Васілеўскі з пытання: «Чаму вы пакрыўдзілі Булак-Балаховіча? Ён бойкі чалавек. Я сказаў, што нашы погляды на Балаховіча розныя. У часе вайны, — адказаў Васілеўскі, — баявітымі людзьмі нельга грэбаваць таму, што розныя погляды: Булак-Балаховіч ужывае бандыцкія сродкі, але ў час вайны яго трэба выкарыстаць, а пасля вайны павесіць».

Далей Васілеўскі прапанаваў ураду БНР здаць свае мандаты Найвышэйшай Радзе³ і ўрэшце спытаў мяне, ці мне вядома, што паміж Найвышэйшай Радой, уласна А. Луцкевічам і Польскай дзяржавай паразуменне. Я сказаў, што мне гэта невядома. Васілеўскі, развітачычыся, яшчэ раз параіў перадаць мандаты Найвышэйшай Радзе.

Калі мы выйшлі ад Васілеўскага, я быў пакрыўджаны на Цярэшчанку, які навазаў мне гэты непрыемны відзіт» (т. 4. С. 12).

Другі прыкры выпадак напаткаў Ластоўскага ў 1922 г. Ён быў тады прэм'ерам Рады міністраў БНР на эміграцыі. Прэм'ер заўважыў негаспадарлівасць у выкарыстанні мільёна марак, які далі ўраду немцы, зацікаўлены ў падтрымцы антыпольскай пазіцыі БНР. А ковенскі ўрад намераўся вызваліць ад войскаў генерала Жэлігоўскага беларускія землі Сярэдняй Літвы і стварыць незалежную дзяржаву, федэратыўна звязаную з Літвой. Сталіцай магла быць Вільня.

Гаспадарныя немцы далі свой мільён субсідый не грашма, а таварамі, прытым не найпершай якасці. Рада БНР назначыла камісію на чале з міністрам фінансаў Вальковічам, якая павінна была прадаць тавары і пакласці грошы ў касу ўрада БНР. «Вальковіч заклячаў гандлёвыя справы, — гаворыць Ластоўскі, — але грошы ў касу паступалі марудна, і калі я аднойчы захацеў прысутнічаць на пасяджэнні гандлёвай камісіі, дык члены яе проста мяне прагнелі. Я запатрабаваў пісьмовую справаздачу. На гэта Вальковіч адказаў мне пісьмом з'лянкай. Тады я вынес пісьмо Вальковіча на разгляд урада, але і там не атрымаў падтрымкі. Тады я падаў у адстаўку. Адстаўка была прынята вельмі ахвотна: старшынёй Савета Міністраў быў абраны А. Цвікевіч. Я ж выйшаў з ураду і паступіў на службу да літоўцаў па выданні беларускай літаратуры для Заходняй Беларусі. Пасля гэтага было некалькі спробаў здаваць мяне з боку А. Цвікевіча і БНР апошняга складу» (т. 4. С. 14).

Самы прыкры выпадак здарыўся з Ластоўскім пасля прыезду ў Менск на сталае жыхарства ў 1927 годзе. Год раней ён прыязджаў у Менск дэлегатам на Міжнародную навуковую канферэнцыю, прыглядаўся, як ідзе працэс адраджэння беларускай культуры, і пераканаўся, што ўрад БССР зацікаўлены справай, стварае ўмовы для працы навуковай і творчай інтэлігенцыі, і тады падумаў, ці не пераехаць яму на прыкладзе тых міністраў БНР, што перадалі свае паўнамоцтвы ўраду Савецкай Беларусі, вярнуліся ў Менск ды паспяхова працуюць сабе на карысць беларускага Адраджэння.

Здзівіла яго толькі, што старыя сябры, нашаніцы — Купала, Смоліч, Бядуля і былыя эмігранты Вальковіч, Краскоўскі, з якімі чубіўся, сустрэлі яго

цёпла, запрашалі ў гасці, але калі ён спрабаваў загаварыць аб сваім пераездзе ў Менск на работу, дык не чуў ні адабрэння, ні адмовы нават ад Купалы ці Ігнатэўскага. «Я вынес уражанне, — сцвярджае Ластоўскі, — што роўна нічога пэўнага даведацца нельга і трэба самому прыняць тое ці іншае рашэнне».

Перад ад'ездам (з канферэнцыі. — У. К.) аднойчы зайшоў да мяне ў гасцініцу незнаёмы мне грамадзянін і назваўся А. Адамовічам, беларусам, камуністам... Адамовіч гаварыў свабодна аб усім... І раіў пераязджаць у Менск для навуковай працы, запэўніваючы, што мне будзе прадстаўлена адпаведная праца» (т. 4. С. 17). Паверыў Ластоўскі самаўпэўненаму партыйнаму функцыянеру, які ўдарным тэмпам беларусізаваў далучаны да Беларусі ў 1924 годзе Калінінскі раён. Па думцы А. Смоліча, такая беларусізацыя прынесла больш шкоды, чым карысці Адраджэнню, бо дала карты ў рукі расійскім шавіністам.

Ластоўскі даверліва гаворыць, нібы і не на следстве, што перанёс на эміграцыі многа расчараванняў у людзях і прыйшоў да высновы, што «не можа быць ніколі ніякай падпольнай арганізацыі з трох чалавек, у якой адзін з удзельнікаў не быў бы правакатарам, што ўсякая падпольная арганізацыя заўжды з'яўляецца цёмнаю аферай або дэмагога або правакатара» (т. 4. С. 18).

Не абышлі, дагналі Ластоўскага інтрыгі непагаслыя там, за граніцай, прывезлі вуголле злапамятнасці асобныя раейшыя паплечнікі, насамперш Іван Ігнатэвіч Краскоўскі.

«Краскоўскі на першым тыдні пасля майго прыезду ў Менск пачаў гаварыць, што Ластоўскі правакатар. Гэта паведамліў мне А. Адамовіч. Я так моцна разладзіўся ад гэтых гутарак, што аднойчы прыйшоў да Купала і гаварыў жонцам Купалы, што такое прызнанне Краскоўскага прыводзіць мяне да думкі аб самагубстве. І сапраўды, мне здавалася, што мае ворагі нідзе ў свеце не пакідаюць мяне і самагубства — адзінае выйсце з такога становішча. Пра сваю крыўду я таксама гаварыў Ігнатэўскаму» (т. 4. С. 19).

Над гэтымі выказваннямі, хоць яны былі зроблены пад прымусам, на допыце, варта задумацца. Яны датычаць пераважна прыватнага і таварыскага жыцця, таму наўрад ці чапляліся следчыя да прыведзеных мясцін у паказаннях. Мне тут бачыцца выпрабаванне бядоу інтэлігентных людзей, звязаных ідэяй Адраджэння, але скалечаных умшальніцтвам следчай машыны талітарызму. Ластоўскі ўяўляе сабою каштоўны тып грамадскага, палітычнага і культурнага дзеяча, які ўсе віды дзейнасці, а палітыку насамперш, правярае этыкай. Дасягнуць такой цэльнасці асобы двум яго спрэчнікам не ўдалося.

Следчыя справы Ластоўскага, Краскоўскага і Цвікевіча даюць матэрыял для меркаванняў аб сутнасці канфлікту, які выбухнуў у Менску з жахлівым рэзультатам. Па-мойму, з боку Краскоўскага гэта была помста за кранутыя калісці ў пачатку 20-х гадоў амбіцыі. Краскоўскі быў тады старшынёй Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні, пасля ад'езду з Коўна ў Прагу Тамаша Грыба стаў міністрам асветы ва ўрадзе Ластоўскага. Ён меў падставу чакаць, што прэм'ер запрасіць яго з Вільні ў Коўна, але яму была запрапанавана пасада дырэктара яшчэ не адкрытай беларускай гімназіі ў Дзвінску. Ластоўскі мог тут кіравацца тым, што Краскоўскі меў вострую антыпольскую арыентацыю і яго пераезд у Літву мог бы насцярожыць польскія разведвальныя службы, што было непажаданым у час, калі ўрад БНР ствараў паўстанцкія структуры на Гарадзеншчыне і Беластоцчыне. Краскоўскі мог прыняць сваё перамяшчэнне як паслугу, зробленую Ластоўскім польскаму боку. У кожным разе на следстве ён настойліва адносіў Ластоўскага да ліку польскай арыентацыі, а гэта ўжо

КИМБЕРГ Якаў Мікалаевіч

Беларускае тэатральнае мастацтва панесла цяжкую страту. 27 студзеня на 84-м годзе жыцця памёр Якаў Мікалаевіч Кімберг — народны артыст Рэспублікі Беларусь, адзін са старэйшых майстроў беларускай драматычнай сцэны.

Якаў Мікалаевіч Кімберг нарадзіўся 3 (16) снежня 1909 г. у г. Адэса. Пасля атрымання спецыяльнай тэатральнай адукацыі працаваў у Бабруйскім калгасна-саўгасным і Бабруйскім абласным драматычным тэатрах. У час Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся на флоте, у дзеючай арміі.

З 1947 г. назаўсёды звязаў свой творчы лёс з Гродзенскім абласным драматычным тэатрам, якому аддаў больш чым 25 гадоў творчай энергіі і жыцця.

Менавіта на сцэне гэтага тэатра яскрава раскрыўся глыбокі, рознабачны артыстычны дар Якава Кімберга. Багатая выяўленчая палітра сцэ-

нічных фарбаў, схільнасць да імпрэвізацыі, спалучэнне псіхалагічнага аналізу з выразным знешнім малюнкам заўсёды вылучалі выграны ім ролі. Гэта Бубнаў і Манахаў у п'есах М. Горкага «На дне» і «Вервары», Аркашка і Шмага ў п'есах А. Астроўскага «Лес» і «Без віны вінаватыя», Чабутыкін у п'есе А. Чэхава «Тры сястры», Мітрыч у п'есе А. Талстога «Улада цемры», цэлая галерэя іншых гістарычных і сучасных вобразаў айчыннай і сусветнай драматургіі.

Удзячны глядач назаўсёды запомніў выдатныя работы, створаныя Якавам Кімбергам па творах беларускіх аўтараў — Шыковіч («Сэрца на далоні» паводле І. Шамякіна), Цярэшка («Трыбунал» А. Макаёнка) і многія, многія іншыя ролі, якім заўжды была ўласціва вялікая жыццёвая верагоднасць, мяккасць, яркі гумар і чалавечая цеплыня.

Апошнія гады жыцця Якаў Кімберг многа і

плённа працаваў у Гродзенскім культурна-асветным вучылішчы, аддаючы свой багаты сцэнічны вопыт творчай моладзі.

Якаў Кімберг заўсёды вылучаўся сваёй чалавечай шчырасцю і грамадзянскай адказнасцю, прымая актыўны ўдзел у грамадскім жыцці рэспублікі, узнагароджаны шэрагам баявых і працоўных ордэнаў і медалёў.

Усё жыццё Якава Кімберга — прыклад самаадданага, вернага служэння мастацтву на карысць народу, у імя нашай Бацькаўшчыны. Памяць аб ім будзе жыць у нашых сэрцах.

М. ДЗЯМЧУК, Н. ГІЛЕВІЧ, Я. ВАЙТОВІЧ, Д. АРЦІМЕНЯ, М. КАЛАЦЕЯ, А. ДУДАРАУ, М. ЯРОМЕНКА, В. БРЫКАЧ, С. ДОМАШ, І. МАШКО, С. СТАНЮТА, Л. ДЗЕМЯНЦЕВА, В. ГРЭЧЫНСКІ, М. ЕМЯЛЬЯНАУ, В. СМАЧНЕУ.

ДВА ЛІСТЫ НА АДНУ ТЭМУ

БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫКА... У РЭЗЕРВАЦЫІ?

Пэўна і вы заўважылі, што нават сур'езныя да змрочнасці сюжэты перадачы «Апоўдні» перабіваюцца песенькамі, здабытымі, мабыць, з тых «філармоній», што ў безлічы рассыпаны па рынках. Дзяржаўнае паведамленне можа змяніцца стогнамі-ўздымамі «Ах, какая жэнціна!». А каб не скруціць магі, мяркуючы над канцэртнымі рынкамі, прапануюць пераклучыцца на праблему сітуацыі тыпу «Я на камушке сідел, дэвікі в озере купались» і г. д.

Гэта ж колькі змарнавалі часу Аладаў, Алоўнікаў, Падкавыраў, Туранкоў, Чуркін, Багатыроў, Пукст і шмат іншых жывых і памёрлых людзей, ствараючы беларускую музыку! Навошта яе было ствараць, калі маладая разумніца паведаміла мне па тэлефо-

не, што «мы не прапагандуем беларускую музыку». Праўда, гэта не ва ўсім Беларускім радыё, а ў «отраслевых перадачах». Так што беларуская музыка яшчэ мае сваю рэзервацыю! А ў «отраслевых перадачах» і надалей хрыпатыя, бы з пераполю, люмпен-інтэлігентны і пісклявыя дзвучыты пераросткі будучы выкрываць свае немудрагелістыя тэксты, упэўненыя ў гарантываным заробку. Усю гэтую пошасць, на шчасце, нельга прылічыць ані да музыкі, ані да беларускай культуры ўвогуле. Каму і дзеля чаго патрэбна дзейнасць такіх культуртрэгераў на нашым радыё? Няўжо так прыёмна мець выгляд каланіяльнай установы?

Са сваімі пытаннямі я і паспрабаваў звярнуцца на радыё. Але ўсё атрымалася дакладна па-

водле Райкіна: пінак пашыты дрэнна, але вінаваты нямат. Шмат хто са мной пагаджаўся, але даваў чарговы тэлефон. Хто ж заказвае музыку на Беларускім радыё?

33-34-66 — тут па чарзе бралі трубку чацвёрга супрацоўнікаў: патлумачылі і пра «нацыяналізм», пошласць, відаць, менш небяспечная? 33-88-07 — не мае дачынення. 33-36-44 — накіравалі да сп. Казякіна, 33-88-38 — адказалі, што сп. Казякін у пытаннях музыкі «ні пры чым». 33-88-19 ды 33-88-18 ахвотна выслухалі, але і тут не ўплываюць на выбар музычнага дапаўнення «отраслевых перадач». Відаць, іх робіць нейкія піраты альбо само кіраўніцтва радыё?

Аркады ЖУКОўСКІ,
інжынер-механік.
г. Гродна.

ПАШКАДУЙЦЕ НЕРВОВУЮ СІСТЭМУ!

Я вельмі паважаю наша Беларускае радыё, асабліва яго музычныя і літаратурныя перадачы. Мне падабаюцца канцэрты па заяўках, «Вечары на канале», «Жадаю вам...»

Есць многа чужоўных знаходак, цікавых маладых музыкаў, спевакоў. І што я заўважыў: калі добрая музыка пачынаецца з раніцы, то ўвесь дзень ходзіш бодзёры, з узнятым настроем. І калі па радыё грае з раніцы не сапраўднае эстэтычнае музыка, якая нясе асалоду душы, а нейкая траскатня з бяздушных гукі, то гэта ўжо, выбачайце, «цыркулярная піла», ад якой толькі разбурае нервовую сістэму. Колькі дзецца гэтай заходняй крыклівай рок-музыкі па нашым радыё — вельмі шмат! Няўжо там выпадковыя людзі, няўжо іх не турбуе, што часта па радыё гучыць бязглуздзіца, якая разбурае наша здароўе. Такая добрая і

гуманная душа ў нашага народа, і непатрэбна нам усялякая сусветная халтура, ды яшчэ з неўразумелым тэкстам.

Не падумаіце, што я праціўнік модных хвалючых у музыцы. Не, калі гэта

сапраўдная знаходка для слыху, для розуму, для душы. Застаўкі, паўзы музычныя павінны быць заўсёды прыемныя для слыху.

Лявон ДУБОУСКІ,
г. Мар'іна Горка.

АД РЭДАКЦЫІ. Мо і занадта эмацыянальныя допісы нашых чытачоў, але ёсць у іх і рацыянальнае зерне. Сапраўды, побач з размаітымі — папулярнымі, асветніцкімі, аналітычнымі, элітарнымі нават — праграмамі, якія рыхтуе рэдакцыя музычнага вяртання Беларускага радыё (згадайма: «Музычны канал», «Тэра гармонія», «Моладзі пра музычнае мастацтва», «Музычны ключ», «Музыка на ўсе часы», «Вялікая музычная вандроўка» і інш.), трапляе ў эфір і «даважак». Ці заўсёды ён мае дачыненне да МУЗЫЧНАЙ КУЛЬТУРЫ? Ці заўсёды патрапляе ў рэчышча нашай яшчэ захаванай, але пакулі не адроджанай духоўнай адметнасці? Ці варта беларусам развінаць абдымкі насустрач татальнай амерыканізацыі, якой так адчайна супраціўляецца здарова частка культурнай «кансерватыўнай» Еўропы? Не сумняваемся, стаўленне да гэтай публікацыі будзе рознае, і, магчыма, рэдакцыя атрымае яшчэ іншыя пісьмы накіонт «аздобы» радыёперадач, накіонт музычнай атмасферы ў нашым эфіры.

АДДЗЕЛ МУЗЫКІ «ЛіМа».

Саюз тэатральных дзялаў смуткуе ў сувязі з канчыннай члена саюза АЛЯШКЕВІЧА Міхаіла Леанардавіча і выказвае глыбокае спачуванне сям'і і блізкім нябожчыка.

ўспрымалася следчымі як моцна абцяжарваючая акалічнасць. На следстве 15 ліпеня 1930 г. ён зрабіў падзел уяўных кіраўнікоў СВБ па арыентацыях: «Сярод членаў СВБ былі два накірункі: незалежніцкі, федэралісцкі, да якога адносіўся я, Смоліч, Трэмповіч, і паланіфікацыйнае — Ластоўскі, Некрашэвіч, Лёсік і неакрэслены А. Цвікевіч. З ліку тых, што стаялі блізка да цэнтру СВБ, Якаў Колас прымікаў да групы, якую ўзначальваў я, а Янка Купала прымікаў да групы Ластоўскага» (т. 4, с. 156). Бясспрэчна, следчыя паказалі пратакол з гэтымі няслужымымі падзеямі Ластоўскаму. Даказаць надуманасць іх было нялёгка, тым больш, што допыты Краскоўскага і Ластоўскага праводзілі маскоўскія следчыя, якія не разбіраліся ў тонкасцях палітычных уземаадносін Беларускага эмігранцкага ўрада з БССР, Польшчай, Літвой і Латвіяй. Ластоўскі даў 31 ліпеня 1930 г. падрабязны паказанні аб зямейнай палітыцы свайго ўрада: «Літоўскі ўрад даў ураду БНР права прабывання ў Літве, вядзення палітычнай работы з Літвы за ажыццяўлення беларускай дэмакратычнай дзяржаўнасці і аднаразовы заём у колькасці 1 мільён літаў. Беларускі ўрад браў на сябе вядзенне ўзброенай і агітацыйнай работы на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Згодна з літоўскім урадам і пры дапамозе яго палітычнага і пагранічнага апарату. І абавязваўся не працягваць актывнай варожасці адносна СССР і ў прыватнасці БССР.

Акрамя пісанай умовы, было вуснае пагадненне адносна тэрыторыі Заходняй Беларусі ў выпадку вызвалення яе ад польскай акупацыі, яно заключалася ў наступным: на этнаграфічна беларускай тэрыторыі ствараецца беларуская дзяржаўная ўлада з устанавленнем сейма і ўрада, аб'яднанага з літоўскім урадам, з агульнаю сталіцай у Вільні.

У момант заключэння дагавора на тэрыторыі Усходняй Беларусі была польская акупацыя. Ні ў пісьмовай, ні ў вуснай дамоўне не было ніякага ўпамінання аб Усходняй Беларусі. Пазней адносіны БНР да БССР вызначаліся непрызнаннем БССР як беларускай нацыянальнай дзяржавы, як не адпавядаючай інтарсам беларускага народа, як з прычыны недастатковасці граніц, так і з недавальняючай культурнай самастойнасці.

Па пытанні барацьбы камуністычнай партыі супраць польскага імперыялізму БНР лічыла, што наколькі барацьба гэтая з'яўляецца барацьбой беларускага працоўнага народа з памешчыкамі і буржуазнай эксплуатацыяй, ні ў якім выпадку не пераходзіць гэтай барацьбе, застаючыся спачувальна-нейтральнымі» (т. 4, с. 11).

Думаю, чытач ацэніць інтэлігентнасць і пераканальнасць прыведзеных цытат і не папракне мяне за іх даўжыню. Але не так думалі следчыя... Ластоўскаму хапала інтэлігентнасці на тое, каб разумець, што разграбленне Краскоўскім забітых і дараваных пастановай урада БССР спраў было выпускаем д'ябла з бутэлькі. Адсюль і такой адчайнай была яго рэакцыя, якую суніралі гаспадыня і гаспадар салона, які Ластоўскі назваў бы ў цяжкую для сябе часіну не інакш, як хатай сваіх шчырых і годных даверу сяброў.

Не толькі гэтую крыўду душы Ластоўскага зчыліва злагоджаў і надзейна захаваў асабліва Купала. Не менш балючым было для вучонага адступніцтва ягоных аспірантаў Шлюбскага і Каспаровіча, але гэта асобная тэма. Мы ж зоймемся яшчэ адной цяжкай таямніцай бываліцы салона Купала.

Вынік самагубнага кроку быў для народнага паэта фатальным: мучылі яго фальшывыя казёныя юбілеі, дараваная ўрадачам дача, легкавая машына з шафёрам на казённым зарплатце, урадавыя банкетны з хвалебнаю хлуснёю, якую трансліравалі па радыё, а слухалі родзічы яго рэпрэсаваных сяброў-адраджэнцаў, вернікаў беларускай ідэі, якіх тыя ж ласкавыя ўлады не выпускалі з лагераў і ссылак, а ўсё прыбаўлялі і прыбаўлялі бязвінным патрыётам Беларусі гадоў пакуты і ўрэшце загубілі недзе ў лесе пад Мінскам ды ў расейскай глушы.

Хіба дайшла да паэта па тэлеграфі даверу звестка, што ў Мінску расстраляны ў 1938 г. гісторык, прафесар, прэм'ер урада БНР, які па добрай волі перадаў у 1925 г. свае паўнамоцтвы ўраду БССР, Аляксандр Цвікевіч, старшыня

тэрміналагічнай камісіі Інбелкульту, акадэмік Сцяпан Некрашэвіч, які, як і Купала, спрабаваў скончыць жыццё самагубствам (кідаўся ў лясвічны пралёт мінскай турмы «Амерыканкі»). Таксама ў Мінску быў расстраляны ўдзельнік грамадзянскай вайны на баку чырвоных, таленавіты беларускі празаік Міхась Зарэцкі, у магілёўскай псіхіятрычнай палімер пісьменнік, першы старшыня ўрада БССР Зміцер Жылуновіч (Цішка Гартны), у Саратаве быў асуджаны на смерць і расстраляны Вацлаў Ластоўскі (у сшытку склаў да тамашняй бібліятэкі каталог твораў Пушкіна), а ў Омску смяротная кара напаткала аўтара падручніка па географіі Беларусі Аркадзя Смоліча.

Усе яны былі наведвальнікамі гасцёўні Купала, усіх іх і многа іншых даліталі следчыя, патрабуючы прызнаць, што гасцёўня была штабам СВБ, а гаспадар — хросным бацькам змоўнікаў. Паказанні напэўна давалі пачытаць Купала ў часе выклікаў «на размовы» ў ГПУ. У Міхнюк выказаў у прадмове да публікацыі «Захоўваць вечна» меркаванне, што «гэтымі паказаннямі маглі шантажыраваць паэта». Хто? Хіба следчыя, што хацелі «задзейнічаць Купала ў справе СВБ». Не хочацца верыць у шантаж з боку арыштаваных адраджэнцаў.

Адказы на пытанні следчых, чым была гасцёўня Купала і кім быў Купала для СВБ, падзяляліся на тры групы: тыя, хто прызнавалі сябе вінаватымі, гаварылі, быццам гасцёўня Купала іграла адначасна і ролю палітычнага клуба; тыя, што не прызнавалі сябе вінаватымі, цвёрда адмаўлялі гэтую версію і лічылі, што гасцёўня ў Купала, каб адвесці душу; урэшце тыя, што прызнавалі сябе часткова вінаватымі, хісталіся, дэпускалі, што магла служыць гасцёўня і гаспадар чаму-небудзь тайнаму, пра якое яны нічога не ведаюць.

Не арыштаваныя адраджэнцы шантажыравалі Купала, а сталінісцкая мафія з ЦК і ГПУ. Шантажом насамперш стала немагчымае выключэнне з-пад следства і паказнае апякунства. Гэта дало права мучаным і праследаваным патрабаваць ад Купала сур'езных тлумачэнняў. Шантажом справакаваны выбух супраць нібыта «багемных» нораваў у гасцёўні Купала з боку медыка Трэмповіча. У канцы 30-х гадоў гэтай жа прычынай выкліканы зрывы і асуджэнні Купала ва ўспамінах Кузьмы Чорнага, які не ведаў, каму прад'явіць рахунак за знявечанне (следчыя саджалі яго на кол) і непрацаздольнасць, калі ўзнёсеныя ў неба маленні: «Божа, дай сілы закончыць мае раманы» заставаліся без адказу.

На шантажы замешаны жанр непрыстойна ўдзячных одаў Купала правадыру і наіўныя вершыкі пра шчаслівых камунараў, калгаснікаў і маладых калгасніц, лётчыкаў і хлопчыкаў. Пісалася ўсё гэта як спазмы віны і спробы адкуплення, як магічныя заклінанні ўласнай душы ад тугі і пакуты смяротнай. Купала ніколі ўжо не выраўся з кіпцюроў дэпрэсіі, можа, часам паддаваўся ілюзіі, што яго місія народнага паэта, ахоўніка і творцы скарбаў беларускай культуры ўсё ж патрэбная. Магло яму здавацца, што няма ў народзе сілы, якая здольна спыніць эксперыменты па інтэрнацыяналізацыі і дэнацыяналізацыі, што тварыліся зверху. Ён мог хоць часткова стрымліваць закусы інжынераў уніфікацыі свету самім фактам прысутнасці ў літаратурна-творчым жыцці Беларусі. Літаратурная крытыка і грамадская думка Заходняй Беларусі лічыла, што «міма палітычна-агітацыйных момантаў, — як пісаў рэдактар «Калосся» Янка Шутовіч, — творчасць Купала... мае вялікае значэнне і для беларускай нацыянальнай культуры, перадусім з гледзішча мастацкага і з гледзішча культуры слова».

1/ Следственное дело Ластовского и др. Архив КГБ РБ. Арх. № 5536/8, т. 4, с. 456. Далей следчыя паказанні з гэтай крыніцы. том I старонка падаюцца ў дужках.

2/ Знаўца беларуска-літоўскіх проблем, аўтар кнігі.

3/ Так называўся ўрад, створаны А. Луцкевічам пры акупацыі Менску палаякамі, зарыентаваны на супрацоўніцтва з Пінсудскім.

(Працяг будзе).

БІЯСФЕРА-3

Прышла нека вясной у АН Беларусі папера. Прапанавалася плаціць за тэрыторыю Батанічнага саду, як за гарадскую плошчу. Эканамісты падлічылі, што аплата па гэтым рахунку праглыне чвэрць бюджэту акадэміі. Напісалі ў Міністэрства фінансаў. Праз месяц адтуль прыйшоў адказ, што гэты сад мала чым адрозніваецца ад суседніх паркавых зон, і трэба даваць ім роўныя магчымасці на выжыванне. Вучоныя гэта абразіла. Як жа так? У нас не навуковая ўстанова? Мы не праводзім даследаванняў? Нас не ведаюць за мяжой? Канешне, кіраўнікоў ставіла яшчэ ўсемагутная КПБ, але на конт радавых вучоных мы паспрачаемся. Сабраліся абражаныя навукоўцы ў Батанічным садзе і пачалі раіцца, што рабіць перад пагрозай «укрупніць існуючы парк» за кошт Батанічнага саду.

Вырашылі зрабіць з саду аўтаномную зону «Біясфера-3», дзе ўсе хімічныя працэсы будуць ізаляваны ад навакольнага асяроддзя поліэтыленавай сцяной. Права на ўваход будуць мець толькі навукоўцы. Вартаўнікі не будуць пускаць нават паручэнцаў Савета Міністраў, а супрацоўнікі не будуць даваць ім ніякіх кветак, тым больш дарма. Тут пастаянна павінны вырошчвацца розныя расліны і вывучацца кругаварот рэчываў, якія спадарожнічаюць жыццю чалавека. У будучым гэта можа прыдацца, калі захочуць арганізаваць эканамічна высокапрадуктыўныя зоны, ды мала яшчэ для чаго.

Склалі праект, звярнуліся ў Сусветны банк развіцця і рэканструкцыі. Там падтрымалі і абяцалі фінансавую і метадычную дапамогу. У хуткім часе павінны прыехаць эксперты ААН. Праект спадабаўся на ўсіх узроўнях.

Вучоныя павесялелі і заняліся яго ўдасканаленнем. Хімікі і фізікі пачалі падбіраць апаратуру, механікі—сельгастэхніку. Усё складалася як найлепш. Але праведзілі пра гэта члены былога парткама. Падключылі інстытуты гісторыі, філасофіі і права, адзел навуковай інфармацыі. Трэба адзначыць, што парткам у АН быў на правах райкама і кіруючых кадраў было больш як дзе. Калі нехта становіўся непатрэбен у апарце ЦК, яго павінны былі выбіраць членам-карэспандэнтам ці хоць прызначыць загадчыкам лабараторыі. Той падбіраў граматычных супрацоўнікаў і кіраваў, пакуль жывіў. На пенсію яны ішлі рэдка. Вядома, калі мала ведаеш, кіраваць навукай лягчэй за ўсё. Адзін такі верны ланінец з верхніх эшалонаў апарату, якога абралі акадэмікам, не ведаў, што рабіць, і пачаў красці дарагія кнігі і прадаваць іх іншым бібліятэкам. Па штампе іх знаходзілі і выкуплялі. Усё такі нейкую работу праводзіў.

Дык вось, гэтыя камуністы, а прыйшло іх багата, прапанавалі пасяліць у садзе камуну з партыйнай ячэйкай, сакратаром, хатай-чытальняй, клубамі і г.д. Прадукты, маўляў, будзе пастаўляць заганіца ў ўсё пойдзе добра. Адстаўны палкоўнік з прэзідыума АН прапанавалі зрабіць пастаянную выстаўку дасягненняў камуні.

Праўда, былі і такія, што прапанавалі хутар ці абшчыну. Інтэлектуалы прыпамнілі, як гадоў дзесяць таму ангельская кампанія Бі-Бі-Бі арганізавала на год першабытнае паселішча для здымак кінафільма. Восем чалавек вытрымалі, а сям'я з двума дзецьмі ўцякла, адмовіўшыся ад узнагароды.

Праціўнікі камуны прапанавалі ўзяць

за аснову вывучэнне Крышны з яго любоўю да людзей, жывёл і раслін. Ад камуністаў пачнецца блат, хабар, падманы і скончыцца ўсё п'янкай і мардабойствам, як усюды.

Камуністы аспрэчвалі гэта тым, што, маўляў, будзе зроблена санацыя сістэмы. Выбіраць на кіруючыя пасады будуць толькі сумленныя, граматныя і разумныя лідэраў. Сачыць за гэтым можна даручыць КДБ. Тады будзе ўсё добра.

Адзін гісторык прапанавалі родавы, ці абшчынны лад, дзе лідэрам лічыцца мацнейшы фізічна. Лад, які пратрымаўся больш за іншыя.

Праблемай стаў выбар людзей для эксперымента. Каго і колькі ўзяць, якога полу, якога ўзросту, адукаванасці, кваліфікацыі? Ці патрэбен доктар і медыкаменты, ці абыходзіцца лекавымі раслінамі?

Нехта згадаў, як у канцы мінулага стагоддзя анархісты арганізавалі камуну ў Паўднёвай Амерыцы. Ніхто не хацеў працаваць, усе ўдаралі за жанчынамі, якіх было значна менш. Скончылася ўсё кепска: з'явіліся венерычныя хваробы, бойкі, пачаўся голад, камуна распалася.

Генетыкі прапанавалі некалькі сем'яў з розных куткоў рэспублікі з беларускімі прозвішчамі. Запасу іх генетычнага коду хопіць на перыяд эксперымента. Дзяцей браць не трэба. Яны народзіцца ў працэсе сумеснага жыцця. Да змешвання роднай крыві не дойдзе гадоў 15, а там будзе відаць.

Хімікі выступалі адзін за адным. Прапанавалі набор пестыцыдаў, інсектыцыдаў, фунгіцыдаў, без якіх, нібыта, не будзе ўраджаю. Фізікі браліся пералавіць шкодных мошак пры дапамозе ультрафіялетавых прамянняў. Дэмографы падлічылі, што калі прадукты спачатку пастаўляць звонку, на 30 гектарах саду можна пасяліць 30 чалавек.

Цяжкі час перабудовы. Растуць цэны і чэргі. Праблема як выжыць стала ўжо рэальнай.

Васіль Іванавіч ідзе дадому з Камароўкі. Хадзіў з надзеяй падзарабіць грузчыкам. Прастаяў паўдня і не выйшла. Арудала брыгада, да якой не падступіцца. Ідзе ён дадому з невясёлымі думкамі інтэлігента. Кажуць, каб ім быць, трэба кожны вечар мыць ногі і раз у месяц мянуць зубную шотку. А сусветная літаратура, а музыка, а мастацтва? Не ўсё ён, канешне, бачыў, але кнігі прачытаў дастаткова. І бібліятэка дома не з горшых, збіраў больш за дзесяць гадоў.

Але заклапочаны Васіль Іванавіч кавалкам хлеба. Што з таго, што мае вучоную ступень, ведае ангельскую мову, разбіраецца ў тэрміналогіі? Сёння ў яго хапае грошай на ліверную кілбасу, бульбу і гарбаты. Раней хоць кілька была таннейшая, можна было камбінаваць.

Ідзе Васіль Іванавіч дадому і ногі за-

Вялікія патрабаванні прад'яўлялі да аховы. Калі людзі правядаюць, што там, за плотам, камунізм—іх нішто не спыніць. Больш за ўсё захочуць зірнуць у светлую будучыню тых пенсіянераў, якія ўсё жыццё за яе змагаліся, а сёння ім няма чаго есці. Як іх, небарак, адганяць? Даваць вартаўнікам зброю ці газавыя пісталеты? Амерыканцы лічаць, што адзін салдат сёння каштуе 20 тысяч долараў у год. Нашы, быццам, таннейшыя, але ўсё роўна дарагія. На першы час можна ўзяць адну роту Белпалка, а потым будзе відаць, аплаціць яе ААН ці прыйдзецца замяніць сабакамі. Акрамя гэтых 30 чалавек, што будуць працаваць у садзе, набіралася яшчэ каля 200 чалавек абслугі. Эксперымент абвернецца ў кругленькую суму.

Дыскусія працягвалася. Якія браць расліны, севазварот? Што рабіць са шматгадовымі дрэвамі, якія там растуць? Што рабіць з жывёламі? Браць дзікіх ці свойскіх? Як забяспечыць людзей свежым мясам? А ці зробіць дзесятак міні-трактароў на МТЗ? Пакуль іх толькі на выстаўках можна ўбачыць. Пытаньня больш, чым адказаў. Ды і не дзіва—трэба ж арганізаваць новую біясферу, нічога амаль не маючы на грунце.

Арганізацыйны камітэт увесь час маўчаў. Быццам не рады, што ўзяўся за такую работу. Кожны выступаючы са слінай на губах прапануе, каб рабілі ўсё толькі так, як ён хоча. Нікага ценю грамадскай згоды, сістэмнага падыходу, навуковага аналізу. Нікога не цікавіць, будзе з усяго толк ці не, абы адхапіць што-небудзь сабе.

Урэшце слова папрасіў прадстаўнік ААН:

— Навука—не абстрактнае імкненне чалавецтва да пазнання таямніц прыроды, а пошукі эканамічнага задавальнення іх запатрабаванняў, перш за ўсё хлеба. Пачатак пасля вайны з'явілася рэвалюцыя дала 2—5 працэнтаў прыросту ўраджайнасці, астатнія 20—30 працэнтаў дала хімія. Трэба рабіць фіталабараторыі, у якіх круглы год штучнае сонца і штучная глеба—раствор. Працаваць павінны біёлагі і інжынеры. Ніякіх хутароў і камун. Расліны размяшчаюць на канвеерах, якія пераносзяць іх з адной залы ў другую. У кожнай свой клімат—найлепшы для раслін. Трэба выводзіць высокаўраджайныя расліны і аддаваць іх у народную гаспадарку. Там будуць арганізаваны ўжо вялікія фіта-

дрымы, дзе раслінам дадуць ідэальныя ўмовы для развіцця. Рост ураджайнасці—у 150 разоў. Акрамя таго, атрымліваецца вялікая эканомія паліва, электрычнасці, працы. Ураджай, праўда, пакуль трэба будзе здымаць уручную. Калі ў вашай рэспубліцы пабудуваць некалькі такіх фіталабарат, можна нейтралізаваць чарнобыльскую трагедыю. Самыя большыя практычныя дасягненні ў гэтай галіне маюць сёння галандцы. Яны круглы год вырошчваюць экзатычную садавіну ў цяплячах. Амерыканцы ў штаце Арызона залажылі гіганцкую цяпліцу «Біясфера-2». Над яе стварэннем працавалі каля 200 розных спецыялістаў. Для сярэдняй паласы такога эксперымента няма...

У гэты час былі парткамаўскі паручэнец пачаў збіраць вучоных у куток. Некаторыя ішлі за ім, азіраючыся, большасць адбрыквалася, памінаючы чорта, д'ябла і нейкіх сакратароў. Аматыры складалі спіс членаў савета і кандыдатаў на загранкамандзіроўкі. Чуліся энергічныя выразы: «подвести черту», «голосовать целом», «не допускать случайных людей», «организацию мы возьмем на себя»...

Эксперт, тым часам, працягваў сваё выступленне:

— ААН ведае, што ў АН Беларусі пастаянна праводзяцца эксперыменты па вырошчванню раслін у штучных умовах. Вам пайшлі насустрэчу. Незразумела толькі, чаму ў вас пастаянна блытаюць навуковыя і сацыяльныя эксперыменты. Усім ужо ясна, што ваш сацыяльны эксперымент нічога, акрамя гора, нікому не даў. Чаму вы, шануюны спадары, дапускаеце да кіраўніцтва банкрутаў? Калі ў іх няма сумлення і самі яны не хочуць адыходзіць на працоўныя пазіцыі, дык правядзіце іх. Акрамя таго, тут занадта многа выступала так званых арганізатараў навукі і зусім мала вучоных. Яны што, не маюць права голасу? Зрэшты, гэта ваша ўнутраная справа, але ААН не можа фінансавана немаведама што. Навядзіце парадак. Вашы суседзі гэта зрабілі больш-менш паслядоўна...

Да стала прэзідыума праціскаўся энергічны паручэнец з нейкім спісам. Але ўсе пачалі разыходзіцца. Хто праывіць ініцыятыву? Хто пачне наводзіць парадак?

дзеў на яе, вылез з-за стала, абняў. Тая заблішчэла ад радасці.

— Ты мяне яшчэ кахаеш?

Замест адказу Вася цалуе яе спачатку ў шчаку, а пасля ў губы. Калі пацалунак зацягнуўся, жонка лагодна так адпіхнула яго:

— Ну цябе!

Васіль Іванавіч зноў сеў за стол. Нечка яму не хапала для поўнага шчасця. Звалілася яно гэтак нечакана. Цяпер не можа ўтаймавацца. Ён некаторы час глядзіць на трохі разгубленую жонку і нечакана для самога сябе кажа:

— Слухай, у цябе засталася яшчэ на бутэльку «Фетяска». Цырульня яшчэ працуе, у гастронам я сам падскочу.

Жонка адварнула і залілася слязьмі.

Азвэрэла наша інтэлігенцыя. А што будзе далей? Праўду пісаў той барадаты лонданскі немчык, што «быццё вызначае свядомасць». Хрысціянне таксама лічаць, што «дух кожнага чалавека ахутаны ў змрочную абалонку зямных жаданняў». Калі гэтыя жаданні становяць асноўнымі матывамі паводзін, у тонкага слою нашай інтэлігенцыі, апаратчыкі перастаюць баяцца за свае крэслы. А да гэтага ўсё ідзе. Не Курапатамі, дык голадам.

Вячаслаў ПІЛІПЧЫК.

ІМАНЕНТНАЕ КАХАННЕ

плятаюцца. Жонка адчыняе дзверы і ўсміхаецца. Прыгадзелася. Васіль Іванавіч мые рукі і думае: «Домашняя здарылася. Чаму яна радуецца?». Заходзіць на кухню. На стала стаіць пляшка «Фетяска». Васіль Іванавіч ажывіўся. Сядзе за стол. Жонка падае смажаную рыбу, салату, трохі дарагой кілбасы на закуску. Васіль Іванавіч есць, аж душыцца. Нават не спытаў, ці пакарміла дзяцей. Калі на дне пляшкі нічога не засталася, Васіль Іванавіч падыме вочы на жонку:

— Слухай, а дзе ты ўзяла грошай?

Жонка сарамяжліва апусціла вочы і кажа:

— Я прадала палову сваіх валасоў. У тэатры яны трэба ці дзе?—Здымае кашынку і апускае вочы. — Я стала брыдкай? Табе ж некалі так падабалася мае валасы?

Васіль Іванавіч з удзячнасцю пагля-

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; адзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-25-25; адзел пісьмаў і грамадскай думкі: Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; адзел літаратурнага жыцця: Алякс. МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; адзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; адзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; адзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; адзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; адзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; адзел навін: Юрась ЗАЛОСКА — 33-19-85; адзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Нумар падпісаны ў друку 11.2.93 у 18.10

ЛІМ

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І
РЭСПУБЛІКА БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом Друку».

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Андрэй ГАНЧАРОВ
(нам. галоўнага рэдактара), Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Барыс
ПЯТРОВІЧ (адказны сакратар), Юрась СВІРКА.

Індэкс 63856
Тыраж 15.000

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12